

PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESTÄ IRTAUTUMINEN

Irtautuneiden kokemuksia poliisin kohtaamistilanteista sekä neuvoja tuleville poliiseille kohtaamisiin

Susanna Oikari

10/2016

ESIPUHE

Tämän opinnäytteen tekeminen on ollut minulle sen tekijänä opettava kokemus, tuoden erityisesti haastattelujen, mutta myös hyvän aihealan kirjallisuuden, kautta lisäperspektiiviä katsoa syvemmälle asioiden taakse. Toivon opinnäytteeni, ja erityisesti sen empiirisen puolen, avaavan jokaisen tutkimukseni lukijan silmät näkemään, että kaikella ihmisen toiminnalla ja käytöksellä on aina syynsä ja taustansa, mistä kaikki johtuu. Tuskin kukaan ajautuu päihteiseen ja rikolliseen elämäntapaan tahallaan tai ilman jonkin näköisiä sen vaikuttaneita taustatekijöitä. Toivon niin itseni kuin kollegoidenikin kykenevän työssämme kohtaamaan jokaista päihteenkäyttäjää ja rikoksen polulla olevaa ihmisenä – nähden, että kyse on hänen elämästään eikä pelkästä ongelmasta, mikä hänellä on – kyeten pitämään rikos-seuraamukset ja ihmisen auttamisen erillisinä asioina, jotka eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois. Tärkeintä kun olisi saada apua sitä tarvitsevalle ja rikoskierteet katki. Eihän ole kenenkään – päihteitä käyttävän taparikollisen itsensä, hänen läheistensä, alueen missä hän fyysisesti elää ja vaikuttaa, yhteiskunnan eikä poliisin – etu, jos sama kaveri pyörähtää aina lenkin ja on poliisia uudelleen vastassa milloin mistäkin jutusta, kärsien seuraamukset, mutta saamatta kestävästä apua ongelmiinsa. Toivottavasti tutkimukseni tuottaa joitakin käytännön keinoja päihde- ja rikoskierteessä olevien auttamiseksi, ja herättelee myös yksittäisiä poliisimiehiä miettimään omia keinovalikoimia ja verkostojansa oman käytännön työnsä näkövinkkelistä.

Olen erittäin kiitollinen jokaiselle tutkimukseeni osallistuneelle kokemusasiantuntijalle ajastanne ja panoksestanne tutkimukseni hyväksi. Ilman Teitä tutkimukseni tekeminen ei olisi ollut mahdollista. Kiitän myös opinnäytteeni ohjaajaa, Poliisiammattikorkeakoulussa psykologian yliopettajana työskentelevää PsL Jaakko Kauppilaa tutkimukseni arvioimisesta ja palautteesta sen eri vaiheissa, sekä opinnäyteseminaareja vetänyttä ylikonstaapeli KM Heli Jalanderia ja seminaareissa käyneitä opiskelijatovereitani palautteesta opinnäytteeni hyväksi. Lisäksi olen kiitollinen aviomiehelleni ymmärryksestä opinnäytteeseen käyttämästä ajastani.

Kyyjärvellä 16.10.2016

Susanna Oikari

Tiivistelmä

Tekijä	Tutkinto/kurssi
Oikari, Susanna	Poliisiala/20151B
Julkaisun nimi	Julkisuusaste
Päihde- ja rikoskierteestä irtautuminen, Irtautuneiden kokemuksia poliisin kohtaamistilanteista sekä neuvoja tuleville poliiseille kohtaamisiin	Julkinen
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi	Opinnäytetyön muoto
PsL Kauppila, Jaakko	Tutkimuksellinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää päihde- ja rikoskierteestä irtautuneiden kokemuksia, millä tavoin he ovat itse päässeet päihde- ja rikoskierteestä irti, sekä näkemyksiä, millä keinoin tällä hetkellä samassa tilanteessa olevat voisivat kierteestä päästä. Lisäksi pyrin opinnäytteessäni kartoittamaan irtautuneiden kokemuksia poliisin kohtaamistilanteista sekä heidän näkemyksiään, miten poliisi voisi kehittää toimintaansa päihde- ja rikoskierteessä olevien kohtaamiseksi ja auttamiseksi tarkoituksenmukaisemmin.</p> <p>Opinnäytteeni on laadullinen tutkimus. Tutkimuksessani käytetään induktiivista analyysiä eli tutkimukseni on pyritty rakentamaan aineistolähtöisesti. Kuten laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, tiedonkeruulinstrumentteina on käytetty ihmisiä omakohtaisine kokemuksineen, esimerkiksi tilastotiedon tai mittaamisen sijaan. Opinnäytteeni tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kahdeksaa kokemustietoa omaavaa päihde- ja rikoskierteestä irtautunutta. Haastattelumenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua. Aineisto on analysoitu teemoitellen. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys perustuu desistanssin määrittelylle sekä huumeidenkäytön ja rikosten tekemisen välisen yhteyden ja kausaalisuhteiden pohdinnalle. Teemat, joiden ympärille olen haastattelut rakentanut, ovat: 1. henkilön tausta, 2. päihteisen ja rikollisen elämäntavan alkaminen, 3. päihteinen ja rikollinen elämäntapa, 4. päihteisestä ja rikollisesta elämäntavasta irtautuminen: mitä tapahtui, mikä auttoi, 5. suhteet ”vanhaan maailmaan” desistanssiprosessin aikana ja sen jälkeen, 6. kokemukset poliisin kohtaamisista, 7. miten neuvoo poliisia kohtaamaan tällä hetkellä päihde- ja rikoskierteessä olevia, 8. miltä elämä ja tulevaisuus näyttävät tällä hetkellä.</p> <p>Haastattelemani henkilöt olivat yksilöllisiä ja keskenään erilaisia, niin taustojensa kuin päihteisen ja rikollisen elämäntavansa aikana käyttämiensä huumeaineiden ja rikostaustojensakin suhteen. Pääasiallisesti haastateltujen lapsuudesta ja nuoruudesta löytyi jonkin näköistä lapsuuden perheen rikkonaisuutta, tai sopeutumattomuuden tai kuulumattomuuden kokemuksia muuhun henkilön elämänsä katsoen tärkeään sosiaaliseen ympäristöön. Lapsuuden ja nuoruuden olosuhteita ei kuitenkaan voida kaikkien haastateltujen kohdalla sanoa ainoaksi päihde- ja rikoskierteestä vaikuttaneeksi tekijäksi, sillä joukosta löytyi myös kokemuksia tasapainoisesta ja hyvästä lapsuudesta.</p> <p>Tutkimukseni perusteella desistanssiprosessin alkamiseen ja ylläpysymiseen vaikuttaa eri-</p>	

tyisesti henkilön oma motivaatio muutokseen, arvoperustan uusiksi meneminen tavalla tai toisella, korvaavan rakentavan ja mielekkään tekemisen saaminen päihteisen ja rikollisen elämäntavan tilalle ja sosiaalisen ympäristön muuttuminen irtautumista tukevaksi. Kaikki haastatellut näkivät päihdeongelman vaikuttaneen heidän valintoihinsa, esimerkiksi rikosten tekemistä aikaan saaden tai lisäten. Desistanssiprosessin alkamista ei nähty pystyttävän vaikuttamaan ulkopäin, esimerkiksi poliisin taholta, jos henkilöllä ei ollut minkäänlaista omaa motivaatiota muutokseen. Ulkopuolelta nähtiin kuitenkin pystyttävän jättämään muistijälkiä mahdollisuudesta muutokseen, vaikka irtautuminen ei siinä hetkessä alkaisikaan, sekä pystyttävän tukemaan muutosta, kun oma motivaatio irtautumiseen löytyi.

Päihde- ja rikoskierteen aikaiset kohtaamiset poliisien kanssa koettiin haastateltujen keskuudessa erilaisilla. Joukosta löytyi kokemuksia niin hyvistä, huonoista kuin niin sanotusti neutraaleista tai asiallisista kohtaamisista. Haastatellut ymmärsivät hyvin silloisen elämäntapansa vaikutuksen poliisin toimintaan. Poliisityön hoitamisen kannalta perusteeton käytös, kuten henkilökohtaisuuksiin meneminen, itsehillinnän menettäminen tai päihde- ja rikoskierteessä olevan kohtaaminen ihmisarvoa kunnioittamattomasti koettiin kuitenkin haasteltujen keskuudessa tarpeettomaksi.

Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja vuosi	Opinnäytetyökoodi (OPS)
90	lokakuu 2016	AMK2015ONT

Avainsanat

desistanssi, päihteistä irtautuminen, rikoksista irtautuminen, päihdekierre, rikoskierre, taparikollisuus, kokemusasiantuntijuus

SISÄLLYS

ESIPUHE	2
JOHDANTO	7
1 KESKEISET KÄSITTEET	8
1.1 Irtautuminen.....	8
1.2 Kokemusasiantuntijuus.....	9
1.3 Päihdeiden käyttäjä, taparikollinen ja rikoshistoria.....	10
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	11
2.1 Tutkimusmenetelmät.....	11
2.2 Aineiston keruu.....	13
2.3 Aineiston analysointi.....	14
2.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	15
3 PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESEEN AJAUTUMINEN AIKAISEM- MASSA TUTKIMUKSESSA	16
3.1 Riippuvuusmalli, alakulttuurimalli ja elämäntapamalli päihde- ja rikoskierteen kau- saalisuuden selittäjinä.....	16
3.2 Porttiteoria huumeriippuvuuden selittäjänä.....	18
3.3 Miksi huumeidenkäyttäjiksi ajaututaan?	19
4 PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESTÄ IRTAUTUMINEN AIKAISEM- MASSA TUTKIMUKSESSA JA KIRJALLISUUDESSA	20
4.1 Itsemäärääminen ja muutosmotivaatio.....	21
4.2 Motivaation lähteitä päihde- ja rikoskierteestä irtautumiseen.....	23
4.3 Päihde- ja rikoskierteestä irtautuneiden yhteneväisyyksiä.....	24
5 TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEIDEN TAUSTA	26
6 PÄIHTEISEN JA RIKOLLISEN ELÄMÄNTAVAN ALKAMINEN ...	31
7 PÄIHTEINEN JA RIKOLLINEN ELÄMÄNVAIHE	36
7.1 Haastateltujen kokemuksia päihteisestä ja rikollisesta elämävaiheesta	36
7.2 Tulevaisuudenkuva päihde- ja rikoselämän aikana.....	43
8 PÄIHTEISESTÄ JA RIKOLLISESTA ELÄMÄNTAVASTA IRTAU- TUMINEN	44
8.1 Motivaation lähteitä päihde- ja rikoskierteestä irtautumiseen ja irti pysymiseen	45
8.2 Miten irtautuminen alkaa muuttamaan ihmisen elämää ja valintoja?.....	51
8.3 Suhteet ”vanhaan maailmaan”	54
9 KOKEMUKSIA POLIISIN KOHTAAMISISTA	58
9.1 Positiivisesti mieleen jääneet asioimistilanteet poliisin kanssa	58

9.2 Negatiivisesti mieleen jääneet asioimistilanteet poliisin kanssa.....	62
---	----

10 NEUVOJA TULEVILLE POLIISEILLE PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESSÄ OLEVIEN KOHTAAMISEEN 66

10.1 Ihmisarvoinen kohtaaminen ja itsetutkiskelu omien asenteiden suhteen.....	66
10.2 Päihde- ja rikoskierteessä olevan motivaation merkitys.....	68
10.3 Kokemusasiantuntijuutta poliisiin.....	70
10.4 Tiiviimpää viranomaisyhteistyötä.....	71
10.5 Faktojen pöytään lyöminen: mihin elämäntapa tilastollisesti johtaa?	72
10.6 Päihteidenkäyttäjän kunnon tarkkaileminen kentällä	73
10.7 Lähityö, ennaltaehkäisevä nuorisotyö ja varhainen puuttuminen	74
10.8 Irtautumiseen motivoituneen eteenpäin ohjaus	75
10.9 Yhteiskunnan tuki mielekkääseen tekemiseen kannustamisessa	78

10 NYKYINEN ELÄMÄNTILANNE JA TULEVAISUUDENKUVA 80

PÄÄTELMÄ 83

LÄHTEET 87

JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tarkastellaan päihde- ja rikoskierteestä irtautumista sekä aihepiirin teoriaperustan että kokemusasiantuntijoiden haastattelujen kautta. Haastateltaviksi on valittu henkilöitä, jotka ovat tehneet elämässään totaalisen suunnanmuutoksen, päässeen irti päihdeiden käytöstä ja rikosten tekemisestä. Tutkimuksella on haettu vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitkä ovat ne taustalla ohjaavat motiivit, kyvyt ja voimat, minkä avulla päihde- ja rikoskierteestä irtautuminen on tapahtunut, ja mitkä ylläpitävät uutta elämäntapaa?
2. Mitä neuvoja ja tietoa kyseisenlaisen elämäntapamuutoksen läpikäyneet kokemusasiantuntijat voivat tuottaa poliiseille, jotta kierteet saataisiin katkaistua riittävän ajoissa? Ja minkälainen toiminta poliisin osalta olisi voinut ennalta estää tai katkaista kyseisenlaisen kierteen syntymisen tai jatkumisen haastateltujen kohdalta? Vai olisiko mikään?

Valitsin aiheen sekä sen yhteiskunnallisen ajankohtaisuuden että oman henkilökohtaisen kiinnostukseni perusteella. Aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen, sillä muun muassa 1/2015 julkaistun Huumetilanne Suomessa 2014 -raportin mukaan huumeiden ongelmakäyttäjien määrä on kasvanut Suomessa edellisiin vuosiin verrattuna¹. Raportin mukaan huumeiden ongelmakäyttäjien määrää arvioidaan maassamme amfetamiinin ja opioidien ongelmakäyttäjien määrällä, joka oli vuonna 2012 18 000–30 000, mikä on 0,55–0,9 % maan 15–64-vuotiaasta väestöstä^{2 3}. Huumausaineiden käyttö on merkittävä ongelma yhteiskunnassamme, sillä se tuo usein mukanaan myös lieveilmiöitä, joita ovat muun muassa huumeiden käytön mukanaan tuomat terveystahdit, sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat ja rikollisuus⁴. Huumeriippuvuus vaikuttaa käyttäjän itsensä lisäksi keskimäärin seitsemän hänen läheisensä elämään⁵.

Omaakohtainen kiinnostukseni aihetta kohtaan sen sijaan nousee siitä, että tiedän omalla elämäkokemuksellani, että elämän suunnan hakeminen – varsinkin nuoruusvuosina – on lopulta varsin pienistä, hiuskarvan varassa olevista, valinnoista kiinni. Usea pieneltä tuntu-

¹ Varjonen 2015, 6

² Varjonen 2015, 48–49

³ Ollgren, Forsell, Varjonen, Alho, Brummer-Korvenkontio, Kainulainen, Karjalainen, Kotovirta, Partanen, Rönkä, Seppälä & Virtanen 2014, 513–523

⁴ Varjonen 2015, 80–94, 100, 105

⁵ Taite 2016, 16

va väärä valinta voi viedä elämää totaalisen väärään suuntaan. Uskon, että jokainen ihminen on perustaltaan yllättävän samanlainen, samankaltaisine perustarpeineen, ellei ympäristö, kulttuuri, kasvatus ynnä muu ihmistä muovaa. Ja täten uskon myös muutoksen sekä tasapainoisen elämän olevan ihan jokaisen kohdalla mahdollinen. En myöskään usko, että päihteet sinällään olisi kenellekään se alkuperäinen ongelma, vaan ihminen täyttää sen kautta jotakin muuta elämänsä tyhjyyttä, huonommuuden tai vaille jäämisen kokemuksia. Toinen omakohtainen syy tutkia nimenomaan tätä aihetta taas on syntynyt siitä, että olen kristillisissä seurakunnissa törmännyt sekä muun muassa lehdistä ja erinäisten auttavien järjestöjen sivuilta lukenut ihmisistä, jotka ovat päässeet pitkistä päihde- ja rikoskierteistä täysin irti; muutos näkyy heidän elämässään todella ja se on joidenkin kohdalla kestänyt useita vuosia tai vuosikymmeniä. Eli tiedän, että päihde- ja rikoskierteestä irtautuminen on todella todellista ja mahdollista.

Mielestäni kokemusasiantuntijoiden ääni on tärkeää saada esille, sillä nimenomaan heillä on paras ja ainutlaatuisin kokemuserusta siihen, mitkä motiivit ja toimintatavat heitä itseään ovat auttaneet, ja täten voivat mahdollisesti auttaa jotakuta toistakin samankaltaisten asioiden kanssa kamppailevaa. Yksikin esille nouseva uusi varteenotettava pointti on arvokasta tietoa, jotta ongelmiin saataisiin puututtua ajoissa ja mahdollisimman moni välttyisi samanlaisen ongelmakierteen alkamiselta tai jatkumiselta. Toivon, että opinnäytteeni nostaisi esille joitakin käytännön keinoja, joiden avulla kyettäisiin auttamaan apua tarvitsevia.

1 KESKEISET KÄSITTEET

Opinnäytteeni keskeisimmät käsitteet ovat päihteistä ja rikollisuudesta *irtautuminen* eli *desistanssi* (desistance) ja *kokemusasiantuntijuus*. Muita opinnäytteeni kannalta keskeisiä käsitteitä ovat *päihteiden käyttäjä*, *taparikollinen* ja *rikoshistoria*.

1.1 Irtautuminen

Viikki-Ripatti on kirjoittanut Lavikkalan ja Linderborgin toimittamaan teokseen rikollisuudesta irrottautumisesta subjektiivisena kokemuksena⁶. Laubin ja Sampsonin mukaan yleisesti hyväksytty määritelmä desistanssista rikollisuuteen liittyen on rikosten tekemisen

⁶ Viikki-Ripatti 2011, 197–223

lopettaminen⁷ ⁸. Marunan ja Farrellin mukaan desistanssiprosessi voidaan jakaa kahteen vaiheeseen, joita ovat primaari- ja sekundaaridesistanssi⁹ ¹⁰ ¹¹. Primaaridesistanssi määritellään taukona rikosten tekemisessä. Sekundaaridesistanssi taas on pysyvämpi tila, missä yksilö luo uutta identiteettiään ei-rikoksentehtäjänä.¹² Tarkoitukseni oli saada kartoitettua opinnäytteeni tutkimushenkilöiksi nimenomaisesti jälkimmäisenlaisia henkilöitä, joiden kohdalla niin päihteistä kuin rikollisuudesta irtautumisessa on kyse sekundaaridesistanssista, eli pysyvämmästä tilasta. Ja täten tutkimukseni onkin tämän käsitteen osalta rajattu sekundaaridesistanssia koskevaksi, joskin haastateltavien yksilöiden elämäntilaa tarkastelevista kertomuksista saattaa nousta myös primaaridesistanssin kaltaisia vaiheita, joissa henkilöllä on ollut taukoa päihteiden käytössä ja/tai rikosten tekemisessä.

Irtautumisen lähikäsite, mitä suomalaisessa päihde- ja rikostutkimuksessa on myös käytetty, on voimaantumisen. Esimerkiksi Vuokko Karsikas on tarkastellut voimaantumista päihde- ja rikoskierteestä¹³. Tässä tutkimuksessa päädyin kuitenkin irtautumisen käsitteen käyttämiseen, sillä se konkretisoi mielestäni vahvemmin, että kyse on päihteistä ja rikoksista täyskäännöksen tehneistä ja useamman vuoden vapaina olleista henkilöistä, joilla ei ole enää suurimmat kamppailut menossa.

1.2 Kokemusasiantuntijuus

En tässä opinnäytteessäni tarkoita kokemusasiantuntijuudella koulutettua kokemusasiantuntijuutta, vaan näen kokemusasiantuntijuuden, sekä siitä nousevan tietoperustan, paljon laaja-alaisempana ja laajemmin käytäntöön hyödynnettävänä voimavarana. Puhuessani tässä työssäni kokemuksesta, tarkoitan sillä sellaista tieto-taitoa, jota ei ole hankittu teoreettisen opiskelun kautta, vaan oman elämäntilun myötä, vuorovaikutuksessa kanssaeläjiin ja muuhun ympäröivään todellisuuteen¹⁴. Mervi Ropponen on määritellyt Vaasan yliopiston sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro-gradu -tutkielmassaan kokemusasiantuntijuutta erinäisten aihealan teorioiden kautta¹⁵. Beresfordin ja Salon mukaan kokemusasiantuntijuus on henkilön tietämyksestä ja välittömistä kokemuksista koostuvaa asiantuntijuut-

⁷ Laub & Sampson 2001, 5

⁸ Laub & Sampson 2003, 19

⁹ Maruna & Farrell 2004

¹⁰ Healy 2010, 60

¹¹ McNeill 2006

¹² Healy 2010, 60, 78

¹³ Karsikas 2005, 72

¹⁴ Wikipedia 2016

¹⁵ Ropponen 2011

ta, mikä ei pohjaa esimerkiksi akateemisiin opintoihin tai ammatilliseen koulutukseen¹⁶. Psykonomiopisto taas määrittelee kokemusasiantuntijuuden eräänlaiseksi maallikkofilosofiaksi, joka antaa arvon omien kokemusten kautta hankituille tiedoille ja taidoille¹⁷. Kokemuserustainen tietotaito on ainutlaatuista ja arvokasta sellaisenaan¹⁸.

Kokemustiedon merkitys korostuu erityisesti pyrittäessä saamaan aikaan asennemuutoksia¹⁹. Kokemustieto on nähdäkseni tarpeellista myös poliisissa muun tutkimustiedon rinnalla, ymmärryksen lisäämiseksi siitä, mihin suuntaan toimintatapoja kannattaisi kehittää toiminnan vaikuttavuuden lisäämiseksi. Työntekijät ovat yleensä oman alansa parhaita asiantuntijoita, mutta heidän ongelmansa on siinä, että he näkevät organisaation toiminnan sisältä päin²⁰. Kokemusasiantuntijat sen sijaan kykenevät parhaiten ymmärtämään avun tarpeessa olevan henkilön todellista tilannetta ja tarpeita²¹.

Tämän tutkimuksen kannalta kokemusasiantuntijuuden edellytys on kuitenkin se, että henkilö on tullut tietoiseksi omasta ongelmastaan ja hyväksynyt sen, sekä päihde- ja rikoskierteestä puhuttaessa myös päässyt siitä irti, jotta hän osaa katsoa omia kokemuksiaan ja muiden vastaavanlaisia elämäntilanteita objektiivisesta näkökulmasta²², eikä toisten sen hetkiset vastaavanlaiset ongelmat ole siten tutkimukseen osallistuvaa itseään liian lähellä.

1.3 Päihteiden käyttäjä, taparikollinen ja rikoshistoria

Poliisiammattikorkeakoulussakin aikaisemmin työskennellyt Tuula Kekki on kirjoittanut kolme kirjaa, jotka tarkastelevat huumausaineiden ja taparikollisuuden yhteyttä sekä huumorikollisuuden torjuntaa²³. Huumausaineiden käytön ja taparikollisuuden yhteydestä on kirjoitettu jonkin verran, joten valmista teoriaa siltä osin löytyy. Asia ei sinällään ole opin-
näytteeni pääasiallinen tavoite, mutta hypoteesia, että huumausaineiden käytöllä ja taparikollisuudella on yhteys, opin-
näytteeni tulee tutkimushenkilöiden kertomusten perusteella pakosti joko tukemaan tai olemaan tukematta. Painopiste tutkielmassani on kuitenkin nimenomaisesti päihde- ja rikoskierteestä irtautumisessa, sekä haastattelemieni henkilöiden

¹⁶ Beresford & Salo 2008, 39

¹⁷ Psykonomiopisto 2010

¹⁸ Beresford & Salo 2008, 39

¹⁹ Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry 2011

²⁰ Soveltaen Pitkänen 2006, 101

²¹ Lammers & Happell 2003, 389

²² Soveltaen Hyvärinen 2009, 26–27

²³ Kekki 2009a; 2009b; 2012

kokemuksissa poliisin kohtaamisista ja neuvoissa, kuinka heidän kokemuksensa mukaan poliisin kannattaisi jatkossa kohdata päihde- ja rikoskierteessä olevia.

Päihteiden käyttäjällä tarkoitan tässä tutkimuksessa henkilöä, jonka päihteiden käyttö on ongelmakäyttöä ja jatkuu negatiivisista seurauksistaan huolimatta. Taparikollisella tarkoitan Kekin määritelmän mukaisesti sellaista henkilöä, joka tekee rikoksia säännöllisesti, ja jonka rikosten tekeminen liittyy toimeentulon turvaamiseen ja ajanviettoon²⁴. Rikoshistorian käsite taas kuvaa sitä, minkälaisista rikoksista huumeita käyttävät taparikolliset ovat olleet elämänsä aikana epäiltyinä²⁵.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

2.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kuten kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, tiedonkeruunstrumentteina käytän tutkimuksessani esimerkiksi mitaamisen sijaan ihmisiä omakohtaisine kokemuksineen²⁶. Tutkimuksessani käytetään induktiivista analyysiä eli tutkimukseni on pyritty rakentamaan aineistolähtöisesti. Kun pääpaino on aineistossa, esimerkiksi analyysiyksiköt eivät ole ennalta määrättyjä ja teoria rakennetaan aineisto lähtökohtana. Tutkimukseni lähtökohtana ei ole siis ennalta tutkittujen teorioiden tai hypoteesien kumoaminen tai todentaminen. En myöskään pyri tutkijana liialti ohjaillemaan tai määräämään mikä tutkimuksen kannalta on tärkeää, vaan toivon tutkimuksen tuovan mahdollisuuden saada nimenomaisesti siihen osallistuvien kokemusasiantuntijoiden ääni kuuluviin.^{27 28}

Tutkimusmenetelmänä käytän haastattelua. Haastattelu perustuu siihen, että tutkimuskohde saa kertoa kokemuksiaan, näkemyksiään ja mielipiteitään esimerkiksi lomakekyselyyn verrattuna suhteellisen vapaasti sekä vastata kysymyksiin käyttämällä omia termejään ja ilmaisutapojaan. Haastattelutyyppejä, joita tutkimuksen teossa on mahdollista käyttää, on

²⁴ Kekki 2009, 26

²⁵ Kekki 2009, 27

²⁶ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 160

²⁷ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 160

²⁸ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006

kolmenlaisia: strukturoitu eli lomakehaastattelu, puolistrukturoitu eli teemahaastattelu ja avoin - tai syvähaastattelu²⁹. Tässä tutkimuksessa päädyin teemahaastatteluun.

Lomakehaastattelu ei tullut kyseeseen, sillä halusin saada tutkimushenkilöiden elämäntilannetta ja subjektiivista kokemusta päihteistä ja rikoskierteestä irtautumisesta esille. Täten uskon, että liian rajattujen kysymysten avulla kokemuseräinen ulosanti olisi jäänyt turhan suppeaksi ja jotain olennaista olisi saattanut tulla tutkimuksen tekijänä vahingossa rajattua tutkimuskysymysten kautta ulkopuolelle. Avoimessa tai syvähaastattelussa juttu taas olisi voinut lähteä liiankin lavealle tai syvälle ihmiselämän lähtökohtiin, ottaen huomioon aiheeni, sekä sen että Poliisiammattikorkeakoulun opinnäyte on kuitenkin suhteellisen pienimuotoinen ja suppea tutkimus. Tosi mielenkiintoista haastattelu olisi varmasti toteuttaa myös avoimena tai syvähaastatteluna, mutta en uskoisi sen palvelevan täysin tämän tutkielman tavoitteita, ja aikaa haastattelujen tekemiseen saattaisi mennä liikaa työn laajuus huomioon ottaen.

Siispä formaaliudessaan lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin sijoittuva teemahaastattelu palvelee tutkimukseni tarkoitusta parhaiten³⁰. Teemahaastattelussa haastattelu ei etene tarkkojen valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta, vaan vapaamuotoisemmin, tiettyjen ennalta suunniteltujen teemojen kautta. Teemat ovat suunnitellut aiempien tutkimusten ja aihepiiriin tutustumisen perusteella ja ne ovat kaikille haastateltaville samat.^{31 32} Teemojen määrittäminen ennalta kaikille haastateltaville samoiksi palvelee mielestäni tutkimustani, sillä onhan minulla tietyt tutkimuskysymykset (ks. johdanto), joihin tutkimuksellani haluan saada vastauksia. Teemahaastattelu palvelee myös ihmisten subjektiivisen kokemuksen esille saamista, sillä teemahaastattelussa pyritään huomioimaan ihmisten tulkinnat ja heidän merkityksenantonsa. Ihmisten vapaalle puheelle annetaan tilaa, vaikka ennalta päätetyt teemat pyritään keskustelemaan kaikkien tutkittavien kanssa.

Teemat, joiden ympärille olen haastattelun rakentanut, ovat:

1. henkilön tausta
2. päihteen ja rikollisen elämäntavan alkaminen
3. päihteen ja rikollinen elämänvaihe

²⁹ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006

³⁰ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006

³¹ Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48, 66

³² Eskola & Suoranta 2000, 86–87

4. päihteisestä ja rikollisesta elämäntavasta irtautuminen: mitä tapahtui, mikä auttoi?
5. suhteet ”vanhaan maailmaan” desistanssiprosessin aikana ja sen jälkeen
6. kokemukset poliisista ja auttajatahoista
7. miten neuvoo poliisia kohtaamaan tällä hetkellä päihde- ja rikoskierteessä olevia
8. miltä elämä ja tulevaisuus näyttävät tällä hetkellä

Tutkimukseni kahdeksan haastateltavaa olen pyrkinyt valitsemaan siten, että he edustavat monipuolisesti tutkittavia. Jokainen heistä on ollut jossain vaiheessa elämänsä aikana päihdeidenkäyttäjäksi ja taparikollinen sekä tekemisissä maamme rikosseuraamusjärjestelmän kanssa. Jokaisella heistä on myös omaakohtainen kokemus päihde- ja rikoskierteestä irtautumisesta; heidän elämänmuutoksensa on ollut lähipiirissään näkyvä sekä kestänyt useampia vuosia. Olen pyrkinyt valitsemaan tutkimushenkilöiksi niin naisia kuin miehiä ja alkutietämykseni perusteella erilaisen elämänsäajan omaavia ja erilaisen irtautumisvaiheen läpikäyneitä. Olen valinnut henkilöitä myös eri informaatiokanavien, järjestöjen, seurakuntien, asumisyksiköiden... ynnä muiden toimijoiden kautta, jotta tutkimukseen saataisiin useammanlaisesta arvoperustasta ja elämänsäajasta nousevaa näkökulmaa. Haastateltaviksi en ole ottanut ketään entuudestaan tuntemaani tai edes tietämäni henkilöä tutkimuksen objektiivisuuden säilyttämiseksi. Haastateltaviksi ei ole tarkoituksenmukaisesti valittu myöskään korvaushoitopotilaita, vaan kaikki haastateltavat ovat huumausaineita korvaavista lääkeaineista vapaita.

2.2 Aineiston keruu

Tein päihde- ja rikoskierteestä irtautuneiden haastattelut aikavälillä 22.6.2016 – 18.7.2016. Kahdeksasta haastattelusta kaksi oli naisia ja kuusi miehiä. Yksilöille tehdyt haastattelut olivat noin 45min – 1h 30min mittaisia teemahaastatteluja, jotka nauhoitin. Nauhoittamisen käyttäminen tutkimuksessa oli perustelua siksi, että kun kyse on suhteellisen vapaamuotoisesta haastattelun muodosta, olisi lähes mahdotonta kirjoittaa sitä tahtia kun haastateltava asioita kertoo, saaden kaikki olennainen kattavasti paperille. Halusin, että asiavirheitä välttäisiin, ja myös että persoonallinen kerrontatapa ja sanavalinnat saataisiin näkyviin tutkielman lauserakenteissa. Tutkimukseen osallistuville tuli tiedoksi, ettei haastatteluissa tuotettua materiaalia käytetä muihin tarkoituksiin, ja että äänitteet tullaan hävittämään niin nauhurista kuin tietokoneeltakin litterointien jälkeen. Sain litteroinnit valmiiksi ja täten

äänitteet poistettua 17.8.2016. Myös muut mahdollisuudet yksilöidä haastatteluissa kerrottu asiasisältö tiettyyn henkilöllisyyteen on eliminoitu henkilöiden yksityisyyden suojaamiseksi, esimerkiksi jättämällä litteroinnin yhteydessä kerronnasta pois henkilöiden itsensä sekä heidän elämänsä liittyvien läheisten ja muiden henkilöiden nimet. Myös täsmennettyjen paikkojen (esimerkiksi pieni kunta, kaupungin osa, tarkka osoite, tietty koulu-koti ja niin edelleen), työpaikkojen ynnä muiden nimet, joiden kautta olisi mahdollista yhdistää tarina haastatellun henkilöllisyyteen, on poistettu kerronnasta.

Haastattelemani henkilöt olivat loistotyyppisiä, ja haastattelut sujuivat kaikin puolin hyvässä yhteistyössä. Moni heistä auttaa tänä päivänä – joko leipätyönään tai vapaaehtoisena – päihde-, rikos- ja vankilakierteistä kuntoutuvia, tai tekee ennaltaehkäisevää työtä nuorten parissa, ja näki siten tutkimukseni aiheen merkitykselliseksi. Tutkimus nähtiin myös mahdollisuutena vaikuttaa huumeidenkäyttäjien asemaan.

Haastattelut onnistuivat myös teknisesti hyvin. Nauhuri toimi moitteetta, ja haastattelupaikat olivat rauhallisia, ettei äänitteisiin tullut juurikaan katkoja, liiallista taustameteliä tai vastaavia häiriöitä, ja litteroinneista tuli täten kattavia.

2.3 Aineiston analysointi

Toteutin aineiston analysoinnin aineistolähtöisesti. Tutkimusotteeni on hermeneuttis-fenomenologinen, sillä pyrin ymmärtämään päihde- ja rikoskierteestä irtautumista haastateltavien omien kokemusten ja tulkintojen kautta^{33 34}. Tuon tutkimuksessani esille varsin paljon haastateltujen kokemusasiantuntijoiden omaa ääntä, jonka pohjalta tekemääni analyysia pyrin syventämään tiedoilla muista tutkimuksista ja kirjallisuudesta.

Aineiston käsittelyn aloitin kuuntelemalla ja litteroimalla päihde- ja rikoskierteestä irtautuneiden haastattelut tekstimuotoon. Kuuntelin ja korjasin haastattelut toistamiseen vielä itse litteroinnin jälkeen, jottei kerrontoihin jäisi asia-, sanamuoto ja/tai kirjoitusvirheitä. Epäselvemmät tai nopeasti puhutut kohdat haastatteluista kuuntelin hidastettuina. Litteroidut haastattelut luokittelin alkuperäisten teemojen alle, eli liittyviksi henkilön taustaan, rikolliseen elämäntapaan johtaneisiin tekijöihin, päihteeseen ja rikolliseen elämänvaiheeseen.

³³ Alasuutari 1999, 72

³⁴ Granfelt 2003, 26

seen, rikollisesta elämäntavasta irtautumiseen, suhteisiin ”vanhaan maailmaan”, kokemuksiin poliisista ja auttajatahoista, neuvoiksi tuleville poliiseille päihdeidenkäyttäjien kohtaamiseksi ja auttamiseksi sekä näkemyksiin omasta tulevaisuudenkuvasta. Teemojen alle luokitelluista haastatteluista pyrin kartoittamaan, mitkä seikat henkilöiden kerronnoissa olivat kokonaisuuden kannalta keskeisiä tai useita haastatteluja yhdistäviä, mutta tuomaan esille myös yksilöiden näkemyksiä, jotka olivat ehkä muihin haastatteluihin tai aikaisempaan aihealan tutkimukseen nähden eriäviäkin. Näitä seikkoja sekä tietoa, mikä poliisia voisi hyödyttää pyrittäessä auttamaan päihde- ja rikoskierteessä olevia pois kierteestä, olen pyrkinyt kokoamaan ja auki kirjoittamaan opinnäytteeni empiriaa koskevissa pääluvuissa 5–11. Päälukuun 3 olen sen sijaan kirjoittanut teoriaperustaa päihde- ja rikoskierteeseen ajautumisen kausaalisuhteista ja päälukuun 4 päihde- ja rikoskierteestä irtautumisesta aikaisemman keskeiseksi katsomani aihealueen tutkimuksen ja kirjallisuuden perusteella.

Empiiristen tutkimustulosten esittämisen suhteen olen tehnyt tietoisin valinnan käyttää tutkielmassani jonkin verran myös suoralainauksia haastatteluista. Valintaani perustelen sillä, että haastatteluissa nousi esille aivan loistavia pointteja ja henkilöiden elämäntarinat olivat paikoittain niin tulevaa alan ammattilaista ravistelevia, että kylmät väreet menivät jo kuunnellussa. Täten joudun myöntämään, että en kykene mitenkään omasanaisesti esittämään kaikkia henkilöiden kokemuksia niin hyvin kuin he ovat itse niitä sanoiksi pukeneet. Väitän myös, etteivät esille nousseet seikat laita yhtäläillä tulevia kollegoitani mietinnän paikalle, jos ne ovat minun kertomiani, kuin ne asiat todella kokeneiden kertoman muodossa laittavat. Suuri miinus tutkimukseni tavassa asioita ilmaista on jo tekstimuoto, mikä poistaa esimerkiksi ilmeet, eleet ja äänenpainot, verrattuna haastattelu-/kanssakäymistilanteeseen. Harmittelen myös, että en pysty tässä tutkimuksessa – muun muassa valitsemieni tutkimusmenetelmien, tutkittavien anonymiteetin säilyttämisen ja haastatteluista kertyneiden laajojen sivumäärien (litteroinnit 8–20 sivua per haastateltu) vuoksi – esittämään henkilöiden kertomia kokonaisina elämäntarinoina, jotka varmasti puhuisivat ihmisille tutkimusmuotoa enemmän.

2.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytteessäni objektiivisuus ilmenee siinä, että pyrin erottelemaan omat ennakkoletukseni tutkimustuloksista, tuoden esille aihealan teoriaperustaa sekä haastateltujen nä-

kemyksiä ja kokemuksia päihteisestä ja rikollisesta elämänvaiheesta ja siihen ajautumiseen vaikuttaneista seikoista, irtautumisprosessista ja kokemuksista poliisin kohtaamisista.

Opinnäytteen eettisyyteen liittyy haastateltavan oikeus anonymiteettiin, minkä käytännön toteutumista tutkimuksessani kuvasin 2.2 Aineiston keruu ja 2.3 Aineiston analysointi -kappaleiden alla. Edellä mainittu tarkoittaa, että aineistoa käsitellään niin, että tutkimuksen lukijan ei ole mahdollista tunnistaa haastateltuja tutkimuksesta. Anonymiteetikysymys on olennainen osa luottamuksellisuutta, mistä on tutkijan moraalisen velvollisuuden lisäksi määrätty myös laissa. Lisäksi oikeus anonymiteettiin on tässä tapauksessa tärkeä kokemusten henkilökohtaisuuden ja aiheen arkaluontoisuuden vuoksi.³⁵

Otannan pienuudesta ja henkilöiden valitsemisesta tutkimukseen tarkoituksenmukaisesti johtuen tutkimuksen ei ole tarkoituksena tuottaa yleistettäviä tai yksiselitteisen oikeiksi katsottavia näkökantoja tarkasteltaviin kysymyksiin, vaan tuoda esille henkilöiden oma-kohtaisia kokemuksia ja kokemusperustaisia näkökohtia yhteiskunnallisesti katsoen merkittävään ongelmaan.

Tutkimuksen eettisyyden kannalta huomionarvoinen seikka on myös oma roolini niin poliisiopiskelijana kuin haastattelijana. Tutkimus on pyritty rakentamaan siten, että se antaa mahdollisuuden vapaalle kerronnalle ja omien näkemysten esille tuomiselle. Haastateltavilla oli tiedossa jo yhteydenottovaiheessa, että kyseessä on poliisiopiskelijan tekemä poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Asia tuli puheeksi myös jokaisen haastattelun yhteydessä.

3 PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESEEN AJAUTUMINEN AIKAISEMMASSA TUTKIMUKSESSA

3.1 Riippuvuusmalli, alakulttuurimalli ja elämäntapamalli päihde- ja rikoskierteen kausaalisuuden selittäjinä

³⁵ Mäkinen 2006, 114–116

Huumeidenkäytön ja muun rikollisuuden kausaalisuhteita on selitetty sosiologisen ja kriminologisen tutkimuksen saralla erilaisilla teorioilla³⁶. Tässä yhteydessä katson tarpeelliseksi esitellä, ennen haastattelemieni henkilöiden kokemusten tarkastelua, useissa alan keskeisissä tutkimuksissa esille nousevat kolme teoreettista mallia: *riippuvuusmallin* (addiction model), *alakulttuurimallin* (sub-cultural model) ja *elämäntapamallin* (lifestyle model)³⁷. Teoriat tuovat viitekehystä haastattelemieni henkilöiden kokemusten tarkastelemiselle, joskin huomion arvoista on, ettei teoreettinen malli kykene yksioikoisesti selittämään henkilöiden kokemaa, vaan se on usein kankea, pelkistetty ja lokeroiva verraten todellisuuteen ja sen monisyisyyteen. Kaikkien haastateltavien kohdalla ei ole myöskään yksiselitteistä sanoa mikä teoria heidän kerrontaansa sopii parhaiten. Esittelemäni teoreettiset mallit eroavat toisistaan siinä, mitä niiden mukaan voidaan pitää yhteiskunnan oletusarvosta eriyvän käyttäytymisen syynä ja mitä seurauksena, ja miten vastuullisena ja rationaalisena toimijana huumeita käyttävää rikoksentekijää voidaan pitää³⁸.

Riippuvuusmallissa huumeidenkäytön katsotaan johtavan muuhun rikolliseen toimintaan käytön rahoittamisen, huumemarkkinoiden väkivaltaisuuden, huumeiden aiheuttaman sekavuustilan ja käytön kriminalisoinnin takia³⁹. Täten huumeriippuvaiset henkilöt ovat pakotettuja käyttämään aineita ja tekemään rikoksia⁴⁰. Huumeiden ongelmakäyttö rinnastuu siis sairauteen, jolloin yksilöitä ei voida pitää moraalisesti vastuullisina käyttäytymisestään⁴¹. Riippuvuusmallin mukainen kausaalisuhteiden selitys (ensin huumeriippuvuus, jonka seurauksena muun muassa käytön rahoittamiseksi tehdyt rikokset) on mielestäni tutkimuksessani käyttökelpoinen. Näen riippuvuusmallin ongelmaksi kuitenkin sen, että se ei ota kantaa sosiaalisen ympäristön (esimerkiksi koti, koulu, kaveripiiri, laitokset) vaikutukseen päihde- ja rikoskierteen syntyyn millään tavalla. Nähdäkseni sosiaalinen yhteisö vaikuttaa kuitenkin merkittävästi huumausaineiden kokeilemiseen ja huumeriippuvuuden syntymiseen.

Alakulttuurimallissa sen sijaan osallisuus rikollisessa vertaisryhmässä johtaa huumeiden käyttöön, madaltaen kynnystä käyttää huumeita esimerkiksi aineiden helpon saatavuuden vuoksi. Toisaalta huumeidenkäyttö myös osaltaan vahvistaa sitoutumista kyseiseen sosiaa-

³⁶ Kekki 2012, 16

³⁷ Muun muassa DeLisi 2005; Otero-Lopez ym. 1994; Bean 2004

³⁸ Ks. eri paradigmoista Kiehelä 1997; Bean 2004; Kivivuori 2008; Pekkarinen 2010

³⁹ Muun muassa Kaplan & Damphousse 1995; Otero-Lopez ym. 1994; Hough ym. 2001; Kekki 2009b; Karikas 2005

⁴⁰ Kekki 2012, 16

⁴¹ Ks. Mäkelä 1967

liseen yhteisöön. Kekin mukaan alakulttuurimallin mukaisessa tulkinnassa yksilöä voidaan pitää vastuullisena rikollisesta toiminnastaan ja osallisuutta tahdosta riippuvana, vaikka toisaalta alakulttuuriin ajautuminen tai tietoinen hakeutuminen voi johtua esimerkiksi leimautumisprosessista⁴².

Elämäntapamallissa kausaaliyhteyttä huumeidenkäytön ja rikollisuuden suhteen ei ole edellisten tavoin nähtävissä, vaan sekä huumeiden ongelmakäyttö että taparikollisuus selittyvät lähinnä huono-osaisuuden aiheuttamasta elämäntavasta.⁴³ Elämäntapamallin mukaisista käyttäytymistä saattaa selittää esimerkiksi syrjäytyminen, köyhyys, työttömyys, päihteiden ongelmakäyttö, antisosiaalisuus, rikkiäiset kotiolot, kehitys- tai oppimishäiriöt tai psyykkiset ongelmat.⁴⁴

Edellä kuvatuista malleista erityisesti riippuvuus- ja elämäntapamallit määrittelevät huumeidenkäyttäjät passiivisiksi toimijoiksi, jotka toimivat rutiinin- ja pakonomaisesti vastaakohtana vapaalle tahdolle ja rationaalisuudelle.⁴⁵ Tästä huolimatta yksilö on lainsäädäntöön perustuen yhteiskunnassamme vastuussa rikoskäyttäytymisestään, vaikkakin käytös voi olla todellisuudessa ainakin osittain tahdosta riippumatonta ja ulkoisten olosuhteiden vaikuttamaa.

3.2 Porttiteoria huumeriippuvuuden selittäjänä

Niin kutsuttua *porttiteoriaa* on pidetty yhtenä keinona selittää huumeriippuvuuden alkamista. Se ei ota edellä mainittujen teorioiden tavoin kantaa päihde- ja rikoskierteen kausaalisuuteen, vaan ainoastaan siihen, miten huumeriippuvuuteen ja kovien huumeiden käyttöön ajaututaan. Porttiteorian mukaan laillisten tai ”mietojen” päihteiden käyttö toimii porttina kovempiin huumeisiin. Tyypillisinä esimerkkeinä, joiden kautta vahvempien ja vaarallisempien huumausaineiden käyttöön katsotaan siirryttävän, pidetään yleensä alkoholia, tupakkaa ja kannabista.⁴⁶ En ota tässä tutkimuksessa kantaa tupakan toimimiseen porttina, koska asia ei tullut haastattelujen yhteydessä puheeksi. En myöskään katso tupakkaa päihdyttäväksi aineeksi, joskin riippuvuutta aiheuttavaksi kylläkin. Arkitulkintani perusteella uskoisin, että pääsääntöisesti porttiteorian mukainen malli – alkoholi tai kannabis

⁴² Kekki 2012, 16

⁴³ Kekki 2012, 16

⁴⁴ Otero-Lopez ym. 1994; Farabee, Joshi & Anglin 2001; Bean 2004; DeLisi 2005

⁴⁵ Kekki 2012, 16

⁴⁶ Lönnqvist 2014, 4

pohjana kovien huumeiden käytölle – toimii tarkasteltaessa huumeriippuvuuden syntymistä yksilölle. Ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys, että kuvio kaikkien kohdalla menisi porttiteorian kuvaamalla tavalla; samoin kuin ei sekään, että kaikki alkoholin tai kannabiksen käyttäjät ajautuisivat kokeilemaan kovia huumeita tai tulisivat huumeriippuvaisiksi. En pidä myöskään niiden kohdalla, joihin porttiteorian mukainen kuvaus toimii missään nimessä ainoana selittävänä tekijänä kovien huumeiden käytölle aikaisempaa alkoholin tai kannabiksen käyttöä. Kyllä syyt ovat nähdäkseni syvemmällä, eikä esimerkiksi sosiaalisten suhteiden, geenien, opiskelemaan pääsemisen ja työllistymisen vaikutuksia päihteiden käytölle voida sivuuttaa.

3.3 Miksi huumeidenkäyttäjiksi ajaudutaan?

Karsikkaan mukaan huumeiden käytön ja saatavuuden yleistettyä yhteiskunnassamme kyse ei tarvitse aina olla kovinkaan kummoisesta syystä, että nuori kokeilee huumeita⁴⁷. Myöskään Parkerin ym. mukaan kyse ei tarvitse olla ainakaan poikkeavasta yksilöstä tai vastakulttuurista⁴⁸.

Jollakin huumeet voivat olla ikään kuin reitti pois ikävien tuntemusten kohtaamisesta, joihin paetaan elämän sitä puolta, mikä ei tunnu hyvältä⁴⁹. Tällaisia saattavat olla esimerkiksi lapsuuden tai nuoruuden sosiaalisessa ympäristössä koetut negatiiviset tunteet ja kokemukset. Huumeiden avulla saatetaan yrittää lääkittää myös pahoin horjuvaa psyykkistä tasapainoa tai kestää elämän tarkoituksettomuutta, tyhjyyttä ja yksinäisyyttä⁵⁰.

Jaatisen mukaan huumeista voidaan etsiä myös sellaista, mitä tavallinen harmaa arki ei anna⁵¹, kuten hauskanpitoa, jännitystä, nautintoa ja vapauden tunteita. Granfelt on kuvannut havaintojensa perusteella huumeekokeilun ensikokemuksia ”tienä hetkelliseen maanpäälliseen paratiisiin – täydelliseen hyvän olon, ymmärryksen ja turvallisuuden tilaan”⁵². Ahtiala & Ruohonen ovat käyttäneet kokemuksesta jopa ilmaisua ”rakastumisvaihe”⁵³.

⁴⁷ Karsikas 2005, 62

⁴⁸ Parker, Aldridge & Measham 1998

⁴⁹ Granfelt 1998

⁵⁰ Granfelt 1998

⁵¹ Jaatinen 2000, 76

⁵² Granfelt 1998, 143, 145, 150

⁵³ Ahtiala & Ruohonen 1998, 16

Osaltaan huumeiden kokeiluun vaikuttaa myös sosiaalinen ympäristö. Se, että kaverit käyttävät⁵⁴⁵⁵ sekä kaveripiirissä vallitseva sosiaalinen paine, hyväksynnän ja yhteenkuuluvuuden hakeminen, nuoren huono itsetunto ja kokeilunhaluisuus. Myös kotoa opittu malli päihhteiden käytön normaaliudesta⁵⁶, tai vaihtoehtoisesti kapina vanhempia ja lapsuudenkodin (hyvääkin) arvoperustaa kohtaan saattaa ajaa vääränlaiseen seuraan ja sitä kautta kokeilemaan huumeita. Joillakin huumeidenkäytön kokeilemista saattaa osaltaan vauhdittaa esimerkiksi henkilön aikaisempi alkoholisoituminen, ja siten matalampi kynnyks kokeilla huumeita⁵⁷.

4 PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESTÄ IRTAUTUMINEN AIKAISEMMASSA TUTKIMUKSESSA JA KIRJALLISUUDESSA

Huumausaineista irtautumisesta löytyy jonkin verrankin subjektiivista kokemusta esille tuovaa tutkimuskirjallisuutta. Useat aikaisemmin tehdyt tutkimukset tukevat äsken esitellyn riippuvuusmallinkin mukaista hypoteesia, jonka mukaan päihde- ja rikoskierteen kausaalisuhteet menevät yleensä siten, että päihdekierre on syy sitä seuraavalle rikoskierteelle⁵⁸. Teorian mukaan päihderiippuvaiset huumeidenkäyttäjät tekevät rikoksia aineiden rahoittamiseksi, mutta sen lisäksi huumeiden käyttö voi motivoida henkilöitä syyllistymään rikoksiin sekä vähentää rikoksenteon esteitä^{59 60 61}. Karsikkaan haastatteleman päihdeongelmaisten parissa työskentelevän henkilön kertoman mukaan ”jokainen, joka on irtautunut päihhteiden käytöstä, on saanut elämänsä kuntoon”. Haastatellun työntekijän mukaan päihhteiden käyttö on ensin saatava loppumaan, mitä seuraa yleensä rikos- ja vankilakierteidenkin päättyminen. Olen samaa mieltä kuin haastateltu henkilö, että kuviota on edes turha yrittää toisin päin, että ensin lopettaisi rikokset ja sitten ehkä myöhemmin päihhteet.⁶² Uskon kuitenkin myös päihdekierrettä edeltävän kausaalisesti katsottuna esimerkiksi sosiaalisia ongelmia. Usein ne myös kasvavat käyttömaailmassa olon aikana. Täten avun tarve päihhteistä irtautumiseen on yleensä laaja-alaisempi kuin, että pelkästään huumeiden käyttö

⁵⁴ Jaatinen 2000, 45

⁵⁵ Karekivi 1999, 92

⁵⁶ Soveltaen Karsikas 2005, 61

⁵⁷ Soveltaen Lönnqvist 2014, 4

⁵⁸ Muun muassa Kaplan & Damphousse 1995; Otero-Lopez, Luengo-Martin, Miron-Redondo, Carrillo-La-Peña & Romero-Triñanes 1994; Hough, McSweeney & Turnbull 2001; Kekki 2009b; Karsikas 2005

⁵⁹ Kaplan & Damphousse 1995

⁶⁰ Otero-Lopez ym. 1994

⁶¹ Hough ym. 2001

⁶² Karsikas 2005, 72

saataisiin loppumaan. Seuraavissa alaotsikoissa keskityn tarkastelemaan huumausaineista irtautumista eri teorioiden valossa. Pyrin ottamaan tarkastelussani huomioon myös huumausaineiden käyttöön ajaneita ja sitä ylläpitäviä tekijöitä, joita desistanssiprosessissa on otettava huomioon.

4.1 Itsemäärääminen ja muutosmotivaatio

Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmista vapautumiseksi tutkineen VTT, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen professori Anja Koski-Jänneksen mukaan riippuvuusongelmassa on aina kyse myös motivaatio-ongelmasta⁶³. Robert Westin teorian mukaan addiktio voidaan ymmärtää ihmisen motivaatiojärjestelmän pitkäkestoiseksi häiriötilaksi, missä yksilö alkaa kohtuuttomasti suosia jotakin välittömästi palkitsevaa, mutta seurauksiltaan häiriöllistä käyttäytymistä⁶⁴. Tämä konkretisoituu hyvin huumeita käyttävän taparikollisen elämässä, jossa huumeidenkäyttö ja rikollinen, itselle ja muille haitallinen, elämäntapa jatkuvat negatiivisista seurauksistaan huolimatta. Koski-Jänneksen mukaan motivaatiojärjestelmä koostuu voimista, jotka energisoivat ja suuntaavat ihmisen käyttäytymistä sekä vaikuttavat hänen tekemiinsä tietoisiin ja tiedostamattomiin valintoihin. Motivaatio ilmenee siis ihmisen toiminnassa monella tasolla: välittömässä reagoinnissa, toimintaa yllyttävänä ja ehkäisevinä voimina, haluissa, arvoissa, uskomuksissa ja tavoitteellisissa suunnitelmissa.⁶⁵

Tavoitteet, joihin pyrimme, ovat motivoitumisemme kannalta välttämättömiä.⁶⁶ Tavoitteita asettamalla tasapainoinen ihminen pyrkii pääasiassa vähentämään ristiriitaa elämässään parhaillaan vallitsevan ja toivomansa tilan välillä.⁶⁷ Päihteiden käyttöön addiktoituneilla taparikollisilla sen sijaan on usein vähintään kahdenlaisia keskenään kilpailevia tavoitteita. Toisaalta he haluavat kokea kyseisestä toiminnasta saamansa väliaikaisen mielihyvän, avun tai helpotuksen, mutta toisaalta välttää toimintansa mukanaan tuomat moninaiset seuraamukset ja syyllisyyden tunteet tai päästä irti koko toiminnasta. Tavoiteristiriitatilanteissa punnusten siirtäminen muutosta vastustavalta puolelta sitä tukevalle puolelle, auttaa

⁶³ Koski-Jännes 2008, 7

⁶⁴ West 2006

⁶⁵ Koski-Jännes 2008, 7

⁶⁶ Carver & Scheier 1998, 2

⁶⁷ Koski-Jännes 2008, 8

ihmisiä sitoutumaan muutokseen sekä ryhtymään toimeen sen aikaansaamiseksi.⁶⁸ Omien arvojen vastainen toiminta aiheuttaa usein negatiivisia tunnetiloja ja toimintamalleja, kuten syyllisyyttä, häpeää, pelkoa, masennusta, salailua, puolustelua ja toiminnan jatkamisen oikeuttamista. Parhaimmillaan syyllisyys – ja sanoisin että myös pelko – voi kuitenkin toimia niin sanotusti positiivisena liikkeelle laittavana voimana, havahduttaen ihmisen tilanteeseensa, sekä johtaen tietoiseen muutospäätökseen ja toimintaan sen toteuttamiseksi.⁶⁹ Motivaation tulee lähteä ihmisestä itsestään ollakseen kestävä. Ryanin ja Decin itsemääräämisteorian mukaan sisäisellä motivaatiolla tarkoitetaan ihmisen omakohtaista aitoa kiinnostusta itselleen ja/tai läheisilleen haitallisen toiminnan lopettamiseen, siksi että ihminen kokee asian itselleen tärkeäksi. Sisäinen motivaatio eroaa ulkoisesta motivaatiosta siinä, että sille eivät ole ominaisia palkkiot, rangaistukset tai pakko.⁷⁰ Täten se onkin varmasti kestävämpi tapa ylläpitää muutosta ja myös ihmisen omaa tyytyväisyyttä muutokseen. Decin mukaan muutosta ylläpitäessä vain ulkoiset pakotteet, niiden pettäessä tai poistuessa paluu entiseen on hyvin todennäköistä⁷¹.

Koski-Jänneksen mukaan motivaatio-ongelmiin puuttuminen ulkoa päin edellyttää ymmärrystä, minkä laatuiset seikat vaikuttavat ihmisen valmiuteen ja haluun muuttaa omaa toimintaansa. Usein motivaatio vapautua tai olla vapautumatta vahingollisesta elämäntavasta on kuitenkin todellisuudessa nimenomaisesti ulkoisten ja sisäisten motivaation lähteiden vuorovaikutuksen summa.⁷² Ryanin ja Decin mukaan sisäistä muutosta vahvistava ympäristö ottaa huomioon kolmenlaisia inhimillisiä perustarpeita: 1. autonomian päättää omasta toiminnastaan, 2. sosiaalisen yhteyden kokemisen tarpeen sekä 3. kokemuksen siitä, että omalla toiminnalla on vaikutusta ja se tuottaa toivottuja tuloksia⁷³. Motivaation, samoin kuin riippuvuuden tai elämäntilanteen ongelmien, ymmärtämisen kannalta on tärkeää nähdä, että kummassakaan ei ole todellisuudessa kyse vain ihmisen sisäisistä ilmiöistä⁷⁴, vaan nähdäkseni molempiin vaikuttavat myös ulkoiset tekijät, kuten ihmisen sen hetkiset sosiaaliset suhteet ja elämäntilanne kokonaisuudessaan, aikaisemmat sosiaaliset ympäristöt pitkin elämäntilanteen sekä niissä vallinneet arvot ja niin edelleen. Esimerkiksi ympäristössä, missä päihteiden käyttö ja rikosten tekeminen on yleistä ja hyväksyttyä, ihmisellä saattaa olla illuusio oman toiminnan ”normaaliudesta”, vaikka kyseisestä toiminnasta olisi hänelle

⁶⁸ Koski-Jännes 2008, 8

⁶⁹ Orford 2001, 15–31

⁷⁰ Ryan & Deci 2000, 55, 68–78

⁷¹ Deci 1996

⁷² Koski-Jännes 2008, 7

⁷³ Ryan & Deci 2000

⁷⁴ Koski-Jännes 2008, 10

todellisuudessa jo monenlaista haittaa. Usein addiktio on myös reaktio vaikeaan tai epätydyttävään elämäntilanteeseen, jolloin tilanteen muuttuessa tarve voi vähentyä ja muutos tapahtua suhteellisen helpostikin.⁷⁵

4.2 Motivaation lähteitä päihde- ja rikoskierteestä irtautumiseen

Motivaatio on siis tärkeä avain kestävään irtautumiseen päihde- ja rikoskierteestä. Aihepiiriin liittyvän tutkimuskirjallisuuden ja elämänkertojen perusteella motivaatio irtautumiseen voi syntyä useilla eri tavoilla sisäisten ja ulkoisten lähteiden vuorovaikutuksessa, ja muutoksen taustalla vaikuttavat voimatkin siis vaihdella tutkimushenkilöittäin. Sisäisten tekijöiden voidaan katsoa luovan muutoksen, mutta ulkoisten tekijöiden voivan edesauttaa tai taannuttaa sitä. Esimerkiksi perheen ja ystävien suhtautuminen, yhteisön tuki ja yksilön tunteet saattavat vaikuttaa voimakkaasti muutosmotivaatioon ja sen ylläpysymiseen⁷⁶.

Yksi muutokseen motivoiva tekijä on aikaisemman tutkimuksen valossa huumeiden kielteiset vaikutukset. Toisin sanoen haluun päästä irti vaikuttaa väsyminen päihde- ja rikoskierteeseen sekä elämäntapaan, minkä ne tuovat mukanaan.⁷⁷ Alun jännitys ja hyvän olon tuntemukset ovat vaihtuneet maanpäälliseen helvettiin sekä yksitoikkoiseen, masentavaan ja pakonomaiseen riippuvuuteen⁷⁸ ja elämän tyhjyyden kokemuksiin⁷⁹. Myös huumeiden käyttäjän tulevaisuuteen havahtuminen, kavereiden kuolemat yliannostuksiin tai elämäntapansa myötä tulleisiin sairauksiin, sekä omat yliannostukset ja terveydentila saattavat motivoida muutokseen. Yksi motivaation lähde voi olla myös vakavan rikoksen tekeminen tai siitä kiinnijääminen, joka laittaa ajattelemaan omaa elämäntilannetta ja tulevaisuutta.⁸⁰ Tällaisessa tilanteessa päihteiden käyttäjälle saattaa konkretisoitua elämäntapansa jatkumisen epäedukkuus ja hän joutuu punnitsemaan sen hyötyjä ja haittoja suhteessa omiin tavoitteisiinsa. Moni saattaa kokea joutuneensa elämässään T-risteykseen, jossa ainoat vaihtoehdot ovat joko irtautua tai jatkaa rikollista elämäntapaa, altistaen itsensä yhä vakavampiin seuraamuksiin. Yksi päihteidenkäyttöä ja taparikollisuutta seuraava vakavan seuraamuksen muoto on pitkät vankeusrangaistukset, jotka tarjoavat toisaalta rikosentekijälle lyhyempiä

⁷⁵ Koski-Jännes 2008, 10

⁷⁶ Miller 2008, 19

⁷⁷ Karsikas 2005, 72

⁷⁸ Granfelt 1998, 143, 145, 150

⁷⁹ Karsikas 2005, 74

⁸⁰ Karsikas 2005, 73

enemmän myös aikaa reflektoida omaa käyttäytymistään ja arvomaailmaansa, mitä saattaa seurata havahtuminen siihen, ettei nykyinen elämäntapa johda mihinkään hyvään.⁸¹

Kääriäisen mukaan huumeiden käytön kielteiset vaikutukset eivät kuitenkaan välttämättä sellaisenaan riitä motivaatioksi irtautua päihde- ja rikoskierteestä⁸². Olen samaa mieltä; päihdeiden käyttö sekä siihen liittyvä sosiaalinen ympäristö ja muu elämäntapa, joilla ihminen on elämäänsä täyttänyt, jättävät irtautumisen alkuvaiheessa ihmisen elämään suuren aukon. Muutos tuskin on kestävä, ellei tilalle löydy jotakin rakentavaa sisältöä, mikä vallitsevan tyhjyyden täyttää. Kääriäinen havaitsi tutkimuksensa yhteydessä, että kaikilla päihde- ja rikoskierteestä irtautuneilla oli jokin voimavara tai kyky, jonka avulla he pystyivät sopeutumaan yhteiskuntaan⁸³. Joidenkin kohdalla voimavarana on toiminut uskon tulo, mikä on tuonut mukanaan uuden, entiseen nähden hyvin erilaisen arvoperustan, anteeksiannon itselle ja muille sekä usein myös sosiaalisen ympäristön totaalisen muuttumisen päihdeongelmattomaksi ja ei-rikolliseksi. Joillakin voimavarana sen sijaan voi toimia esimerkiksi elämäkumppanin ja perheen, suvun, työyhteisön tai vertaisryhmien antama tuki⁸⁴. Myös tauon päihdeettömyydestä mukanaan tuoma kokemus, että kunto on parempi jo lyhyenkin päihdeistä irtautumisen jälkeen, saattaa tuoda oman motivaationsa jatkaa päihdeettömällä linjalla⁸⁵.

Koski-Jännes ym. ovat ryhmitelleet päihdeettömyyteen motivoivat tekijät päihde-elämään väsymiseen, sosiaalisiin haittoihin ja perheen, rakkauden, AA- tai NA-ryhmien, kaveripiirin ja herätyskokemusten merkitykseen⁸⁶. Karsikkaan tutkimuksessa esille nousivat edellä mainittujen lisäksi myös omaan terveyteen ja hyvään oloon liittyvät tekijät⁸⁷.

4.3 Päihde- ja rikoskierteistä irtautuneiden yhteneväisyyksiä

Jokainen päihde- ja rikoskierteestä irtautunut on yksilöllinen ihminen, samoin kuin jokainen irtautumistarina erilainen. Maruna on kuitenkin vuonna 2000 julkaisemassa tutkimuksessaan löytänyt joitakin merkittäviä tekijöitä, jotka yhdistävät useimpia päihdeistä ja ri-

⁸¹ Healy 2010, 83–84

⁸² Kääriäinen 1994, 270

⁸³ Kääriäinen 1994, 270

⁸⁴ Karsikas 2005, 74

⁸⁵ Karsikas 2005, 74

⁸⁶ Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 123–131

⁸⁷ Karsikas 2005, 75

koksista irtautuneita henkilöitä verrattuna niihin, jotka ovat jääneet päihteiden ja rikosten poluille koskaan niistä irtautumatta. Marunan tutkimusten mukaan on ensinnäkin tärkeää, että irtautujalla on uskottava selitys sille, miksi hän lopettaa päihteiden käytön ja rikollisen elämäntapansa. Selitys tai syy on erityisen tärkeä irtautujalle itselleen, jotta hän voi itse uskoa omaan muutokseensa.⁸⁸

Lisäksi, Maruna löysi tutkimuksensa myötä kolme merkittävää asiaa, jotka näyttäisivät erottavan päihde- ja rikoskierteistä irtautuneita rikollista elämäntapaa ylläpitävistä henkilöistä. Ensinnäkin henkilö tarvitsee loogisen, uskottavan ja kunnioitettavan näkemyksen oman elämänkulkunsa lisäksi aidosta omasta itsestään, arvoistaan ja luonteestaan, mikä tekee rikollisen toiminnan jatkamisen mahdottomaksi ilman häpeän ja syyllisyyden tunteita. Rikollisesta toiminnasta tulee yhteen sovittamaton uuden arvoperustan ja minäkuvan kanssa ja elämäнкаaresta, negatiivisine kokemuksineen, muotoutuu merkittävä selittävä tekijä uudelle identiteetille. ”Aikaisemmat kokemukseni ovat muovanneet minut tällaiseksi uudeksi ihmiseksi”. Tällainen näkemys omasta identiteetistä auttaa selviytymään ylivoimaisista häpeäntunteisesta liittyen aikaisempaan elämäntapaan. Maruna havaitsi, että irrottautujat kykenivät kertoessaan rikollisesta historiastaan ja aikaisemmasta toiminnasta kuvailemaan itseään menneistä kokemuksista huolimatta positiivisin luonteenpiirtein. Irrottautujat olivat myös vakuuttuneita, että nämä positiiviset piirteet olivat yksi keskeinen tekijä siinä, kuinka he onnistuivat irrottautumaan rikollisuudesta. Negatiiviset, rikollisuuteen liittyvät piirteet (kuten itsekkyyden, väkivallan ja julmuuden) irrottautujat näkivät sen sijaan ympäristön tuottamiksi.⁸⁹

Toiseksi, irrottautujilla oli optimistinen näkemys siitä, että ihminen kykenee itse vaikuttamaan omaan kohtaloonsa. Marunan yksi tutkimustulos olikin, että irrottautujat eivät kokee näköalattomuutta tulevaisuutensa suhteen siinä määrin missä rikollista toimintaa ja päihteiden käyttöä ylläpitäneet henkilöt. Optimistisuuteen liittyy myös uskomus siitä, että rikollisen elämäntavan myötä hankittu elämäkokemus voidaan kääntää voimavaraksi ja hyödyksi desistanssiprosessissa.⁹⁰ Itse näen edellä mainitunlaisen elämäkokemuksen desistanssiprosessia pitemmälle ja laajemmallekin kantavana voimavarana, esimerkiksi muiden samassa tilanteessa olevien auttamisessa ja ymmärtämisessä sekä yhteiskunnalle tärke-

⁸⁸ Maruna 2000, 85–87

⁸⁹ Maruna 2000, 88–92

⁹⁰ Maruna 2000, 97–98

än kokemusperustaisen tiedon tuottamisessa. Kaikki kokemushan on yleensä eduksi, jos sen osaa kääntää itsensä ja muiden hyödyksi.

Kolmas merkittävä seikka, minkä Maruna tutkimuksessaan havaitsi, olikin irrottautujien halu olla tuloksekkaita ja aikaansaavia. He halusivat maksaa yhteiskunnalle ja erityisesti seuraavalle sukupolvelle takaisin – sovittaa tekojaan. Marunan tutkimukseen osallistuneet kanavoivat toimintansa yleensä jonkun tietyn yhteisön, ryhmän tai aatteen hyväksi, ja useat irrottautujista käyttivät kokemusasiantuntijuuttaan hyväksi työssään tai vapaaehtoistyössään. Halu jakaa omaa elämäkokemusta ennaltaehkäisevään tai kuntoutustarkoitukseen nousi vahvasti esiin irrottautujien puheissa ja arvostuksissa. Monet irrottautijat olivat sitä mieltä, että irrottautuminen päihde- ja rikoskierteestä vaatii uuden elämäntarkoituksen löytämisen.⁹¹

5 TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEIDEN TAUSTA

Kaikkien haastattelemieni tausta oli erilainen ja yksilöllinen. Valtaosalla haastatelluista oli kokemuksia lievemmistä ja vakavammista sosiaalisista ongelmista perheissä tai koulukotitaustaa, mutta myös kokemuksia hyvästä ja turvallisesta lapsuudenkodista joukosta löytyi⁹². Myös lapsuuden kotien taloudelliset resurssit vaihtelivat haastaltujen keskuudessa, joskin huomattavan hyvä tulotaso oli harvinaisempaa.

Huomionarvoinen – kaikkia tutkimukseen osallistuneita yhdistävä seikka – oli kelpaamattomuuden, kuulumattomuuden, arvottomuuden, sopeutumattomuuden, hyväksymättömyyden tai riittämättömyyden kokemus lapsuudessa tai nuoruudessa jossakin haastatelluille merkityksellisessä sosiaalisessa ympäristössä tai heille merkityksellisen ihmisen silmissä. Valtaosalla tämä ilmeni jo lapsuudenkodissa esimerkiksi kokemuksina jommankumman tai molempien vanhempien alkoholi- tai huumeongelmasta, fyysisestä, henkisestä tai seksuaalisesta väkivallasta, turvattomuudesta, lapsen perustarpeiden laiminlyömisestä tai vain yksinkertaisesti jommankumman vanhemman henkisestä poissaolevuudesta ja tunnesiteen sekä kunnan keskusteluyhteyden muodostumattomuudesta vanhemman ja lapsen välillä. Osalla haastatelluista ongelmat sen sijaan vasta alkoivat tai vaihtoehtoisesti jatkuivat

⁹¹ Maruna 2000, 99–102

⁹² Todentaa Karsikas 2005, 49 havaintoja

muussa heidän elämänsä kannalta tärkeässä sosiaalisessa ympäristössä, kuten kiusaamisena päiväkodissa tai koulussa tai sopeutumattomuutena muuton seurauksena uuteen nuoruuden ajan sosiaaliseen ympäristöön. Osalla koulunkäynti sujui lapsuudessa ja nuoruudessa ongelmitta. Alla esimerkkeinä muutaman haastatelluista kokemus sen havainnollistamiseksi minkälaista variaatiota henkilöiden taustoissa oli havaittavissa ja minkälaiset kokemukset muun muassa ovat voineet omalta osaltaan vaikuttaa myös päihteiden käyttöön ajautumiseen.

”Mulla on alkoholistivanhemmat.” - - ”Mun vanhemmat on eronnu ku mä oon ollu kahen. Jotenki mä en muista paljoa mun lapsuudesta, se on tosi hämärää. Ainut minkä mä muistan, ni mul on ollu hirvee hätä ja pelko. Ja siel on tapeltu paljon. Mä oon ollu tosi paljon yksin. Mun sisko on hoitanu mua. Ja se jotenki minkä mä niinku muistan; mä en ikinä riittänyt siihen. Mä en ikinä kelvannu. Joku muu oli parempi. Tai sit mä sain hirveesti – siis mut on hakattu, me ollaan saatu selkään, nyrkeillä. Ja meit on lukittu niinku ulos sen takii ku mein äiti on harrastanu seksii siellä kotona – miesten kanssa.” - - ”Ja mä tiedän et mua on hyväksikäytetty siellä.” - - ”Mä menin pitkään sillee et mä menin meiän äitin välii ja sit mun isälle, ja kumpiki dokas. Mä en oo ikinä löytäny mun paikkaa.” - - ”Ja tota ni, mä asuin taas mun isän luona. Se asu siin meiän neljässä huoneessa, ja siellä asu sen spurkukavereita. Mä olin pikkutyttö ketä niinku, siis mulle ei tehty mitään siellä, mut se semmonen tiiätkö niinku seksuaalinen, et mä en oo niinku turvassa täällä, tai mitään.” (H6)

”Mun lapsuuden perhe on ylempää keskiluokkaa.” - - ”Vaikka meillä oli taloudellisesti oikein hyvät resurssit, niin meidän isä alko käyttämään runsaasti alkoholia, ja se alkoholinkäyttö sitte niinkun, mä sanon et tarttu meidän äitiin. Ja se aiheutti sitä, et äiti ja isä saatto olla viikonkin pois kotoota, et me oltiin kolmistaan. Ja meiän isä oli myös henkisesti ja fyysisesti niinkun hyvin brutaali väkivaltanen. Et meiän isä on pahoinpidelly meitä kaikkia. Mä muistan, et mä oon ollu ehkä semmonen kolmen vanha, kun se on ensimmäisen kerran heittäny mut seinään.” - - ”Et vaikka mulla on lapsuudesta paljon hyviä muistoja, ja niinku näin, mut ikävä kyllä, mun niinku isästä, ja oikeestaan myöskään mun äidistä, ni mulla ei oo muistoja mitään muuta kun sitä et he on käyttäny päihteitä. Tai alkoholia. Et vaikka oltiin kesäsin – purjehdittiin kun heillä oli kesälomaa, ja matkustettiin, ja muuta, mut niihin aina liitty turvattomuus, epävarmuus ja pelko. Ja se leimaa lapsen mielen maisemaa ja turvallista kasvua aika paljon.” (H4)

”Mä oon siitä erikoinen, et mul on hyvät lähtökohdat. Mä en oo nähny väkivaltaa kotona. Mun vanhemmat ei oo juonu. Ja tota – mä oon tosi hyvästä perheestä. Ei oo ollu siis mitään hirveen huimaa taloudellista menestystä. Mut siis hyvästä perheestä.” - - ”Me muutettiin Ruotsiin, kun mä olin viis. Ja sit mä muutin tänne, tai ne pakkomuutti mut tänne, ku mä olin 17. Mä en ois halunnu muuttaa. Ja tota, Ruotsis ei ollu minkäänlaisii ongelmii, et tääl ne sit vasta alko.” - - ”Ja täällä mä sit menin ruotsinkieliseen lukioon ja en oikein sopeutunu yhtään minnekkään. Mä en näyttäny suomalaiselt, mä en tuntenu oloani suomalaiseks. Mä tutustuin täällä kaikkiin tyyppeihin keitä mun vanhemmat inhos. - -” (H5)

”Varmaan se semmonen, mitä mä tuon monesti esille, on se et mä oon eläny koko lapsuuden pelossa. Esikoulu tai päiväkodissa mua alettiin jo kiusaamaan. Musta oli hirveen pelottavaa mennä aina sinne ja mä tiesin aina et mua taas kiusataan.” - - ”Ensimmäinen kouluvuosi oli ihan hirvee, että se kiusaaminen jatku ku siirryttiin päiväkodista kouluun. Siel tuli lumipesuja ja vessapesuja ja tönimistä ja haukkumista, et mä olin lihava. Se tuntu hirveen ilkeeltä. Mä olin tosi sulkeutunu ja yksinäinen jo silloin. Ja tota, toisen luokan jouluna me muutettiin Suomeen sit sitä tilannetta karkuun.” - - ”Mut se kiusaaminen jatku sit täällä Suomessa. Koulu ei oikein sujunu sillee niinku normaalisti, eikä huvittanu mennä.” (H3)

Minusta tutkimuksen tekijänä huomion arvoinen seikka oli, että seitsemällä kahdeksasta tutkimukseen osallistuneesta oli haastattelujen perusteella ongelmia isäsuhteessaan – viidellä kuudesta miehestä ja molemmilla kahdella naisella. Molemmilla haastatelluista naisista ja pienellä osalla miehistä oli lisäksi merkittäviä ongelmia äitisuhteessaan. Kuuden kahdeksasta haastatellusta isällä oli alkoholiongelma, hän oli väkivaltainen tai muutoin laiminlyövä tai perhe oli riitaisa. Yhdellä niin sanotusti hyvästä perheestä tulevalta ei ollut minkäänlaista tunnesidettä eikä kunnollista keskusteluyhteyttä isäänsä, vaan isäsuhte oli kylmä, vaikkakin isä oli muutoin niin sanotusti kunnan ihminen. Yksi haastatelluista ei tuonut haastattelun yhteydessä esille mitään, mikä viittaisi huonoon isä- tai äitisuhteeseen. Kummankaan tutkimukseen osallistuneen naisen äiti ei kyennyt alkoholi- tai huumeongelmansa vuoksi huolehtimaan heistä kunnolla.

”No tota, mulla on ollu ihan hyvä koti, niin sanottu hyvä koti. Vanhemmilla ei oo ollu ikinä mitään päihdeongelmia, eikä sisaruksilla.” - - ”Että isän kanssahan mulla ei oo ollu oikein ikinä huonoja eikä hyviä välejä. Vieläki, kyllä mä siellä käyn, harvemmin kyllä, mutta tota, ku ei oo sitä isäsuhdetta tullu oikein ikinä. Et kulettiin kerran vuos samalla työmaalaki. Kulettiin joka päivä 60 kilometriä autossa, ni kyllä ne voi ne sanat melkein muistaa mitä juteltiin sen vuojen aikana. Mutta ihan hyvästä kodista oon, että ei voi sen piikkiin laittaa.” (H8)

Sosiaalipsykologi psykoterapeutti Kinnusen mukaan lapsi kiintyy pienenä siihen vanhempaan, joka häntä enemmän hoitaa, mutta alkaa 3–4 ikävuoden tienoilla samaistua samaa sukupuolta olevaan vanhempansa. Äitisuhde on siis yleisimmin lapsen varhaislapsuuden tärkein ihmissuhde sekä pojalle että tytölle, mutta myöhemmin isäsuhte on erityisen tärkeä pojalle ja äitisuhde tytölle.⁹³ Joskin myös suhteen muodostuminen vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempaan on merkityksellistä ja vaikuttaa omat asiansa lapsen identiteetin

⁹³ Kinnunen 2016, 49, 73–78

muodostumiselle. Ilman samaa sukupuolta olevaa vanhempaa kasvaneella voi varttumisen tie olla mutkikas ja pitkä, sillä miehen tai naisen malli täytyy hakea muualta – varsinkin jos kunnollista mallia ei muussa perheen lähipiirissäkään ole. Kun ihmisellä muodostuu sama millä elämän osa-alueella tyhjiys tai kokemus omasta huonoudesta tai kelpaamattomuudesta esimerkiksi jommallekummalle vanhemmista, uskon sen olevan yksi riskitekijä erinäisille addiktioille ja rikolliselle elämäntavalle, vaikkakaan ei välttämättä ainut selittävä tekijä. Näkemystäni tukevat myös tilastot. Kinnusen mukaan pojat, joilla ei ole kontaktia omaan isäänsä, ovat poikien joukossa vakavin riskiryhmä, ollen yliedustettuina useissa lasten ja nuorten pahoinvointia kuvaavissa tilastoissa⁹⁴. Esimerkiksi Wadsworthin tekemästä tutkimuksesta ilmenee, että alle 21-vuotiaina väkivaltarikoksista tuomituista nuorista vain kuudella prosentilla oli isä⁹⁵. Koska suurimman osan miehistä lisäksi myös molemmilla haastatelluista naisista oli ongelmia isäsuhteessaan – alkoholiongelmaa ja/tai väkivaltaa – kommentoitava on, että aihealan kirjallisuudessa isäsuhteella nähdään olevan vahva yhteys myös tytön omanarvontunnon muodostumiseen⁹⁶. Isättöminä – tai isän kanssa, joka ei ole välittänyt lapsestaan tai kiireiltään ehtinyt tätä riittävästi huomaamaan – kasvaneet tytöt jäävät helposti epävarmoiksi itsestään naisina. Heidän on vaikea luottaa, että joku välittäisi heistä, koska isän peili on näyttänyt tyhjää.⁹⁷

Valtaosa haastatelluista tuli eroperheistä, ja osalla heidän elämässään kiinteästi läsnä olleet aikuiset – isän tai äidin uudet kumppanit – vaihtuivat tämän myötä tiheäänkin. Kiinteästi läsnä lapsen tai nuoren elämässä olevien aikuisten vaihtumista aiheutti joidenkin kohdalla myös laitoksissa tai sukulaisilla, kuten isovanhemmilla tai vanhempien sisaruksilla, asuminen. Asia koettiin kuitenkin haastateltujen keskuudessa eri tavoin. Osa laitoksissa tai sukulaisilla asunut koki sen tuoneen myös turvaa ja näkemystä niin sanotusta normaalista elämästä sekä kokemuksen siitä, että jotakuta kiinnosti nuoren tai lapsen asiat, jos sitä ei ollut kotona kokenut. Se, että oli saanut kokea turvallisuutta tai nähdä normaalia perhe-elämää, koettiin myös yhtenä kierteestä irtautumista myöhemmin edes auttaneena tekijänä. Myös isän tai äidin uusi, pysyvämpi puoliso saatettiin kokea nimenomaan henkilöksi, joka piti lapsen puolia ja hänen perustarpeistaan huolta. Lyhytaikaisempiin puolisoihin harvemmin ehdittiin kiintyä tai sitoutua lapsen puolesta samalla tavalla.

⁹⁴ Kinnunen 2016, 67; Myllärniemi 2014

⁹⁵ Wadsworth 1979

⁹⁶ Kinnunen 2016, 34

⁹⁷ Kinnunen 2016, 49–56, 65–71, 74–75

”Elikkä, mähän oon syntyny perheeseen, missä isä on ollu alkoholisti. Ja tota, 2-vuotiaana muutettiin Ruotsiin ja äiti lähti karkuun sitä tilannetta.” - - ”Sitten ne miehet vaihtu sen (äidin) rinnalla aika niinku useesti. Ja mä muistan sielt ihan varhaislapsuudest sen, et siellä otettiin viinaa ja kaljaa. Ja se vaan jotenki niinku kuulu siihen mun mielestä. Ja mun mielestä ne miehet oli hauskoja, ku ne oli kannissa. Mut en mä ymmärtäny, et mihin se sitte voi johtaa omalta osaltani. Et se oli mulle niinku jotenki semmonen esimerkki ehkä jo siel lapsuudes se, että siihen kuuluu se viina, alkoholi.” (H3)

Osan haastatelluista päihde- ja rikoskierteeseen ajautumiseen saattaa vaikuttaa osaltaan myös kotoa – tai muusta lapsuuden merkittävästä sosiaalisesta ympäristöstä – omaksuttu malli alkoholin tai muiden päihteiden käytön normaaliudesta, tai esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden hoitamisesta riitelyllä, väkivallalla tai vastuuta ja asioiden kohtaamista pakene-
malla. Toimintamalli on ollut usein sosiaalisesta ympäristöstä itsestäänselvyytensä omak-
suttu ja tiedostamatonkin, mutta vaikuttanut merkittävästi henkilön tulevaisuuteen, käyttäy-
tymiseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen.⁹⁸ Osassa haastateltujen perheistä on hyväksytty
myös lapsen tai alaikäisen nuoren alkoholin käyttö, tai siitä ei olla välitetty.

*”Ja sitte noissa koulukodeissa, näissä poikakodeissa varsinki, joutu tappelemaan, niinku selvin päin. Ni eihän mulle tappelu ollu mikään ongelma. Sehän oli niinku tapa käytäytyä ja selvitä joku ristiriitatilanne. Että oli sitte oikeassa tai ei, mut niistä aina halus sitte kui-
tenki voittajana selvitä, ja tälleesti näin. Et eihän semmosella päällä pärjää yhteiskunnas-
sa.” (H1)*

*”Mun äiti ja mun isäpuoli niinku salli sen, et mä juon kotona. Ja välillä ne osti mulle vii-
naa, kun mä olin alaikänen, enkä saanu viinaa. Näin jälkeen päin ajateltuna se on, niinku
äitikin on sanonu, et sillan ois pitäny tehdä toisin. Et ei ois pitäny ostaa. Mut toisaalt taas
ku mä olin alkoholisoitunu, sit mä olisin roikkunu tuolla jossain Alkon eessä ja pyytäny
jonku hakee, niinku välillä kävikin.” (H3)*

Osassa haastatelluista nousi esille turvallisen ja vakaan kasvuympäristön sekä lämpimän,
vastavuoroisen ja kestävä ihmissuhteen muodostumisen aikuiseen laiminlyömisen – mitkä
ovat myös ehdottoman tärkeitä lapsen perustarpeita^{99 100} – lisäksi ihan konkreettisten ja
materiaalisten perustarpeiden huolehtimisen laiminlyömistäkin lapsuudenperheessä. Tämä
oli kuitenkin onneksi harvinaisempaa. MLL:n mukaan vanhemman kuuluu tyydyttää lap-
sen perustarpeet muun muassa olemalla läsnä, huolehtimalla lapselle katto pään päälle,

⁹⁸ Ks. Järvinen & Jahnukainen 2001, 133

⁹⁹ Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2016a

¹⁰⁰ Ks. Korhonen 2013, 23–31

ruokaa, puhtaita vaatteita, että lapsi on käynyt pesulla, säätelemällä lepoa ja valveilla oloa sekä suojelemalla lasta kaikelta sellaiselta, mikä olisi hänelle vielä liian vaikeaa kokea¹⁰¹.

”Me oltiin oltu taas joku viikko kahestaan. - - Meiän oli niinku pakko soittaa meidän mummolle, et me taas ollaan vaan niinku oltu, ja ei oo varmaan ollu ruokaa eikä mitään.” (H6)

”Ja siinä sattui semmonen tapahtuma, joka on kyllä varmasti ollu merkittävä tekijä mun elämässä sillä tavalla, että mä muistan kun mun äiti pyysi mut yhtenä päivänä luoksensa, siis syrjään vähän, ja kerto että hän muuttaa pois. Että jää tänne isän luokse. Ja sitte isä siihen tulee toteamaan, että ei voi jäädä tänne.” - - ”Ja tuota, isä toteutti uhkauksensa ja mä jäin sitte.” - - ”Me asuttiin isossa kerrostalossa. Ja mulla ei ollu sit muuta paikkaa, ni mää ennenku ovet suljettiin siihen aikaan yheksältä, niin mä menin tonne kellariin isän autopeittoon nukkumaan aina sitte. Ja mä olin jotain kaks viikkoo ollu siellä suurin piirtein, ku isä löytyi mut sieltä ja ajo pois. Mä muistan sen hämärästi sitten kumminkin että kui hämilläni mä olin. Mä en tienny mitä tehdä.” (H2)

6 PÄIHTEISEN JA RIKOLLISEN ELÄMÄNTAVAN ALKAMINEN

Huumeidenkäyttö aloitettiin haastattelujen perusteella ikävälillä 12 – reilut 20 vuotta. Alkoholin käyttö alkoi varhaisimmalla haastattelujen perusteella 9-vuotiaana lapsuuden kodissa. Keskimääräisesti alkoholikokeilut aloitettiin haastateltujen keskuudessa ala-asteen loppupuolella – yläasteiässä. Pääasiallisesti kausaalisuus alkoholin/kannabiksen ja kovempien huumeiden välillä meni haastateltujen keskuudessa juurikin 3 pääluvussa esittelemäni porttiteorian¹⁰² mukaan (”miedommasta vahvempaan”). Yksi haastelluista ei kuitenkaan käyttänyt alkoholia juuri ollenkaan ennen huumeidenkäytön aloittamistaan 19-vuotiaana. Toinen, huumeidenkäytön 15–16-vuotiaana aloittanut haastateltu, sen sijaan kertoi, että ei halunnut käyttää alkoholia, koska oli lapsuudenkodissaan nähnyt sitä niin tarpeeksi. Erityisesti ennen huumeidenkäytön aloittamistaan alkoholisoituneet haastatellut kertoivat alkoholisoitumisensa ja humalatilanteen aiheuttaneen sen, että oli matala kynnys kokeilla sen mahdollistaneessa sosiaalisessa ympäristössä jotain muuta päihdettä.

Pääkappaleessa 3 sekä pääkappaleen 4 alussa esittämäni hypoteesia vahvistaen muiden rikosten tekeminen aloitettiin haastateltavien keskuudessa yleensä pakon edessä, huume-

¹⁰¹ Soveltaen Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2016b

¹⁰² Lönnqvist 2014, 4

riippuvuuden syntymisen ja huumeidenkäytön rahoittamistarpeen myötä¹⁰³. Pari poikkeus-takin tosin löytyi. Esimerkiksi nuorimpana haastateltavista muiden rikosten tekemisen aloittanut aloitti rikosten tekemisen näpistelemisellä/varastamisella jo 8-vuotiaana – reilusti ennen alkoholi- ja huumekekeilujaan. Ja toinenkin haastatelluista 9-vuotiaana, alkoholiko-keilujensa kanssa samoihin aikoihin; hänen kohdallaan sanoisin, että kyse oli ennemminkin kokonaisvaltaisesta, jo kotoa opitusta elämäntavasta¹⁰⁴, missä päihteidenkäytön ja muun rikollisuuden kausaalisuutta on vaikea osoittaa.

Huumeidenkäytön ja muiden rikosten tekemisen välisestä kausaalisuudesta riippumatta kaikkien haastateltujen elämäntavan alkamista edelsi toimintaa tukeva sosiaalinen ympäris-tö (esimerkiksi koti, kaveripiiri) tai vaihtoehtoisesti rikkonaisuutta ja hyväksymättömyyttä henkilön elämäntavalle katsoen tärkeässä sosiaalisessa ympäristössä (esimerkiksi koti, koulu). Uskaltaisinkin väittää, että pelkistetyksi katsoen yleisin kausaalimalli haastatelta-vien keskuudessa olisi malli, jossa ensin on *toimintaa tukeva sosiaalinen yhteisö*, mitä seu-uraa *huumeriippuvuus*, mikä pakottaa tekemään *muuta rikoksia*.

Haastattelujen perusteella niin huumekekeiluun kuin huumeriippuvuuden syntymiseen vaikuttivat hyvin erinäiset seikat. Kykenemättömyys kohdata lapsuuden tai nuoruuden so-siaalisessa ympäristössä koettuja negatiivisia tunteita ja kokemuksia nousi esille useam-massa haastattelussa. Päihteiden koettiin olevan ikään kuin reitti pois ikävien tuntemusten kohtaamisesta, joihin paettiin elämän sitä puolta, mikä ei tuntunut hyvältä¹⁰⁵. Niiden avulla yritettiin myös säilyttää horjuvaa psyykkistä tasapainoa sekä kestää tarkoituksettomuutta, tyhjyyttä ja yksinäisyyttä¹⁰⁶. Päihteistä haettiin myös väriä tavallisen harmaan arjen keskel-le¹⁰⁷ – hauskanpidon, jännityksen, nautinnon ja vapauden kokemusten muodossa. Osaltaan haastateltujen huumeiden kekeiluun ja päihdeongelman syntymiseen vaikutti sen mahdol-listanut sosiaalinen ympäristö. Se, että kaverit käyttivät¹⁰⁸¹⁰⁹ sekä kaveripiirissä vallinnut sosiaalinen paine, epäterveet arvot, hyväksynnän ja yhteenkuuluvuuden hakeminen, nuoruuden epävarmuus ja nuoren kekeilunhaluisuus. Myös kotoa opittu malli päihteiden käy-tön ja/tai rikosten tekemisen normaaliudesta, tai vaihtoehtoisesti kapina vanhempia ja lap-suudenkodin (hyvääkin) arvoperustaa kohtaan, ajoi osaltaan vääränlaiseen seuraan ja ko-

¹⁰³ Muun muassa Kaplan & Damphousse 1995; Otero-Lopez ym. 1994; Hough ym. 2001; Kekki 2009b; Karsikas 2005, 65; Kekki 2012, 16; Partanen 2002, 29

¹⁰⁴ Soveltaen Kekki 2012, 16

¹⁰⁵ Granfelt 1998

¹⁰⁶ Granfelt 1998

¹⁰⁷ Jaatinen 2000, 76

¹⁰⁸ Jaatinen 2000, 45

¹⁰⁹ Karekivi 1999, 92

keilemaan huumeita. Laitoksissa kasvaneiden haastateltujen kokemukset laitoksissa kasvamisen vaikutuksista päihteiden käytön aloittamiseen olivat erilaiset. Toiset kokivat niiden vaikuttaneen nopeaa tarvetta itsenäistyä, mikä aiheutti osaltaan päihteiden käytön aloittamista, koska koki että moinen kuuluu aikuisuuteen. Toiset taas kokivat laitosten pitäneen nimenomaan poissa kaveripiiristä, jonka kanssa olisi muuten viettänyt aikaa, mahdollisesti juoden, käyttäen muita päihteitä tai tehden rikoksia; tai kotioloista, joiden turvattomuus olisi vaikuttanut päihteiden käyttöä lisäävästi. Laitoksia koskien nousi esille myös pointti, että niissä on eroja. Toiset niistä pyrkivät parantamaan, ja niissä elämäntapamuutos olisi periaatteessa voinut tapahtua jo aikaisemmin, mikäli henkilö itse olisi ollut vastaanottavaisempi tai laitoksessa oloaika olisi ollut pidempi. Toiset taas koettiin vain rangaistus-/pakkolaitoksiksi, mitkä eivät edes pyrkineet parantamaan.

Ohessa parin haastatellun kokemus päihteiseen ja rikolliseen elämäntapaan ajautumisestaan, missä kausaalisuhteet menivät juurikin tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa vallinneen ”päälinjauksen” (sosiaalinen yhteisö/sosiaaliset ongelmat -> päihteet -> rikokset) mukaan, jos näin voi sanoa. Toisessa kokemuksessa kuvattua huumeiden ilmaista tarjoilua käytön alkupuolella ilmeni joidenkin muidenkin tutkimukseen osallistuneiden kokemuksissa; niissä alun ilmainen tarjoilu muuttui pian myymiseksi.

”Mä oon miettiny sitä paljonki, mikä aiheutti päihteiden käyttö, ni varmaanki se, että minulta puuttuivat sosiaaliset suhteet. Sen urheilun ulkopuolella mä jäin aina oikeastaan aika yksin, ja mulla oli vaan yks suunta missä mä tunsin olevani niinku vahvoilla, oli tämä päihteiden käyttäjien porukka. Et jos mä olisin ollu kykenevämpi sosiaaliin suhteisiin, niin tuskin tätä mitään olis tapahtunu, tätä kaikkea. Koska nyt tämmösillä pelimatkoilla ja sillon kun mä olin heidän kans, jotka käyttäytyivät normaalisti, ottivat ehkä yhtenä iltana ja jättivät siihen, ni mäki tein niin. Mut sitten kun mä olin tämmösessä porukassa, missä oli tämmöset oudot asenteet, arvot puuttuivat, kaikki sellaiset, ni tota, kyllä mä uskoin näin, että se sosiaalinen piiri veti sen mukaan, ja sitä kautta tuli päihteiden käyttö, ja sitä kautta sitten rikokset myöskin.” (H2)

”- - on väärää seuraa liian nuorena, ja aika paljon vanhempaakin, itseäni vanhempaa seuraa. Ja sit sille tielle lähettiin. Että 14-vuotiaana oon ensimmäisen amfetamiiniannoksen suonensisäisesti ottanu. Ja sit se onkin ollu vähän sitä niinku sitä tietä että..” - - ”Mut sitte siinä varmaan 15–16-vuotiaana ni mä oon ollu aika päivittäinen käyttäjä.” - - ”Mulla oli semmonen yks kaveri ketä oli siihen aikaan aika suuri amfetamiinikauppias, tai yks ainoita amfetamiinikauppiaita (kaupunki)n seudulla, ja meit oli semmonen joku noin 8–9 hengen porukka, ketkä niinku oltiin siin samas sakissa sitte. Ja se vetäminen oli niinku ilmasta. Et ku se myi sitä huumetta, ja se tykkäs et sil on sitä mukavaa seuraa, sitä niin sanottuu hovii siin ympärillä, ni saatiin vetää niinku ilmatteeks aika pitkän aikaa siinä. Ja sit

*oikeestaan ongelmat vasta sillai niinku alko siin kohtaa, kun se jäi kiinni siitä ja lähti lusi-
maan sitä tuomioo. Sittehän tuli niinku semmonen, et tässä on aikamoinen riippuvuuski
jo saatu harrastettua ja aika isot toleranssitki, että nyt sitä tarvis ruveta niinku jotenkin
tekeekin sitä rahaa. Sit se alko semmosena pienimuotosena kauppana. Ei se ensiks mitään
isoo ollu, eikä tarvinnu ollakaan.” (H7)*

Myös seuraavassa sitaatissa kausaalisuhteet menevät niin sanotusti ”päälinjauksen” mu-
kaan, että ensin on huumekeoilun mahdollistava yhteisö ja/tai sosiaalisia ongelmia, mitä
seuraa huumeriippuvuus, mitä käytön rahoittamiseksi tehdyt rikokset. Lisäksi esimerkistä
ilmenee Ahtialan & Ruohosen kuvaama niin kutsuttu päihteen ensikokeilun tuoma ”rakas-
tumisvaihe” sekä Granfeltin kuvaus huumeista ”tienä hetkelliseen maanpäälliseen paratii-
siin – täydelliseen hyvän olon, ymmärryksen ja turvallisuuden tilaan”^{110 111}. Kertoma il-
mentää hyvin myös porttiteorian¹¹² mukaista kulkua alkoholista amfetamiiniin – ja täten
alkoholistista huumeidenkäyttäjäksi.

*”Noin kaksikymppisenä mä kokeilin ensimmäisen kerran amfetamiinia. Mä muistan sen, et
se tuntu vielä paremmalt ku alkoholi. Mulla hävis kaikki pelot ja niinku taivas aukes. Tuli
sellanen olotila, et tätä mä haluan lisää. Et mun ensimmäinen huumekeoilu on ollu amfe-
tamiinia suonensisäsesti, ja me oltiin sillon bileissä (kaupunki)ssä. Siel loppu viina ja sit
siel oli semmonen epämääräsempi yks porukka ja oli mahdollisuus sitä kokeilla. Ja var-
maan se ensimmäinen kokeilu oli siin mielessä helppo, et mä olin niin alkoholisoitunu jo ja
kynnys oli laskenu kokeilla muuta päihdettä, koska se juominen ei ollu enää kivaa.” - - ”
Mut sit ku tuli amfetamiini kuvioihin, ni sit alko oikeestaan niinku semmonen uus maailma.
Kaveripiiri muuttu nopeesti. Se oli alkuun kans sellasta, että viikonloppusin käytin ja sit
tuli nopeesti se arkikäyttö ja sit se muuttu jokapäiväseks käyttöks. Et se koukutti tosi no-
peesti.” - - ”Mä velkaannuin paljon siin käyttäessä. Nopeesti tuli semmoset pienet rikokset
ensin peliin. Et se oli semmost niinku näpistelyä ja ehkä niinku petollisesti lainata rahaa
ihmisiltä, mitä ei ollu tarkotus ees maksaa takasin, ku ei ollu mahdollisuutta. Kaikki rahat
meni aineisiin.” (H3)*

Niin kutsuttua alun ”rakastumisvaihetta”¹¹³ ja huumeidenkäytön tuntumista käytön alku-
puolella harmittomalta touhulta¹¹⁴, todentavat myös seuraavat kokemukset:

*”Aika nopeesti mä huomasin, et amfetamiini ja ekstaasi on semmonen asia, et niinkun,
mulle tuli olo et mä pystyn ihan mihin tahansa, ja pystyn kaikkeen, ja niinkun, mun mieles-
tä siis mulla ei ollu mitään päihdeongelmaa. Työt hoitu kuitenkin ja.. Oli paljon bileitä ja*

¹¹⁰ Ahtiala & Ruohonen 1998, 16

¹¹¹ Granfelt 1998, 143, 145, 150

¹¹² Lönnqvist 2014, 4

¹¹³ Ahtiala & Ruohonen 1998, 16

¹¹⁴ Ks. Karsikas 2005, 62

menemistä, ja bling bling –elämää niin sanotusti. Ja mä kuvittelin sillon, et sitä mä haluun. Mä kuvittelin, et se on se, et näin mä oon aikuinen. Ja tota, samaan aikaan mä.. Niinku tänä päivänä jos mä mietin, niin samaan aikaan mä yritin päästä karkuun omaa lapsuuttani.” (H4)

”Tuntu, että tämähän on kuningasaine (amfetamiini), että sillon en ollu aggressiivinen ollenkaan, eikä tullu muutenkaan hankaluuksia ihmisten kanssa (vrt. alkoholi), aluks ku oli piripäissään. Mut äkkiähän se muuttu sitte, et sit tuli ne rikokset siihen. Se tais sillai hämärtää se amfetamiini ainaki mun päätä, että siinä koki et on ihan voittamaton ja näkymätön ja vaikka mitä, et ei poliisi pysy perässä. Mut nehän oli kaikki ihan harhaa kyllä että..” (H8)

Alle otin esimerkeiksi myös pätkät parista haastattelusta, joissa päihteiseen ja rikolliseen elämäntapaan ajautuminen meni kausaalisesti toisella tavalla. Ensimmäisessä ensin oli toimintaa tukeva sosiaalinen ympäristö, minkä mukana tulivat muut rikokset (lähinnä näpistyukset, varkaudet, niin kutsutut murtokeikat), huumeiden tullessa kuvioon vasta myöhemmin¹¹⁵. Toisen haastattelun kohdalla kausaalisuhteita ei sen sijaan voida selvästi todentaa, että huumeidenkäyttö johtuisi rikoksista tai rikokset huumeiden käytöstä, vaan kyse on ennemminkin jo lapsuuden kodista omaksutusta kokonaisvaltaisesta elämäntavasta¹¹⁶. Poimin haastatteluista sivumäärän säästämiseksi pätkiä, mitkä tuovat esille tämän asiayhteyden kannalta olennaisen.

”Ja siinä kun kumminkin (isä) käytti tarpeetonta väkivaltaa, ni pelko oli taas sitte se mikä ajo minut menemään ulos. Se oli se liikkeelle paneva voima.” - - ”Se alko joskus 8 vanhana.” - - ”Halusin yhden esineen ja mulla ei ollu rahaa sitä saada, niin sitten anastin sen, ja sitten opetin ton (kaverin nimi)n kans varkaksiin, ja (toisen kaverin nimi)n, molemmat.” - - ”Mut siitä sitte muodostu se elämäntapa, kun meitä oli muutama kaveri, jotka alotti näpisteleämään. Ja siitä alko koulupinnaukset.” - - ”Ja sitte, kaljottelemaan me alotettiin enempi ja vähempi, ni varmaan ne ensimmäiset kokeilut oli siinä 12–13-vanhana. Mut oli sitte tietenki pitkiä aikoja selvinki päin. Varmaan nuo laitoksetki vaikutti, ei siellä sit päässy niin juomaan, ja ei sit tullu käytettyä niin paljon alkoholia, ku moni muu nuori.” - - ”Ja sitte mä pääsin (poikakodin nimi mainittu)sta ja täällä tein noita asfalttihommia. Ja iltasin ja viikonloppusin kävin varkaissa. Lähinnä tein noita niin sanottuja murtokeikkoja. Niitä mä oikeastaan teinkään, et mä en juuri muuta tehnykkään. Ja sitte noi päihteet tuli, niinku huumeet tuli, myöhemmässä vaiheessa. Ne tuli siinä reilu kaksikymppisenä.” (H1)

”Mä oon 9-vuotiaana ruvennu jo käyttää niinku viinaa, ja ketään se ei oo kiinnostanu. Mä oon saanu aina dokaa ku mä meen äitillä käymään, koska meidän äitiki dokas.” - - ”Ja mulle synty sit, mä olin kakstoista, ni pikkusisko, ja sillon mää olin niinku ookoo asumaan

¹¹⁵ Ks. Kekki 2012, 16

¹¹⁶ Otero-Lopez ym. 1994; Farabee, Joshi & Anglin 2001; Bean 2004; DeLisi 2005; Kekki 2012, 16

äitin luona, koska mää hoidin mun pikkusiskoa. Mää hoidin sitä, mää join ja polttelin pilvee ja meiän mutsi poltti pilvee, ja se oli tosi ookoo.” - - ”Mä oon ollu varmaan 13, kun mä oon ekaa kertaa niinku piikittäny itteeni. Siis mä oon ollu ihan kakara.” - - ”Mulla on siis rikollisuus tullu ihan sieltä 9-vuotiaana. Varastelulla kaupasta, ja näpistelyllä, ja muulla.” - - ”Sit mul tuli aika nuorena myös niinku väkivaltarikokset.” (H6)

Liitin alle myös esimerkin hieman erilaisesta kokemuksesta, josta ilmenee mielestäni hyvin se, kuinka huumeriippuvuus vie todella nopeasti mukanaan myös niin sanotusti ”todella hyvät elämän edellytykset” omaavan henkilön, jolla ei ole päihteidenkäyttöä eikä väkivaltaa kotona, on pari hyvää työpaikkaa, hyvä koulupaikka ja niin edelleen.

*”Ja sit siinä se jatkumo tuli tavallaan sieltä, ku oli tutustunu kaikkiin tyyppeihin siel asemalla, ja vähän semmosiin ihmisiin – keistä mun vanhemmat ei pitäny – ihan tahallani.” - - ”Huomaamattani rupesin elää semmosta kaksoiselämää, et tavallaan niis semmosissa rikollispiireis paistattelemine, että mulla meni hyvin.” - - ”Ja sit taas niissä yöelämäpiireissä - - että mä tunsin näit vähän kovemman laatusii tekijöitä. Ja sit samalla mä olin tosi skarppi. Mä en vetäny yhtään mitään. Mä en ees oikeastaan juonu. Et tää porttiteoria on mun kohdal joko ihan olematon, tai sit se portti kävi niinku näin *käsien paukautus yhteen*. Et se meni niinku ihan muutamast pilven poltost suoraan heroiinin poltteluun. Ja sit sen jälkeen, ku mä jäin siihen koukkuun, ni sit meni tosi nopeesti alaspäin. Se on semmonen, et siitä ku tulee ekan kerran vierotusoireet, ni sen jälkeen se lopettaminen ei enää käy miten vaan. Se on ihan vitun, siis se on tosi vaikeeta. - - Mut siis, sit kun mä jäin siihen koukkuun, mä en enää pystyny ees tekee töitä.” - - ”Sitte tota, meni työpaikka, ja sitä tavaraa oliki saatava jostain. Ja siihen ei mitkään – ku ei enää ollu duunii, ni ei saanu töistä rahaa. Sit oli ne rikolliskaverit siinä. Rupesin, tai niitten kans ruvettiin, avaa kassakaappei, semmonen kolmen – neljän hengen ydinporukka tos -90-luvulla. Sillon niis oli vielä rahaa, ku ei ollu niin paljon tätä sähköistä liikennettä -92, -93, -94, -95. Ja hälytintjärjestelmät oli ihan erilaisia.” - - ”Niinni, pari vuotta avattiin kassakaappei siin, ja rahotettiin sillä sitä.” - - ”-93 mä olin viel semmonen hyväkuntoinen, menevä, mallin töitä tekevä, suosittu tyyppi tuolla ja kaikki meni tosi hyvin. Sillon poltin ekaa kertaa polakkaa. Sitte -94 vedin ekan kerran hihaan sitä, vuotta myöhemmin. Vuotta myöhemmin olin vankilassa. Ja sit 10 vuotta myöhemmin putkahdin siit vankilakierteest raittiina ulos.” (H5)*

7 PÄIHTEINEN JA RIKOLLINEN ELÄMÄNVAIHE

7.1 Haastateltujen kokemuksia päihteisestä ja rikollisesta elämänvaiheesta

Haastattelemani henkilöitä yhdisti se, että he kokivat huumeidenkäytön sen alkuvaiheessa viattomana, mukavana ja hallinnassa olevana toimintana, eivätkä nähneet siinä mitään ongelmaa. Huumeiden koettiin kuitenkin alkaneen ohjaamaan elämää näin jäljestä katsoen aika nopeasti. Tämä ilmeni esimerkiksi elämäntavan ja valintojen tekemisen muuttumisena

päihteidenkäytön mukaan sekä pääasiallisen sosiaalisen ympäristön vakiintumisena päihdeidenkäyttäjien ja taparikollisten porukaksi. Päihderiippuvuus alkoi vaikuttamaan haastateltujen keskuudessa negatiivisesti esimerkiksi työntekoon, asumiseen ja terveyteen. Myös rikos- ja vankilakierre tulivat nopeasti kuvioon. Kokemus elämän hallinnassa pysymisestä kävi mahdottomaksi.¹¹⁷

”Mutta ku ihminen tekee ennenku se ajattelee. Ja ku ne päihteet vie. Sä oot liian nopee kaikelle. Sä et ehi toimii.” - - ”Kyllä mä oon tietyl tapaa tienny aina mitä mä teen, mut mä en oo pystyny pysäyttää sitä. Mä en oo pystyny tekemään sille mitään. Et se sairaus on ollu niin kova.” (H6)

Yksi haastatelluista tosin erosi muista siinä, että hänen kohdallaan rikos- ja vankilakierre tulivat kuvioon ennen huumeita. Hän erosi muista haastateltavista myös siinä, että ei koskaan käyttänyt huumeita suonensisäisesti, joten koki kontrollinsa ja mahdollisuutensa rajata käyttöönsä paremmin – huumeet tosin ohjasivat myös hänen elämäänsä valintojen tekemisen kautta ja ollen kuvioissa pitkän aikaa.

”Mä en oo ikinä kokenut itteeni niinku huumeitten orjaks. Ja ehkä johtuu siinä, et mä en oo koskaan käyttäny suonensisäisesti. Et on pystyny sille niinku rajaamaan. Mutta oikeasti, mä oon ollu kumminkin niitten orja, vaikka mä en oo käyttänykään suonensisäisesti, koska ne on ohjannu mun tekoja, et kyllä se sitä kautta tulee se kuitenkin se riippuvuus.” - - ”Jos sitä ajateltais, et se päihteiden käyttö, tai niinku vahva halu saada niitä, niin se on ohjannu mun käytöstä kumminki.” (H1)

Haastatellut kuvasivat silloisen elämäntapansa muuttumista alun harmittomuudesta päihde- ja rikoskierteeksi muun muassa seuraavilla tavoilla:

”Alussa mä koin sen hauskana ja harmittomana. Mut siis tota – tosi ahdistavana ja pelottavana ja yksinäisenä ja epätoivosena ja siis tosi vastenmielisenä. Se on niin yksinäistä ja pelottavaa se elämä, että se on ihan niinku, et ei sitä pysty kunnolla.. Mä pystyn niinku, ku tuol on kodittomii ihmisii, ni samaistuu niihin. Se on ihan, se on tosi ankeeta.” - - ”Se juhliminen alussa oli ihan kivaa, ja niitten päihteiden ne ensivaikutukset, sillon ku ne vielä oikeasti toimi. Mut ne lakkaa toimimasta tosi nopeesti. Ei niist sit saa oikeasti mitään irti. Se muuttuu vaan siks et niit on pakko saada, et pystyy toimimaan.” (H5)

”Se oli vaan semmost jännää puuhastelua jotenki niinku yhteiskunnan ulkopuolel. Ja poliisit kulki sit, (kaupunki)n huumeryhmä, tuol yökausii meiän peräs, ja sellast jatkuvaa ratsailuu, ja muuta että.” - - ”Mut ei se sit oikeastaan loppupeleis mua niinku häirinny, et se

¹¹⁷ Todentaa Karsikas 2005, 62, 67; Granfelt 1998, 55–56 havaintoja

oli aika semmost niinku jännää elämää. Sit se suunta vaan siit muuttus isommaks ja isommaks. Määrät kasvo ja sit alko tulee jo niit jotain törkeit huumausainerikoksi. Sitte tota, jossain vaihees alko huomaamaan, et ei tää ookaan niinku sit enää niin kivaa ja jännää, et ei täs oikein niinku.. Mut se oli muotoutunu jo niin voimakkaasti omas ajatukses semmoseks, et ei oo oikeestaan niinku mitään muuta tapaa enää elää. Ja sitte oli jo alkanu sitä velkaa ja kaikkee muuta muodostumaan, lähinnä niinku yhteiskunnan taholle, ja sit tietysti huumekauppiaillekki ja muuta, ni sit siitä oli vähän huono pyristellä enää niinku, vaik ois voinu ehkä jossain kohtaa olla haluaki.” (H7)

Se, mikä päihde oli kyseessä, vaikutti omalta osaltaan siihen, kuinka nopeasti ja minkälaisia huumeidenkäytön oheisvaikutuksia alkoi ilmetä kenenkin haastatellun henkilön elämässä. Ylilääkäri Tuomolan mukaan huumeidenkäyttäjät eroavat toisistaan käyttämänsä pääasiallisen aineen mukaan, eikä heitä voida siten niputtaa yhdeksi identtiseksi ryhmäksi – joskin useimmilla päihteiden ongelmakäyttäjillä käyttö on sekakäyttöä¹¹⁸. Edellä mainittu asia nousi esille myös joistakin haastatteluista. Lisäksi on huomioitavaa, että olemme ihmisiä erilaisia, ja täten huumausaineet vaikuttavat erilaisen luonteen, taustan ja elämäntilanteen omaavien henkilöiden kokemuksiin ja käyttäytymiseen eri tavoin.

”No se riippuu vähän aineesta. Se riippuu päihteestä. Eri päihteiden käyttäjät niinku profiloituu ihan eri tavalla. Et se – nykyään on toi lakka ja pv. Niinni, mun kohdalla se oli sillon -90-luvulla se heroini. Sillon ei oikeestaan ollu ku heroini ja amfetamiini. Ja sitte pilven polttelijat. Ja lääkkeit söi kaikki. Et se oli oikeestaan siinä. Ei ollu muuta. No happoja kans. Mut nykyään on niin paljon enemmän..” - - ”Mut sitte myös ku puhutaan, ni heroini ja subutex on kaks täysin eri asiaa. Subuu ei oo pakko saada saman tien, mut heroini on pakko saada siis niinku kuuden tunnin tarkkuuden välillä. Sit ku sitä ei ole, ni sä et lähe himasta minnekään. Sun on pakko hoitaa sitä rahaa tai ainetta sinne sängyn viereen himaan puhelimella. - - Sitä voi ehkä lähtee kotoo joo, mut sit pitää olla ihan varma, et sä tiedät minne sä meet, et sitä kans on siellä. Jos sitä ei ookaan, ni se on ihan kauheeta. Sitä on niinku niin raato, et sitä ei pysty liikkumaan. Mut subutexis on semmonen kolmen vuorokauden ikkuna, et sä niinku pystyt syömään ja olemaan ja kävelee ja liikkuu tuolla, ja käydä vessassa ja vetää röökii ynnä muuta. Siin menee monta päivää, et tulee niin kipeeks, et se alkaa oikeesti verottaa voimia. Eikä oikeestaan sillonkaan. Mutta sitä (heroiniä) on niinku niin pakko saada, et se on sitä rikoskierrettä siin vaihees ihan mahoton niinku pysäyttää.” (H5)

Haastattelujen perusteella huumausaineiden rahoittamiseksi tehtävien oheisrikosten määrään ja laatuun vaikuttaa muun muassa käytettävä huume, sen aiheuttaman riippuvuuden aste, huumausaineen hinta, käyttäjän toleranssi, huumeen vaikutus ihmisen elämänhallintaan ja siten kynnykseen rikosten tekemiselle ja henkilön taloudellinen/työllisyystilanne.

¹¹⁸ Tuomola 2012, 46

Lisäksi haastatteluista ilmeni, että päihteitä käyttävät taparikolliset eivät ole persoonansa eivätkä sosiaalisen ympäristönsä suhteen identtinen ryhmä, mitkä vaikuttavat osaltaan siihen, minkälaisia rikoksia kukakin ajautuu tekemään.

”Mä olin oppinu sen, et rikoksilla elätetään ittemme. Ja käyttäjil – jokaisel käyttäjäl – on semmonen oma niin sanottu osa-alue, mitä tekee. Toiset teki ryöstöjä ja toiset teki varkauksia, toiset petoksia. Ja ajauduin sit semmoseen porukkaan, mikä teki petoksia.” - - ”Ja tota.. Se tuntu jotenki luonnolliselta ja jännältä, ku onnistu niis petoksis ja sai rahaa, ja sit rahalla sai ainetta.” (H3)

”Se oli oikeestaan sellanen (huumeiden välittäminen). Niinku mä sanoin, et mulla ei oikein ollu kyky siihen varastamiseen, eikä.. Sit oli nähny niit esimerkkei niin paljon, et se on niin kurjaa se elämäntapa, että tota, hirveellä riskillä koko aika.” (H7)

”Lähinnä tein noita niin sanottuja murtokeikkoja. Niitä mä oikeestaan teinkään, et mä en juuri muuta tehnykkään.” - - ”Se rikollisuus oli – se seuras mua enempi ja vähempi. Se oli juurtunu oikeestaan sieltä lapsuudesta asti. Siitä oli tullu semmonen väärä ajattelumalli.” (H1)

Pääasiassa muita rikoksia tehtiin huumausaineiden rahoittamiseksi tai muutoin taloudellisen vastikkeen hankkimiseksi, mutta osittain myös muista motiiveista. Osa haastatteluista teki esimerkiksi väkivaltarikoksia sisälle patoutuneiden negatiivisten tunteiden ja lapsuudesta omaksuttujen toimintamallejen seurauksena. Lisäksi niitä tehtiin olosuhteiden pakosta huumeidenkäytön myötä. Tuomolan mukaan monen huumemaailmassa elävän elämä on niin täynnä rankkoja tapahtumia, että väkivaltaan vastaaminen väkivallalla saattaa olla käytännössä ainoa keino pysyä edes hengissä¹¹⁹. Esimerkiksi liikenne rikkomuksia taas alkoi osalla haastatteluista tulemaan elämänhallinnan heikennyttyä – ja ehkä tietynlaisen välinpitämättömyydenkin alettua.

”Ku mä en tota ajokorttii sit enää pystyny pitämään, ja oli niitä ajo-oikeudetta ajoja ihan tajuttomasti.. Että mul tais olla jotain 60 niit vuoden aikan, ni ne sakot kertaantu sit, et oli niin paljon niit sakkoi, et mä olin niist sakoist istumas sitte..” (H7)

Mielestäni todella tärkeä seikka, mikä nousi joissakin haastatteluissa esille, on päihde- ja rikosmaailmassa vallitseva lainsuojattomuus. Harva soittaa poliisille tehdäkseen ilmoituksen ”toi pöllö mun pirit” tai ”mun huumekaupalla hankkimat rahat vietiin”. Niin sanotusti ”yhteiskunnan ulkopuolelta” saattaa olla korkea kynnyks ottaa poliisiin yhteyttä myös asias-

¹¹⁹ Tuomola 2012, 46

sa, missä itseä kohtaan on tehty suoranaisesti huumausaineisiin liittymätön – esimerkiksi henkeen ja terveyteen, fyysiseen koskemattomuuteen tai omaisuuteen kohdistuva – rikos. Halusin ottaa havahduttavan katkelman yhdestä haastattelusta havainnollistaakseni todellisuutta, minkälaisia asioita huumemaailmassa voi oman edun tavoittelemiseksi tapahtua, ja mitä ihmiset, jotka siellä ovat eläneet, ovat voineet kokea. Jokaisella on kuitenkin mielestäni oikeus ihmisarvoiseen elämään ja fyysiseen koskemattomuuteen, olipa hänellä sitten päihdeongelma tai ei.

”No sitte, mä olin käyttäny jonku vuoden verran amfetamiinia, niin tota.. Kävi niin, et yks tämmönen mua useita vuosia vanhempi mies, johon mä – mä en halunnu häntä tuntea, enkä olla tekemisissä, koska mä tiesin, että hän myy heroinia. Ja mä olin jo nähny mitä muutamille tutuille oli käyny heroinin myötä. Ja tota, oli yhet metsäbileet ja mä olin nukahtanu yhen kuusen juureen. Mä olin tutuille, jotka siin oli vieressä, ni olin sanonu, et mä lepään täs hetken, ja meen käymään sit himassa, et tilaa taksin. Ni hän oli tullu siihen, ja siin ei ollu ketään mun ystäviä, koska mun ystävät ei olis koskaan sallinu sitä, et mut kannetaan sen miehen autoon. Ja se reissu kesti viikon. Mä en muista siit viikosta oikeastaan mitään, mut sen viikon aikana must leivottiin heroinin suonensisäinen käyttäjä.” - - ”Mä en oo tänä päivänäkään varma, et oliko se 5 päivää, 6 päivää vai 7 päivää, mutta varmaan 6 päivää, kun mä siellä asunnossa olin, tos (kaupungin osan nimi mainittu). Niin kävi niin onnellisesti et yhen kerran ku hän oli lähteny sieltä asunnosta, niin hän ei ollu laittanu semmosta ylälukkoa, turvalukkoa kiinni – se aina kolahti kovaa, et sen mä muistan. Ja se oli jääny mun mieleen jotenki siinä heroïnikaasuissa, et se ylälukko ei oo kolahtanu kiinni. Ja mä pääsin sieltä asunnosta ulos, ja pääsin siihen keskelle kuumaa kesäistä (kaupunki)a. Ja silloin mä päätin et mä en oo päiväkään enää ilman heroinia.” - - ”Mä olin jo sitä ennen, vaikka mulla oli hyvät tulot, ni mä olin myyny ja välittäny kavereille amfetamiinia ja ekstaasia. Mutta heroini on niin paljon kalliimpaa. Ja se maailma myös – niinkun suonensisäiset huumeet ja heroini, ni se niinkun raaistu monta sataa prosenttisesti sillä, niinku silmän räpäyksessä. Ja mä aloin myymään ja välittämään heroinia rahoittaakseni oman käyttöni. Et koska mikään, oikeastaan minkäänlaiset maailman tulot normaalist palkkatyöstä, niin ne ei riitä rahottamaan sun jatkuvasti kasvavaa.. Mikään ei oikein riitä niin.. Yleensä huumemaailmassa niin naisilla on pari vaihtoehtoa. Mä en voinu koskaan kuvitella myyväni itteeni tai vaihtavani miesystävää sen mukaan kenellä on pussin kulmaa, niin mä valitsin sen, koska mulla oli mahdollisuus siihen, niin mä aloin myymään heroinia. Ja siit tuli iso osa mun elämää.” (H4)

Tuomolan mukaan päihteiden ongelmakäyttäjä ei käytä päihteitä huvikseen, vaan päihteet ovat usein keino lievittää erilaisia sietämättömiä oireita ja tunnetiloja, kuten ahdistuneisuutta, ärtyneisyyttä, unettomuutta, häpeää ja ulkopuolisuuden tunnetta¹²⁰. Käytön jatkuesa ihminen päätyy niin sanotusti ansaan – vaikka hän haluaisi lopettaa, hän ei siihen pysty. Kun addiktio toimii toisaalta puuttuvien asioiden korvikkeena ja selviytymiskeinona on-

¹²⁰ Tuomola 2012, 46

gelmatilanteissa¹²¹, mutta toisaalta luovuuden ja autonomian tukahduttajana¹²², tilanteen kaksisuuntaisuus vaikeuttaa entisestään päihteistä irtautumista¹²³.

”Siellä joutuu koko ajan olee niin peloissaan ja varpaillaan ja puolustuskannalla. Ja siel joutuu niinku omat periaatteensa myymään ja tekee niin paljon inhottavii asioita, mitä ei niinku muuten ikinä tekis. Että sitä on niinku pakko muuttuu sen seuran kaltaseks.” - - ”Ja sit sun pitäs yhtäkkii tulla sielt vekeen, lopettaa se vetäminen mikä on turruttanu sen pahan olon, minkä se oma käytös on niinku aiheuttanu. Ja sit pitäs yhtäkkii alkaa rehelliseks ja avoimeks ja taas välittää ihmisistä ja olla, ni ei se onnistu. Se on ihan törkeen vaikeeta. Se ei vaan yhtäkkii niinku onnistu. Ja toi on semmonen iso harhaluulo niillä ketkä lopettaa – ne luulee et mä lopetan vaan vetämisen, ni se on siinä. Mut se on kaukana totuudesta. Mitä pitempään siel on, ni sitä enemmän paskaks menee, siis niinku ihmisenä, henkisesti. Ja niinku huonompaan kuntoon. Ja sitä pitempään se toipuminen vie.” (H5)

”Se on se rajuus, mikä on siinä elämässä – puhutaan, et se on siinä, että puukotellaan ja ammutaan ja muuta, mutta sehän on nyt kumminkin harvinaista, ja se hakkaaminen, siihen nähen miten paljon siellä yhdessä porukoissa ollaan. Mutta kyllä se on se kaikkein raskain asia: mä en oo kukaan, mä en kuulu mihinkään, mä en oo mihinkään tervetullu, musta ei kukaan välitä. Se on se isoin juttu mun mielestä.” (H2)

Orfordin mukaan päihteidenkäytön ja rikollisuuden mukanaan tuoma omien arvojen vastainen toiminta aiheuttaa negatiivisia tunnetiloja ja toimintamalleja, kuten syyllisyyttä, häpeää, pelkoa, masennusta, salailua, puolustelua ja toiminnan jatkamisen oikeuttamista¹²⁴. Tutkimukseni tukee hänen havaintojansa. Useampi haastateltavista koki muun muassa syyllisyyttä päihde- ja rikoselämänsä aikaisesta suhteestaan lapsiinsa tai muihin läheisiinsä. Myös sitä harmiteltiin haastateltujen keskuudessa, että heidän elämäntapansa myötä on aiheutunut mahdollisesti pelkoa ja traumoja sellaisillekin ihmisille, joita he eivät ole edes koskaan nähnyt. Useilla haastatelluista oli päihteisen ja rikollisen elämänvaiheensa aikana myös useammanlaisia pelkoja liittyen esimerkiksi huumeisiin, sosiaaliseen yhteisöönsä ja elämässä selviämiseen. Useampi haastateltavista toi kertomassaan myös esille, että ajautui jossakin vaiheessa, muun muassa elämäntapansa yleisen yhteiskunnallisen hyväksymättömyyden ja häpeän vuoksi, elämään niin sanotusti kaksoiselämää. Elämäntavan salaaminen joltakin sosiaalisesti tärkeältä ympäristöltä, esimerkiksi omalta perheeltä, oli suuressa osassa kaksoiselämän viettämistä. Omien arvojen ja toiminnan ristiriita koettiin henkisesti ras-
kaaksi.

¹²¹ Koski-Jännes ym. 1998, 31–34

¹²² Granfelt 1998, 143, 145, 150

¹²³ Karsikas 2005, 67

¹²⁴ Orford 2001, 15–31

”Sitte mä käytin muutaman vuoden sillee salaa mun äitiltä ja lasteni äidiltä ja tota.. Se oli hirveää semmosta salaisuutta. Koko mun elämä oli semmosta salaisuutta ja kaksoiselämää. Et kukaan ei niinku tienny. Ja mä itte tiesin. Se oli hirveen raskasta elää siinä. Ja mä tiesin, et joku päivä mä paljastun siitä. Ja mä halusin sen, et mä paljastun. Ja sit mä paljastuin yks kerta. Ja tota.. Mulle tuli se helpostus siitä, että mä paljastuin, et mun ei tarvi enää salata mun läheisiltä sitä. Vaikka mua pelotti kohdata mun äiti, ja se pelko siitä paljastumisesta oli tosi kova. Mut sinänsä helpotti mun elämää. Mut se taas aukas sit mun elämäs semmosen vaiheen, et mä rupesin käyttää entistä enemmän.” (H3)

Osan haastatelluista kertomasta nousi esille päihteisen ja rikollisen elämäntavan tuoma ”status” henkilön elämässä sekä elämäntapaa tukevassa sosiaalisessa ympäristössä. Haastattelujen perusteella tämä nähtiin myös yhdeksi seikaksi, miksi joku ei halua lopettaa päihteistä ja rikollista elämäntapaansa. Jos on joku arvo ja asema itselle tärkeässä ja merkityksellisessä sosiaalisessa yhteisössä ja yhtäkkiä se otetaankin pois, niin kokee tipahtavansa käytännössä aivan tyhjän päälle.

”No mä tykkäsin silloin siihen aikaan siitä elämästä. Että kai sitä niinku kuvitteli, ku mulla aina oli, tai pääsääntöisesti oli, sitä ainetta. Sit ku sitä myi eteenpäin ja siinä kävi näitä nilikkejä hakemassa sitä ainetta, ni siinähan nyt sitä koki olevansa varmasti jotakin, ku jono ovelta melkeen oli. Että kyllä mä tykkäsin siitä, että ei se kokoajan semmosta kurjaa puurtamista ollu.” (H8)

”Mä oon huomannu, että moni semmonen vanhempi rikollinen, viiskymppinen ja tälleesti näin.. Ni ne ei lopeta niitä rikoksia.. Ja mä oon ajatellu, et minkä takia ne ei lopeta – niillä on tietty status ja tälleesti näin. Ja nyt ku ne lopettas ne rikokset, ni niillä ei oo sen jälkeen enää mitään. Kaikki mitä ne on saavuttanu, sen maineen ja statuksen, ni ne menee pois, niitä ei oo enää. Ni sitä on vaikee sit lopettaa, ku korvauksia on sit vaikka kuinka paljon ja kaikkea tämmöstä näin, ni ne alkaa sitte ahistaa.” (H1)

Tutkimukseen osallistuneita yhdisti se, että he olivat ainakin jossakin vaiheessa päihteistä ja rikollista elämäntapaansa työelämän ja opiskelun ulkopuolella. Moni heistä oli myös sosiaalityön ulkopuolella. Osa perheellisistä haastatelluista kertoi elämäntapansa aiheuttaneen vaaratilanteita myös lapsilleen, ja osa lastensuojelun tulleen kuvioon ja vieneen lapset. Osa kertoi myös itse lähteneensä ja jättäneensä lapset silloisen puolisonsa huolehdittavaksi, koska ei pystynyt kontrolloimaan huumeidenkäyttöään. Päihteistä ja rikollista elämäntapaa seurasivat yleensä myös putkareissut ja vankeusrangaistukset. Alla esimerkki yhden haastateltavista kokemuksesta vankila-aikaisista tuntemuksistaan ja toisen kuvaus päihde-elämänsä aikaisesta vaaratilanteesta lastensa seurassa.

”Mut se elämän asenne, minkä mä huomasin – mikä oli kaikilla muillakin, jotka oli siellä (vankilassa) – oli semmonen, että kaikki normaali – opiskelu, työnteko, kaikki, vois sanoo et normaalit ja kauniit asiat – ne on ihan täyttä paskaa. Ja nyttehän se on otettava se asenne semmonen, että millään ei oo mitään väliä. Että niinku luopuu itsestänsä sillä tavalla, että ihan sama miten mulle käy, että ei oo mitään väliä. Koska, jos murehtis sitä kauheesti, että mitä mulle on käyny, et mä oon menettäny kaiken.. Koska mä koin ainaki sillä tavalla, että multa on niinku kaikki se hyvä luistanu käsistä.. Et se on mahotonta enää saavuttaa uudelleen. Et mult oli pudonu elämä niin täysin.. Kaikki sillat yhteiskunnan suuntaan ja niin sanottuihin normi-ihmisiin, ja kaikki oli poikki, että en mä kyllä nähny niinku min-käänlaista mahdollisuutta enää, et vois elämä korjaantua siitä.” - - ”Mää ainaki elin nyt sieltä omasta kuplastani katellessani niin sanottuja normaaleja ihmisiä – jotka oli mun mielestä onnistuneita ihmisiä, hyviä ihmisiä – niin mä kadehdin heitä, ja olin katkera. Koko elämälle aivan tajuttoman katkera.” (H2)

”Mä muistan sen, kun mä lähin takasin ajaa sinne (kaupungin nimi)n. (Ex) jäi (toisen kaupungin nimi)n. Ja mulla oli neljä lasta autossa ja koira. Ja mä kävin viel (kaupungin osa)sta hakee ison säkin pirii mukaan. Ja niinku näit mä jälkeen päin mietin.. Et mä oon jossain siellä (tien numero) tiellä ja lapset nukkuu takana ja mä vedän siinä samalla.” - - ”Mää silloin ajattelin vaan, että näin tän vaan niinku pitää mennä.. Mut sit ku mä jotenki jälkeen päin.. Et mitä ois voinu tapahtuu.” - - ”Mut siit alko jotenki semmonen alamäki. Mä olin viikot siis yksin niitten lasten kans siellä ja mulle tuli aineita postissa. Ja totani.. Sitä meni aika pitkään. Mä sain kusetettua. Ja siellä kävi välillä porukkaa. Ja mies oli töissä täällä. Ja se tuli sinne, ni mä nukuin tai lepäsin tai me tapeltiin tai.. Ja totani.. Sit sil loppu duunit ja sit mä rupesin lähtee. Mä lähdin sieltä ja mä olin välillä kaks viikkoo pois ja sit mä vaan, mä tulin aina huonompana ja huonommassa kunnossa, ja mä ajattelin, et se ei tajuu.” (H6)

7.2 Tulevaisuudenkuva päihde- ja rikoselämän aikana

Irtautuneiden tulevaisuudennäkymät eivät olleet päihteisen ja rikollisen elämänvaiheen aikana kovinkaan valoisat. Tulevaisuutta ei voinut suunnitella oikein ollenkaan, sillä koskaan ei tiennyt mitä tapahtuu. Suunnitelmat olivat niin sanotusti lyhyen matkan suunnitelmia – tehty seuraavaan rikokseen tai käyttökertaan saakka. Tai vaihtoehtoisesti tulevaisuutta ei mietitty oikein ollenkaan. Monet myös kokivat jossakin vaiheessa elämänsä niin synkäksi ja epätoivoiseksi, että toivoivat kuolevansa, mutta eivät kertomansa mukaan kyenneet tekemään itsemurhaa. Joskin osan haastatelluista huumeidenkäyttö oli pahimmillaan todella hallitsematonta ja itsetuhoista, ja osa yritti myös tappaa itsensä huumeilla, siinä kuitenkin onnistumatta. Joillakin jäljellä olleet hyvät sosiaaliset suhteet (esimerkiksi omiin vanhemmat), toivat niin sanotusti viimeisen motivaation pysyä hengissä. Päihteen, tai rahan millä päihdettä saa, hankkimisesta kerrottiin tulleen kaikki kaikessa. Osa haasta-

telluista koki myös ajan tajun kadonneen elämästään, elämönhallinnan menetyksen ja arki-rutiinien puuttumisen myötä.

”Sehän oli suurin piirtein se ajatus monta kertaa sillä tavalla, et voi että kun vois kuolla siististi pois. Et esimerkiks ku menee nukkumaan, ni ei enää heräis. Ja monena päivänä oli semmonen ajatus.. Mä nyt en itsemurhaa ajatellu koskaan.. Mut monta kertaa ajattelin sellasta.. Ja sen mukasta oli sit myös huumeiden käyttö. Joskus se oli ihan tolkutonta. Et ei mitään, ihan sama, jos kuolen pois niin kuolen pois, että se on oikeastaan helpotus. Ei ollu mitään näkymiä.” (H2)

*”Tulevaisuuden näkymät ei oo ku – ne on niinku seuraavaan annokseen.” - - ”Ja sit ku sen saa sen kaman rippeen tai jonku, ni sitä kuvittelee, että nyt mä selvisin, ku sen saa. Et nyt, tää on se niinku läjä tai muru tai lääkepaketti, mikä niinku muuttaa kaiken, et tällä mä saan itteni kuiville. Niin sitä niinku kelaa. *nauraa* Ja elämäni kuntoon. Ei, pitemmälle ei ajattele. Siit päihteestä tulee ihan kaikki kaikessa. Et, ei oo mitään muuta kun sen hankkiminen ja se raha miten sen saa. Se pitää nyhjästä yleensä tyhjistä.” (H5)*

”Oli pitkään niin, että – mun on vielä tänäpäivänäkin – mun on vaikee sanoa, että mikä on tapahtunu minäkin vuonna joku asia. Tai mä en oo välttämät varma, et missä järjestykses jotku tapahtumat on tapahtunu. Eikä ollu niinkun.. Kaikki oli vaan sitä samaa.. Et mikään ei niinkun jäsentäny päiviä tai viikkoja tai kuukausia. Vuodenajat – et yhtäkkiä huomaa et aa nyt on talvi, aa nyt on kesä. Et se oli tämmöstä. Siihen aikaan mun tavoitteet oli se, et mä en jää kiinni. Tavoitteet oli se, et mul on huumeita mahdollisimman paljon. Ja jos ei oo huumeit, on kuiva aika, ni et mul on seuraavaks aamuks ainaki aamuvodot, ennenku mä lähen hakee lisää.” (H4)

8 PÄIHITEISESTÄ JA RIKOLLISESTA ELÄMÄNTAVASTA IRTAUTUMINEN

Osalla päihde- ja rikoskierteestä irtautuneista oli ennen irtautumistaan kokemuksia katkos- ta, erinäisistä päihdekuntoutuksen ja terapian muodoista ja/tai vertaisryhmistä, osalla ei ollut. Osalla tutkimukseen osallistuneista oli myös päihteisen ja rikollisen elämänsä aikana yksi tai useampi pitempi päihteetön jakso takana entuudestaan ennen irtautumistaan. Pysin, että en tässä kappaleessa täysin sivuttaisi henkilöille aikaisemmin elämän varrelta jääneitä muistijälkiä mahdollisuudesta elämänmuutokseen. Pääsääntöisesti tulen kuitenkin keskittymään sekundaaridesistanssin¹²⁵ – eli tämänhetkisen pysyvemmän tilan, missä henkilö luo uutta identiteettiään ei-rikoksentehtäjänä – vaikuttaneisiin ja muutosta ylläpitäviin seikkoihin.

¹²⁵ Ks. kappale 1 Keskeiset käsitteet -> 1.1 Irtautuminen

8.1 Motivaation lähteitä päihde- ja rikoskierteestä irtautumiseen ja irti pysymiseen

Tekemäni haastattelut todentavat aikaisempia tutkimuksia siitä, että riippuvuusongelmassa on kyse myös motivaatio-ongelmasta¹²⁶. Tämä konkretisoituu hyvin päihde- ja rikoskierteeseen joutuneiden elämässä, jossa itselle ja muille haitallinen elämäntapa jatkuu, vaikka se aiheuttaa jo yksilön elämässä suuria tavoiteristiriitoja ja negatiivisia seurauksia¹²⁷. Tutkimukseen osallistuneiden näkemys oli, että raittiutta ja rikoksettomuutta on paha tyrkyttää ulkoa päin, jos henkilö ei ole vastaanottavainen, eikä hänellä ole minkäänkokoista omakohtaista motivaatiota muutokseen. Tekemäni haastattelut tukevat täten Ryanin ja Decin itse-määräämisteorian mukaista näkemystä siitä, että ihmisen täytyy kokea omakohtaisesti tärkeäksi itselleen ja läheisilleen haitallisen toiminnan lopettaminen, jotta muutos voi olla kestävä¹²⁸.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on jaoteltu irtautumiseen motivoivat tekijät kolmeen pääryhmään: 1. tulevaisuuden pelkoon, 2. elämäntapaan kyllästymiseen ja 3. toiveeseen uudeltaisesta elämästä¹²⁹. Tulevaisuuden pelkoa haastattelemieni irtautujien keskuudessa ilmensivät elämäntavan vaarallisuuden, oman terveydentilan huononemisen, kavereiden kuolemien (yliannostuksiin, elämäntavan myötä tulleisiin sairauksiin tai elämäntavan vaarallisuuteen) tai herätyskokemuksen myötä tullut kuolemanpelko sekä vakavan rikoksen tekeminen tai siitä kiinnijääminen, pitkät vankeusrangaistukset ja sosiaaliset haitat. *Kuoleman pelko* muutosmotivaation lähteenä ilmeni muun muassa seuraavissa – joskin joissakin muissakin – kokemuksissa. Pyrin valitsemaan tähän yhteyteen neljä katkelmaa, joiden kautta saisin konkretisoitua: 1. oman hengen lähdön läheltä piti -tilanteen *elämäntavan vaarallisuuden* vuoksi, 2. oman hengen lähdön läheltä piti -tilanteen elämäntavan mukanaan tuomien *terveyshaittojen* vuoksi, 3. hengellisen heräämisen mukanaan tuoman *pelon iankaikkisesta kuolemasta* ja 4. *havahtumisen kaverin kuolemaan*.

”No kyllä se ihan viimeinen sykäys oli, että mua ammuttiin täällä (kaupunki)ssä. Eikä mitään semmosta syytä ollu. En ollu velkaa, en ollu mitään vasikoinu, ja eläny niitten sääntöjen mukaan. Ja mä aattelin, että vaikka silti voi saaha luotia.. Että nyt tää niinku rupee menemään jo liian vaaralliseksi.. Että varmaan ihan kuoleman peleko tuli siinä. Ja se oli

¹²⁶ Koski-Jännes ym. 2008, 7; West 2006

¹²⁷ Soveltaen Koski-Jännes ym. 2008, 8

¹²⁸ Ryan & Deci 2000, 55, 68–78

¹²⁹ Karsikas 2005, 75

tosi lähellä, etten mää kuolluki, koska se – kaverilta karkas rynnäkkökivääri ihan käsistä – että se ois saattanu osua ihan mihin vaan, ja se osu mua tähän, niinku jalkaan. Se näin suhas sitä, et sehän ois voinu osua ihan mihin vaan, ylävartaloon tai..” (H8)

”- - Mä olin niin huonos kunnos, et mä jouduin soittaa ambulanssin ittelleni. Ambulanssi vei mut (sairaalan nimi mainittu)n päivystykseen. Ja siellä sitte selvis, et mul on stafylokokki pesiytyny tonne sydämeen.” - - ”Sit mä jouduin (sairaalan nimi) infektio-osastolle. Siellä vasta niinku avautu se, et miten vakavasta sairaudesta on kyse. Ja mitkä on mun niinku mahdollisuudet selvitä. Ylilääkäri siellä kerto mulle ihan suoraan sen mistä on kysymys, ja mitä hoitoo mä nyt saan, ja mitkä on ne vaihtoehdot, jos ei se hoito tepsä. Eli se on antibiootti, suonensisäinen antibiootti. Jos ei se pure, ni sitten mä joudun leikkaukseen. Ja kun on kyse kuitenkin sydänleikkauksesta, niin selviytyminen ei aina todellakaan oo sata prosentista. Että mulle annettiin niinku 50–50 mahdollisuudet. Ja sitte se eteni niin pahasti, että se oli syöny puolet mun toisesta läpistä. Ja tota.. Sain keuhkokuumeen siel samaan aikaan.” - - ”Meinasin vielä karata sieltä sairaalasta. Mä ajattelin, että mä en suostu mennee tohon leikkaukseen. Mut sit mut saatiin puhuttuu ympäri, et mä en lähe sieltä.” - - ”Sitä ennen siel sairaalas mulla oli muuttunu mun niinkun ajatusmaailma siihen malliin, et jos mä nyt selviän tästä, niin mä oon valmis tekee ihan mitä vaan. Ja mä soitin mun hyvälle lapsuuden ystävälle – se oli sillon ollu muutaman vuoden raittiina – ja kerroin mikä mun tilanne on. Ja se kysy multa, et oonks mä valmis tekee mitä vaan. Mä sanoin, et oon, mä oon valmis tekee mitä vaan, et mä selviän.” - - ”Mut se pelko, ku mä selvisin siit leikkauksesta. Mä heräsin siihen et mul oli kauheet kivut ja säröt joka puolella. Niin sillon mä päätin sen, et kun mä oon tästä selvinny, sit mä rupeen elämään elämää toisella tavalla. Ja rupeen selvittelee mun menneisyyttä.” (H3)

”Mut viimeks sit ku mä olin (vankilan nimi mainittu)lla, tossa olikohan vuonna 2002 – 2001. Ni siellä, mä voisin sanoo näin, että Jumala niinku väkevästi ravisteli mua. En mä käynny siellä hengellisissä kokouksissa, mä ulkoilin siellä lähinnä. Ja se osotti mulle, et (henkilön itsensä nimi), että mä joskus kuolen, ja mä joudun tilinteolle. Että mä en voi väistää niinku kuolemaa.” - - ”Että vaikka mä saan maallisessa elämässä voittoja, ja tämmöstä näin, mutta mun palkka on huono, kun mä kuolen. Että mä vietän synnillistä elämää. Ja mä silloselle avovaimolle sitte kirjotin, että laittaa mulle Uuden Testamentin tai Raamatun. Se pisti tulemaan, ja mä sitte aloin lueskelee. Ja tällei mä sit tavallaan niinku uudistuin. Ja sit otin uudestaan vapaakirkkoon yhteyttä ja kerroin, että mä oon tehny parannuksen. Ja liityin sitten uudestaan vapaakirkkoon. Ja siitä asti ollaan sitte oltu puhtaalla tiellä, jostain vuodesta 2002. Ja oikeastaan se, mistä se johtuu.. Niinku sanoin, ni Jumala tarttu väkevällä kädellä, ja osoitti totuuden, että kuolemaa meistä ei kukaan pysty välttämään.” (H1)

”No mulla sen KANnin aikaa tuli yks (takapakki). Mut mä oon sitä mieltä, et Jumala vaikuttaa niin paljon, ihan hurjallakin tavalla tässä mun.. Mää lähin yhen kerran sieltä KANnilta lomalle, muutaman kuukauden oltuani siellä. Ja suoraa tietä kävelin, melkein suoraa tietä, ni semmoseen asuntoon, mistä mää tiesin, missä on piriä. Sit sinne tuli yks nainen, nuori tyttö, minkä mää tunsin sieltä piriäajasta, ja sitä oli puukotettu. Se näytti niitä haavoja. Ja mun kävi hirveesti sääliks sitä tyttöä. Se oli hirveessä tohinassaan, oli niissä kamois-

saan. Ja mä muistan, ku mä sanoin sille tytölle, että koita nyt pitää itestäs huolta. Seuraavan kerran kun mä kuulin siitä työstä, ni se on tapettu, puukotettu, ja se oli löydetty jostain matkalaukusta tuolta vähän matkaa (kaupunki)stä. Se oli samana yönä, muutaman tunnin päästä sen jälkeen ku mä näin. Ni mä aattelin silloin, että ei kerta kaikkiaan, et en mä halua niinku tohon maailmaan takasi. Et ihan niinku olis näyttäny, että tähänkö sää haluat niinku takasi tulla? Tai näin mä koin sen ainaki. Mut kyllä se niinku vahvisti, et tohon maailmaan mä en enää halua takas.” (H8)

Useampi päihde- ja rikoskierteestä irtautuneista kertoi raitistuneensa vankilassa – joskin myös siellä muutosmotivaation alulleen laittaneet tekijät vaihtelivat haastateltujen keskuudessa. Joissakin haastatteluissa nousi esille, että vankila ympäristönä ei ole huono paikka keskittyä itsensä kuntoon laittamiseen, kunhan asenne on oikea ja motivaatio muutokseen löytyy. Eräs haastattemistani ilmaisi, että: *”Vankilassa metsä vastaa tosi nopeasti sillä tavalla kun sinne huudetaan”.* (H2) Toisin sanoen kaikki voi mennä pystyyn omalla asenteella, mutta myös apua saa, jos osaa nähdä vankilan mahdollisuutena. Erityisesti pitkät tuomiot antavat hyvin aikaa reflektoida omaa elämää ja tavoitteita¹³⁰. Haastattelujen perusteella vankila on myös siitä hyvä ympäristö raittiuden alulle, että suljetussa yhteisössä ei tarvitse samalla tavalla keskittyä esimerkiksi arjen pyörittämiseen liittyvien asioiden hoitamiseen, kuin vankilan ulkopuolella. Joskin ”normaalin arjen” opettelu on sitten vankilasta pääsyn jälkeen haasteena ja vastassa. Seuraavan haastatellun elämässä ensimmäisen lapsen saaminen toimi pitkän vankilatuomion lisäksi pääasiallisena muutoksen liikkeelle laittaneena voimana:

”Mä joutusin 2008 niinku tälle tuomiolle. Mä olin viidest kilost amfetamiini.. Niinku jäin kiinni. Ja tota, mulla oli sit silloisen tyttöystävän kanssa, minkä mä olin tuntenu muutaman kuukauden, ni se oli raskaana. Mulle oli niinku laps tulossa. Se jotenki niinku pysäytti. Ja mä tiesin, et mul tulee pitkä tuomio.” - - ”Jotenki mul tuli semmonen ajatus, et nyt jos koskaan mul on aika tai mahdollisuus niinku muuttaa elämäni. Ja tota, aattelin sitte, et ku mä sitte loppujen lopuks sain 8 vuoden tuomion, et mul on tässä 5 ja puol vuotta ainaki niinku hoitaa tätä, hoitaa itteni niinku kuntoon. Ja tota, se meni oikeestaan sit niinku suunnitelmien mukaan. Mä siellä vankilas, saadust tuomiost, johonki 2009 toukokuuhun asti jotain subutexii vetelin siellä ja muuta. Silloin tein sen päätöksen, et nyt saa riittää. Ja sit mä rupesin hakemaan päihteettömälle osastolle vankilassa.” - - ”Sit mä hain vankilakiskoon, tonne (kaupunki).” (H7)

Myös väsyminen huumeiden mukanaan tuomaan elämäntapaan kokonaisuudessaan nousi esille haastatteluissa. Muun muassa seuraava kokemus ilmentää edellä mainittua. Lisäksi siinä tulee esille asioiden kohtaamisen ja käsittelemisen sekä ammattiavun merkitys raitis-

¹³⁰ Healy 2010, 84

tumiselle. Kokemus todentaa myös Koski-Jänneksen ym. havaintoa siitä, että päihteiden käyttö voidaan lopettaa ilman varsinaista suunnitelmaa lopettamisestakin¹³¹.

”Mä olin itte niin väsyny siihen huumeiden käyttöön ja siihen kaikkeen, et mä hakeuduin – (lääkärin nimi) teki lähetteen ja se kesti siihen aikaan, ni mun kohdal kesti puoltoist vuotta, et mä pääsin korvaushoitoon. Mut en mä korvaushoidon aikanakaan, et mulla oli pitkiä päihteettömiä jaksoja, mut ei se korvaushoito mua raitistanu. Oikeastaan mikä mut sit lopulta raitisti, oli hirveen hyvät omahoitajasuhteet. Ja viikottaiset keskustelut. Ja sit mä olin ensimmäinen suomalainen korvaushoitopotilas, joka pääs pitkään psykoterapiaan. Ja se kesti 2,5 vuotta. Ja (terapeutin nimi), joka oli mun terapeutti, niin hän oikeesti autto mua niinkun kohtaamaan semmosia asioita, ja käsittelemään semmosia asioita, et ne loi pohjaa sille mun raitistumiselle.” - - ”Mä oon ollu siis nyt reilun viis vuotta raittiina, täysin raittiina.” - - ”Mun raittius alko niin, että mä olin käyttäny MDPV:tä pitkän putken, ja sitte yks satsi ei sitte tullukaan sillon kun sen piti tulla. Ja tota, päätettiin mun silloisen aviomiehen kanssa, että ei haeta nyt mistään, et ollaan ilman. Ja jotenki se muutama päivä veny viikoks, kuukaudeks. Mut mä en koskaan – missään vaihees mä en ajatellu enkä sanonu, et mä en enää koskaan käytä. Vaan mä puhuin koko ajan, et seuraavan kerran kun mä käytän. Ja mä aina sanoin jonkun päivämäärän, esimerkiks uus vuos. Uus vuos tuli ja meni, mut mä en käyttäny. Ja et vappuna. Vappu tuli ja meni, mä en käyttäny. Jotenki se selvin päin olo alko – siihen alko tykästymään. Ja siit tuli semmonen olo, et halus niinku myös kilpailla itensä kanssa. Ja halus näyttää ittellensä.” (H4)

Vaikkakin huumeiden käytön aiheuttamat kielteiset vaikutukset useiden kohdalla toimivat muutoksen liikkeelle laittavana alkusysäyksenä, eivät ne kuitenkaan välttämättä sellaiseenaan riitä motivaatioksi muutoksessa pysymiseen¹³². Kahdessa edellisessä sitaatissa ilmeni jo muutama positiivisempi motivaation lähde muutoksessa pysymiselle – ensimmäisen lapsen saaminen, onnistumisen kokemukset ja halu haastaa itseä, päihteettömyyteen tykästyminen (mitä joidenkin haastateltavien kohdalla ilmensi myös havainnot oman hyvinvoinnin kohoamisesta lyhyenkin päihteistä irtautumisen jälkeen¹³³) sekä asioiden kohtaaminen ja hyväksyminen.

Keskeisiä toivoa uudesta elämästä tuovia muutosmotivaation lähteitä olivat niin haastattelujen kuin aikaisemman tutkimuksen perusteella myös *uskoontulo* ja *Nimettömät Narkomaanit*¹³⁴ (Narcotics Anonymous, NA). Yhtä tutkimukseen osallistunutta lukuun ottamatta kaikki haastattelemani mainitsivat ainakin jommankumman yhdeksi keskeisimmistä muutosmotivaatiotansa kantavista voimista.

¹³¹ Koski-Jännes ym. 1998, 76–96

¹³² Kääriäinen 1994, 270

¹³³ Karsikas 2005, 74–75

¹³⁴ Ks. lisätietoa osoitteesta www.nasuomi.org

”Et mä löysin NA:han takasin. Siel mä – kun menin ekaa kertaa niinku pitkästä aikaa – mä löysin sen toivon. Mä olin tosi huonos kunnos, kun mä menin ekaan ryhmään, siis oikeesti. Mä en pystyny puhuu ja mun pää löi tyhjää.” - - ”Mut mä kuulin siel sen toivon. Siel oli elämää, mitä mä en ollu nähny vittu niinku vuosiin. Ja mä tunsin, et mä tuln kotiin. Sen jälkeen mä tein päätöksen, et mä tuun sinne takasin. Vaikka mä en pysty puhuu, ni mul on oikeus olla täällä. Ja mä rupesin käymään siel säännöllisesti.” - - ”Kun mä oon aina aika-semmin jotenki niinku raitistunu.. Tai jotenki ne lapset.. Tai se on ollu joku ulkopuolelta tai joku.. Ekaa kertaa jotenki mä koin sen, et mulla on toivoa. Ja mä tein sen päätöksen silloin jossain vaiheessa, et vaikka mun pää ei ikinä selvene, ja mä en pysty tän paremmin liikkuu ja kävelee, ni mä en vittu käytä. Mä meen tän loppuun, mä katon tän tien.” (H6)

”-98 (muutos tapahtunut). Mä pääsin sen viimesen kerran, ni mä pääsin -99 vuonna vankilasta.” - - ”Mähän olin rukoillu, että Jeesus jos sä oot oikeesti niin totta mitä mä oon kuullu, niin voisitko munkin elämään tulla ja muuttaa mun elämän, antaa mulle mun synnit anteeks? Siinä on yks juttu, mitä siellä me ihmiset, jotka elämme sitä elämää, siellä ku eletään, ni me tietämättämme kaivataan aivan mielettömästi anteeksantamusta. Et voi kun voisin saada kaiken anteeks ja alottaa alusta. Mutta kenelläkään muulla ei oo valtaa siihen, kun Jeesuksella. Ja sit se kaikki, kun se prosessi alko, et mitä ihmettä mulle tapahtuu, ja niinku Jumalan Sana, Raamatusta täyty saada tietää kaikki. Ja tota se, yhtäkkiä tulee ympärille ihmisiä, jotka aidosti välittää susta. Ja niinku tahtoo sulle hyvää, kun sä oot eläny koko elämäs sellasessa porukassa, missä ei tahdota toisille kun pahaa.” - - ”Kyllä mä voin sanoa, että ei se ilman Jeesusta olis ollu mitenkään mahdollista, ei mitenkään.” (H2)

NA:n tuoma kokemus toivosta ja uskoontulon tuoma kokemus menneiden anteeksisaamisesta voivat haastattelujen perusteella toimia muutoksen liikkeelle laittavana voimakin, mutta NA:n askeltyöskentelyn ja/tai uskoontulon myötä *uusiksi mennyt arvoperusta* sekä NA:n ja seurakunnan mukanaan tuoma *uusi sosiaalinen yhteisö* myös ylläpitävät muutosta. Yhdistävä tekijä on myös se, että herätyskristillisyyteen (erityisesti vapaat suunnat) kuuluu usein todistuspuheenvuorot, joissa jaetaan sitä miten Jumala on muuttanut omaa elämää – tuoden kuulijoille toivoa, että samanlainen vapautuminen erinäisistä kahleista on mahdollista myös hänen kohdallaan. NA:ssa taas kokemuksen jakaminen omasta irtautumisesta ja muiden elämäntarinoiden kuuleminen vertaistukiryhmässä tuo samankaltaisesti toivoa mahdollisuudesta muutokseen. *Oman kokemuksen rehellinen jakaminen* muiden kanssa, ja kokemus siitä, että on menneistä huolimatta *ihmisenä hyväksyty*, myös vapauttaa ja parantaa ihmistä henkisesti. NA ja herätyskristillisyyt eroavat toisistaan siinä, että NA:ssa kävijöillä on kaikilla sama heikkous – päihteet, seurakunnassa ihmisillä sen sijaan on erilaisia heikkouksia. Edellä mainittu seikka voi olla toipumista ajatellen sekä hyvä että huono asia. NA:n vahvuus on haastattelujen perusteella se, että se on *vertaistukiyhteisö*, missä kaikki ovat kokeneet saman. Täten siellä ei tarvitse selitellä, miettiä voiko jotakin sanoa ja että

ymmärtävätkö toiset. Sen heikkous sen sijaan saattaa olla se, että sosiaalistuminen muihin kuin entisiin päihteidenkäyttäjiin saattaa tapahtua hitaammin. Kun kaikilla on sama heikkous, on myös uskoakseni tärkeää, että uudet tulijat saavat yhteisössä pitkän matkaa raittiina olevia tueksi, eivätkä sosiaalistu esimerkiksi pelkästään toisten uusien tulokkaiden kanssa, mikä saattaisi pahimmillaan vahvistaa niin sanotusti vääränlaista sosiaalista ympäristöä. Kuten NA:n sivuilla sanotaan, ”Tulokas on ryhmän tärkein henkilö, sillä voimme säilyttää sen, mitä meillä on, vain antamalla sen pois”, niin näin varmasti todella on. Parhaimmillaan konkreettinen näkeminen kuinka uusien kävijöiden elämä muuttuu silmissä, rohkaisee myös pitkän linjan raittiita siinä, että heidän työllään on tarkoitus. Toisaalta taas uusien tulokkaiden kunto saattaa havahduttaa näkemään, että ei halua itse enää samaan takaisin, vahvistaen muutosmotivaatiota. Seurakunnassa heikkous saattaa olla se, että kaikilla seurakuntalaisilla ei ole käytännön omakohtaista kokemusta päihteisestä ja rikollisesta elämäntavasta sekä siitä irtautumisesta. Monilla tosin myös on – ja vielä useammilla muunlaisista kahleista irtautumisesta. Anteeksiantoa ja ymmärrystä seurakuntalaisilta kuitenkin pitäisi löytyä, mikäli he ottavat pyhityselämänsä tosissaan ja kykenevät Raamatun mukaisesti lähimmäistä kohtaamaan. Seurakunnan etuna näen haastattelujen perusteella sen, että siellä sosiaalistuminen useammanlaisiin ihmisiin voi tapahtua nopeammin, koska kaikki yhteisössä kävijät eivät ole entisiä päihteidenkäyttäjiä tai taparikollisia.

Haastattelujen perusteella tekemäni havainnot tukevat aikaisempia tutkimuksia siinä, että vaikkakin sisäisten tekijöiden voidaan katsoa luovan muutoksen, myös ulkoisilla tekijöillä voidaan edesauttaa tai taannuttaa sitä. Kuten edellisestä kävi ilmi, sosiaalisen yhteisön tuki, tai vastaavasti tukemattomuus, vaikuttaa voimakkaasti muutosmotivaatioon ja sen ylläpysymiseen.¹³⁵ Sillä on siis suuri merkitys minkälaisin elämänarvoin varustettujen ja missä elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa toipuva päihteidenkäyttäjä/taparikollinen viettää pääasiallisesti aikaansa. Ryanin ja Decin mukaan sisäistä muutosta parhaiten vahvistava ulkoinen ympäristö ottaa huomioon kolmenlaisia inhimillisiä perustarpeita – autonomian päättää omasta toiminnastaan, sosiaalisen yhteyden kokemisen tarpeen ja kokemuksen siitä, että omalla toiminnalla on vaikutusta ja se tuottaa toivottuja tuloksia¹³⁶.

NA:n ja seurakunnan lisäksi haastatteluissa nousi esille, että myös elämänkumppanin, perheen, suvun, työyhteisön ja ystävien (uusien tai esimerkiksi lapsuusaikaisten ennen huumaidenkäyttöä) tuki on tärkeää muutoksessa pysymiseen, mikäli heidän suhtautumi-

¹³⁵ Miller 2008, 19

¹³⁶ Ryan & Deci 2000

sensa on oikeanlaista ja kannustavaa¹³⁷. Moni haastatelluista oli löytänyt myös NA:sta tai seurakunnasta ystävien lisäksi puolison – joskin muualtakin. Kun henkilöllä on edellytyksenä täysraittius päihteistä ja rikoksista erossa pysymiselleen, on haastattelujen perusteella paras, jos puoliso on asian suhteen samoilla linjoilla, eikä hänellä ole edes mitään kiinnostusta alkoholin tai vaikkapa kannabiksen käytölle. Lisäksi haastatteluissa mainittiin hyvien ammattiauttajien (terapeutit, lääkärit, päihdetyöntekijät, asumispalvelutyöntekijät, sosiaalityöntekijät, vankilatyöntekijät, poliisit jne.) merkitys irtautumiselle. Myös erään kristillisen seurakunnan tarjoama vertaistuellinen hengellisen kasvun ryhmä erilaisista riippuvuuksista kärsiville ja toipuville mainittiin. Osa haastatelluista oli ollut irtautumisvaiheensa alkupuolella myös pitemmässä päihdekuntoutuksessa ja/tai terapiassa. Hoitajaksoilla nähtiin olevan merkitystä toipumista ajatellen, sillä ne toivat etäisyyttä käyttökavereihin, auttoivat asioiden kohtaamisessa ja käsittelemisessä ja mahdollistivat esimerkiksi oman käyttäytymisen ja tunnetilojen hallinnan opettelua (esimerkiksi vihan purku). Pitempi hoitajakso opetti myös sitoutumista ja vastuun ottamista. On kuitenkin huomioitavaa, että kaikki irtautujat ovat yksilöitä, omine kokemuksineen ja taustoineen, joten jokin päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta tukeva tekijä, mikä sopii toiselle, ei välttämättä sovi toiselle, ja toisin päin. Rehellisen palautteen ja aidon välittämisen merkitystä kaikissa sosiaalisissa suhteissa arvostettiin irtautujien keskuudessa. Että asioita ei vain niin sanotusti ”joojoteltu”, vaan välit olivat niin luottamukselliset, että joitakin irtautujalle haitaksi olleita tai rakentamattomia mielipiteitä ja toimintatapoja voitiin myös kyseenalaistaa, toiminnan korjaamiseksi irtautujan omaksi parhaaksi.

Valtaosassa haastatteluista nousi esille myös rakentavan tekemisen – kuten työn, opiskelun, liikunnan ja vapaaehtoistyön – merkitys päihteettömällä ja rikoksettomalla tiellä pysymiselle.

”Työ ja opiskelu. Ne on ihan ehdottomasti. Mä sanoin tänään tossa muutamalle ihmiselle, et mä en usko, et mä olisin ollu näin pitkään raittiina, jos mä en olis päässy aika nopeesti niinku kouluttautumaan, opiskelemaan ja sit tekemään töitä. Et sil on hirveen suuri vaikutus et ihminen saa kokee olevansa osallinen, saa kokee olevansa tärkeä. Et sul on oikeesti jotain merkitystä.” (H4)

8.2 Miten irtautuminen alkaa muuttamaan ihmisen elämää ja valintoja?

¹³⁷ Karsikas 2005, 74

Tutkimukseni vahvistaa aikaisempia havaintoja siitä, että päihteidenkäytön loputtua ja ihmisen elämänhallinnan kohennuttua, loppuu yleensä myös rikoskierre¹³⁸. Myös muut elämän osa-alueet – esimerkiksi tunne-elämä, psyyke, terveys, sosiaalinen ja taloudellinen puoli – joiden saralle päihde- ja rikosmaailmassa eläminen on aiheuttanut vahinkoa, alkavat pikkuhiljaa korjaantumaan. Muutos ei tapahdu kuitenkaan kerrasta, vaan vaatii aikaa, asioiden käsittelemistä ja kohtaamista sekä uusien toimintatapojen opettelemista. Monien asioiden sovittaminen yhteiskunnan ja ihmisten kanssa – esimerkiksi jäljellä olevien vankilatuomioiden istuminen ja velkojen maksaminen – ottavat jo ihan konkreettisestikin oman aikansa. Huumeidenkäyttäjän aiheuttaman rikkonaisuuden lisäksi henkilöllä saattaa olla myös lapsuudesta ja nuoruudesta asti käsittelemättömiä asioita tai jo sieltä juurtuneita toimintatapoja, joita hän ei ole kyennyt koskaan kohtaamaan tai tiedostamaan, vaan on paennut niitä käytännössä koko elämänsä päihteisiin. Täten oman elämän ja asioiden työstämisen tarve on yleensä laaja-alaisempi kuin, että pelkästään huumeidenkäyttö saataisiin loppumaan. Lappalainen-Lehdon ym. mukaan riippuvuudesta irtautuminen on pitkä ja monivaiheinen *prosessi*, johon kuuluu edistys, mutta mahdollisesti myös retkahdukset ja tietoiset uudelleen aloittamiset. Tämä johtuu siitä, että elämäntapa määrittää ihmisen identiteettiä. Samaa prosessinomaisuutta on havaittavissa desistanssissa pois rikollisesta käyttäytymisestä.¹³⁹

”Et eihän se käy niinku kerrasta, et jokainen tekee niitä erehdyksiä ja virheitä edelleenkin. Mut se että mihin sä pyrit. Ja se, et jos sä teet sen moka tai jotain, et se semmonen et pysytsä sanoo vai ajatteletsä ettei oo välii. Voitsä ajatella ja sanoo sen jolleki, ja sit ajatella et mä en tee uudestaan sitä. Et se on jotenki niinku sitä kokonaisuutta. Et eihän mikään toiminta, eihän se muutu kertalaakista. Et kyl siin saa tehä niitä toistoja.” (H6)

Haastatteluista ilmeni, että punnusten siirtäminen puolelta toiselle – oman toiminnan ja valintojen kanavoiminen omia arvoja tukeviksi – vapauttaa monista negatiivisista tuntemuksista. Tutkimukseni tukee täten teoriakappaleessa 4.3 käsittelemiäni Marunan havaintoja siitä, että aikaisemman rikollisen toiminnan tultua totaalisen yhteen sovittamattomaksi henkilön nykyisen arvoperustan ja minäkuvan kanssa, myös käyttäytyminen ja valinnat alkavat pikku hiljalleen muuttumaan¹⁴⁰.

”Mä esimerkiks ekaa kertaa maksan mun laskut, mun vuokran, mä käyn kaupassa ja mä maksan ne. Mä en lainaa keneltäkään. Mä oon omavaranen. Tässä joutuu niinku opetella

¹³⁸ Karsikas 2005, 72

¹³⁹ Lappalainen-Lehto ym. 2008, 24–33

¹⁴⁰ Maruna 2000, 88–92

ihan kaikki.” - - ”Mä mietin niinku niitä jeesikeinoja.. Et miten sieltä niinku pääsee? Ni se pitää vetää ihan toiseen laitaan. Koska sitte sä pystyt jossain vaiheessa elämässä löytää sen kultasen keskitien. Koska sä et voi tietää mikä on ookoo, jos sä oot kokenu vaan sen toisen laidan, ennenku sä kokeilet sen toisen laidan. Et sä voi tietää. Ku et sä voi lähtee soveltaa ennenku sä oot kokeillu sen toisen.” - - ”Mut et mä oon ihan niinku ylirehellinen.” - - ”Jostain vahingos tulee joku, ni mää meen sen niinku palauttaa kauppaan, koska mun on helpompi elää sen kanssa. Että mä oon vähän liianki semmonen, mutta se sopii mulle.” (H6)

”Mun suhtautuminen esimerkiks rahaan on muuttunu täysin. Se et, niinkun se raha minkä mä teen rehellisel työllä, ni se on paljon arvokkaampaa, kun rikoksilla tehty.” (H4)

Haastattelujen perusteella tekemäni havainnot tukevat Marunan näkemystä siitä, että päihde- ja rikoskierteestä irtautuneita (vrt. jatkajat) yhdistää se, että he haluavat olla tuloksekkaita ja aikaansaavia, sekä hyvittää yhteiskunnalle tekojaan.¹⁴¹ Jokainen haastattelemani kertoi olevansa tällä hetkellä töissä ja/tai opiskelevansa. He halusivat myös järjestää asioitansa, mitä kokivat, että heillä on yhteiskunnan suuntaan sovitettavana. Alla pari konkreettista esimerkkiä siitä, miten irtautuneet ovat elämäntapamuutoksensa myötä alkaneet ottamaan vastuuta ja järjestelemään asioitaan.

”Ja ensimmäisen kerran minä menin päihdeettömälle osastolle, minä menin työneuvostoon ja työneuvostossa kun kysyttiin, mihin haluat töihin, jätin senkin heidän päätettäväkseen. Sanoin et: en tiedä, päättäkää te, mä meen sinne minne haluatte. Pistivät metsäryhmään. Mä sain todistaa oikeastaan koko vankilalle. Ja tota, henkilökunnan suhtautuminen oli aika erikoista sitte kumminki ku yksi vartija, mä muistan kun se kyseli, kun mä olin kuu-kauden pari ollu, ja mä olin tavallisesti juossu siellä aina päihdeiden perässä, enkä missään tapauksessa halunnu mennä töihin. Nyt mä tein sellasta ihan päinvastasta, niin se kysy multa se vartija, että mikäs (henkilön itsensä sukunimi)lle on tullu ku oot niin kummalliseksi muuttunu? Et ihan siis, näkihän sen siitä.” (H2)

”Ja niin mä rupesin sairaalasta käsin soittelemaan.. Mä otin yhteyttä poliisiin, ja kerroin et mulla on hakuja perässä, ja haluisin ne selvittää. Ja soitin (poliisilaitoksen toimipaikka mainittu) poliisille, (toisen poliisilaitoksen toimipaikka) poliisille.. Ja tota, joka puolelt mulle sanottiin et hoida ensin ittes kuntoon, ni sit hoidetaan nämä jutut pois. Se oli niinku ensimmäinen semmonen kohtaaminen poliisin kanssa, ku sai niinku ymmärrystä siitä, et mä haluan hoitaa nämä asiat. Ja tota.. Ne ymmärtää mun tilanteen siellä. Kukaan ei tuu hakee mua sairaalast pois, ja kukaan ei hoputa mua tulee selvittää niitä asioita.” (H3)

Myös halu jakaa omaa elämäkokemusta ennaltaehkäisevään ja kuntoutustarkoitukseen nousi vahvasti esille tutkimukseeni osallistuneiden keskuudessa. Useat heistä käyttävät

¹⁴¹ Maruna 2000, 99–102

kokemusasiantuntijuuttaan hyväksi työssään tai vapaaehtoistyössään, ja poikkeuksetta jokainen kanavoi toimintaansa tavalla tai toisella muiden auttamiseksi.¹⁴²

”Mutta nyt sitte kumminki oon tehny jo kohta 15 vuotta lähihoitajan töitä päihde- ja mielenterveysongelmaisten parissa.” (H2)

”Ja tää työ, et saa olla niinku niitten käyttäjien kanssa tekemisis. Mä nään niissä paljon itteeni, ja samalla tulee, et mä en haluis enää olla tossa, että mä en halua, mä en enää vaan suostu. Et se on niinku se, se on muuttunu se, et ei tarvii enää käyttää. Se on niinku se helpottava tunne.” (H3)

Marunan havaintoja tukien irrottautujilla oli myös optimistinen näkemys siitä, että ihminen kykenee itse vaikuttamaan omaan kohtaloonsa, eivätkä he täten kokeneet näköalattomuutta tulevaisuutensa suhteen¹⁴³.

”Et sit ku mä rupesin saamaan niinku ymmärrystä ja mä kuuntelin ihmisii.. Että tää on niinku sairaus, ja mul on lääke tähän. Et jos se lääke on, et mä käyn tääl ryhmissä ja mä puhun, ni mitä vittuu.. Se on ihan sama, ku sais tietää, et mul on niinku kuolemaan johtava sairaus, ja et siihen ei oo lääkitystä. Sit tulee joku lääkäri ketä sanoo: ”Tos on tommonen pilleri. Kun sä otat joka päivä sen, ni sä et tuu kuolemaan.”” - - ”Et mä pystyn ite vaikuttaa siihen. Ja se on ollu jotenki semmonen, että se ei tuu ulkopuolelta. Kukaan ulkopuolelt ei tuu niinku sanomaan, että sä oot niin paha tai sä oot narkkari.. Ja aina narkkari ni aina narkkari. Tai niinku, sä oot tehny joskus noin – sä tuut aina tekee noin. Se ei oo siitä kiinni. Elikkä se on annettu myös niinku mulle se valinta. Ja se vastuu.” - - ”Sit on valinnu niinku jotenki sen, et mä otan tän lääkkeen. Et mä suostun niinku tähän.” (H6)

8.3 Suhteet ”vanhaan maailmaan”

Kuusi kahdeksasta haastatellusta otti irtautumisensa alkuvaiheessa tarkoituksellisesti kunnolla etäisyyttä päihteidenkäyttäjä-/rikolliskavereihinsa. Suurin osa heistä ei ole myöskään ottanut vanhoihin kavereihinsa myöhemmin yhteyttä. Yhdellä irtautuminen ”vanhasta maailmasta” tapahtui pehmeämmin – entisten kavereiden kanssa ei vaan ollut enää mitään yhteistä. Toinen taas kertoi, että on alusta asti ollut auttamassa samassa tilanteessa olevia. Tietoisella etäisyyden ottamisella ”vanhaan maailmaan” nähtiin olevan irtautumisvaiheessa keskeinen merkitys omien ajatusten jäsentämistä ja parantumisen alkamista ajatellen. Irtau-

¹⁴² Todentaa Maruna 2000, 99–102 havaintoja

¹⁴³ Maruna 2000, 97–98

tuneet kuvasivat suhteitaan irtautumisvaiheessaan ”vanhaan maailmaan” muun muassa seuraavilla tavoilla:

”Tuol hoidos, mis mä olin, ni siellä pitää katkasta kaikki suhteet kaikkiin, ja se on ehdottomasti paras tapa. Ja se on oikeastaan ainoa tapa. Kaikki nää tämmöset välimuodot, ketkä viel roikkuu siel jollain tavalla – Facebookis on vähän tuttuja ja välil joku kysyy, et onks mitään ja haluutsä tätä ja näin, ni ne kaikki niinku jarruttaa sitä. Et mitä nopeemmin ne katkasee kaikki poikki, ni sitä nopeemmin pääsee eteenpäin. Myöskään niihin ei takerru sit niinku henkisesti niihin juttuihin.” - - ”Mut kyl se myös NA:ssa tehään hyvin selväks, ja kerrotaan, et sitä joutuu vaihtaa kaikki leikkikaverit – ja leikkikenttä kokonaan – niinkun ihan uusiin, et pääsee sielt. Mut kaikki tekee sen vähän eri tahtiin, eri tempuilla.” (H5)

”Tosiaan siel sairaalas mulle tuli se ajatus, että mä vihaan sitä koko maailmaa, mä vihaan niitä kaikkia ihmisiä, mä vihaan niitä aineita mitä mä oon käyttäny. Ja mä oon ajatellu niinkin, että mä oon tehny niin paljon rikoksia, mä oon niin paljon hankkinu tietyille ihmisille hyötyä ja mä itte joudun aina lusimaan kaiken, et mua on käytetty niin räikeesti hyväkseen, et mä en halua niit ihmisiä mun elämään. Ja mulle se on ollu, ja monelle muullekin se, että kyllä niinku välit on katkastava ihan kaikkiin kavereihin. Ja opit tavallaan luottamaan, et uusia ihmisiä tulee elämään. Ja niin niitä tulee kun käy oikeissa paikoissa ja on oikeitten ihmisten kans tekemisissä.” (H3)

”Ei, kyllä mä oon alusta asti ollu niinku auttamassa mukana.” - - ”Ja paljon on myös niistä vanhan maailman ihmisistä kääntyny minun puoleen kysymään, että miten tästä voisi eroon päästä ja selvitä. Että on saanu olla, ja oon ollu, ihan palkkatyötä tekevä heidän parissaan alusta asti.” (H2)

”Mä en joutunu koskaan niinku repäsemään itteeni irti. Ja niinkun, mulle ollu mitään sellasta. Et mul oli oikeestaan aika helppoo. Et niinkun, ää, toki se ensalkuun, sillon kun alko olee selvin päin, ja meni kavereitten luokse, ni vedätsä snakut ja haluuksä ja näin? Ja sit ku muutaman kerran ku sai sanottua, et EI, ni sit ne ei enää tarjonnu, vaan meni esimerkiksi omas asunnossaan vessaan käyttämään ja näin. Mut sit siin tapahtu semmonen luonnollinen siirtymä, et kun ei ollu enää yhteistä nimittäjää, yhteistä tekijää, niin yhteydenpito vaan väheni ja hiipu ja loppu.” (H4)

Kassilan ja Koskelan mukaan viimeisestä sitaatistakin ilmenevä jämäkkyys on toipumisen perusasennetta – se, että uskaltaa pitää itsestään huolta ja kieltäytyä kaikesta itseä vahingoittavasta. Täten ”EI” sanomisen oppiminen on tärkeää raittiilla ja rikoksettomalla tiellä pysymistä ajatellen. Kassilan ja Koskelan mukaan esteinä ”EI” sanomiselle saattavat olla 1. haitallinen riippuvuus muista ihmisistä, 2. itsensä arvostamisen ja rakastamisen vähäisyys ja 3. todellisen halun muutokselle puuttuminen.¹⁴⁴ Osan irtautuneiden kertomasta ilmeni desistanssiprosessin alkuvaiheessa luottamattomuutta itseensä ja elämänmuutoksensa

¹⁴⁴ Kassila & Koskela 2016, 100

kestämiseen. Luottamus omaan elämänhallintaan vahvistui kuitenkin sitä mukaa, kun irtautumisesta oli kulunut aikaa ja asioita oli saatu käsiteltyä.

”Mut se miten mä kävin siellä (NA:ssa), ni mä menin aina tiettyy samaa reittii, koska mä pelkäsin, että mä nään jonku vanhan ystävän. Tai tutun. Ja sit mä ajattelin, et jos mä niinku (entisen miesystävän nimi) nään, ni sit mä niinku joudun käyttämään. Ja mä muistan jokusen kerran, et mä jouduin sossussa käymään, niinku tässä (kaupunginosan nimi)ssa. Ja mä tiiätsä alkuun, kun menin bussillaki ohi, ni mä pidin rystyset valkosena, tiiätkö sitä bus-sin sitä, etten mä vaan tipu. Et mä tiiäksä pelkäsin, et mä niinku katoon iteltäni. Et mä jou-dun käyttämään. Ja niinku käsilaukkuu tälleensä, että.. Ja kaikki ne muistot mitä niinku rupes tulee, se on ollu niin hemmetin väkivaltanen se meidän suhde, ja siel on ollu tosi paljon alistamista ja sen edellinen hirtti sinne ittensä. Et siel on ollu tosi paljon siis sem-mosta niinku – niin paljon muistoja. Ja sitä tuskaa ja pelkoa ja kaikkea, ja sit kuitenkin kai-kista eniten mä pelkäsin sitä, et mä joudun vielä niinku käyttämään. Ja se on ehkä ollu se, mikä mua on myös pitäny niinku poissa sitte.” - - ”Tai jos joku on tullu vastaan, ni mulla oli aluks aina hirveä paniikki. Mä kerroin, että: ”Mä en enää käytä. Oon ollu sen ja sen aikaa selvin päin. Mä oon hoidossa. Kiitti moi.” Tai tiiätkö, mulla oli aina joku valmis vastaus siihen.” (H6)

Irtautuneet ovat kohdanneet vanhoja kavereitansa myös sattumalta, esimerkiksi kadulla. He ovat haastattelujen perusteella reagoineet tilanteissa eri tavoin. Osa on ohittanut tilanteet, osa tervehtinyt, osa vaihtanut muutaman sanan ja osa kertonut omasta elämänmuutokses-tansa. Reagoimiseen on vaikuttanut muun muassa se, kuinka kauan irtautumista on ehtinyt kestää, miten hyvin ”vanhaan elämään” liittyneitä asioita on saatu käsiteltyä, keneen entiseen tuttuun on törmätty ja miten kyseinen henkilö on reagoanut. Osa haastattelemistani kertoi myös muuttuneensa ulkoisesti niin paljon huumeidenkäyttöajastaan, että vanhat ka-verit eivät kadulla enää edes tunnista. Sen voin uskoa – kenestäkään haastattelemastani ei mielestäni tausta näy tänä päivänä, jos sitä ei tiedä. Haastateltujen mukaan vanhojen kave-reiden palaute heidän elämänmuutoksestaan on ollut pääasiassa positiivista.

”Kyllä mä nään aika ajoin niitä vanhoja käyttökavereita.. Osa ei enää tunnista. Osa moik-kaa. Osan kanssa mä saatan vaihtaa muutaman sanan. Mut se, että mulla ei oo kenen-kään niitten puhelinnumeroita tai mä en pidä yhteyttä. Mä en mee tapaamaan niit varta-vasten ja en hengaille niitten kanssa.” (H3)

”- - Mutta kyllä noin ihan vilaukselta oon nähny, ja kyllä pääsääntösesi oon saanu ihan positiivista, ja oonki saanu, palautetta, että ei oo tullu mitään. Ja sit ku mulla ei jääny mi-tään velkoja, eikä niinku mitä siinä maailmassa on. Et mun ei tarvii pelätä tai väistellä ketään.” (H8)

Suurin osa haastattelemistani katsoo edelleen helpoimmaksi, kun ei ole tekemisissä entisten kavereidensa kanssa. Monet näkivät vanhasta sosiaalisesta ympäristöstä pois pysymisen myös heidät parhaiten raittiina pitävänä tekijänä. Se, minkälaisia sosiaalisia suhteita, velkoja ym. irtautuneet ovat jättäneet taakseen, vaihteli haastattelujen perusteella.

”Parempi, et ei tota. Siinä on jääny jotain huumevelkojaki ja semmosii. Niinku itelläki on jääny paljon saatavii. Mut sit on jääny itel jotain maksettaviiki. Mutta niinku että, sen tietää et jos niinkun semmosiin ihmisiin ottaa yhteyttä ja sanoo, et mä voisin hei maksaa, ni sä saat maksaa loppu ikäs. Et ei semmosil summil sit oo enää mittää välii niinku, et nehän imee kuivaks niinku tyyliin, että.. Et tota, kyl se on ihan viisaampi tietyl taval niinku antaa olla, että.” (H7)

”Se pitää kaikkein parhaiten mun mielestä poissa siitä, raittiina, et ku ei oo minkään näkösiä siteitä sinne (”vanhaan maailmaan”). Ja sitte noi NA-ryhmät myöskin.” (H5)

Osa haastatelluista kertoi kuitenkin kohdanneensa joitakin vanhoista kavereistaan myöhemmin päihteidenkäyttäjien parissa tekemänsä työnsä puolesta tai auttaakseen heitä tekemänsä vapaaehtoistyön tai vapaa-aikansa puitteissa raittiille ja rikoksettomalle tielle. Osa kertoi auttaneensa vanhoja kavereitansa myös hoitamaan käytännön asioita esimerkiksi virallisten instanssien suuntaan.

”Oon mä jonkun verran tekemisissä. Että yhden pitkäaikasen kaverin kanssa oon useamman kerran viikossa tekemisissä ja jutellaan aina välillä noista asioista. Että sekin haluaa tota tehdä semmosta tauk – niinku tehny parannuksen ja tuommosta noin.. Mutta tota ni, vielä ei kovin vahvasti mee. Mut sit ku me jutellaan sen kans ja näin, ni se kaveri rauhoittuu. Et kyllä mä niinku vanhoihin kavereihin oon, enempi tai vähempi, yhteydessä. Että tota niin.. Semmosta varsinaista auttamistyötä on sit kaks – kolme kertaa viikossa.” (H1)

”Tänä päivänä asia on niin, ja ollu jo useemman vuoden, et jos mun vanhat kaverit ottaa yhteyttä, ni ne tarvii apua sillon. Et joko itsellensä, et ne on vankilassa, tai ne tarvii neuvoi jonku sosiaalitoimen tai Kelan kanssa, tai ne haluaa päästä katkolle, tai ne haluaa tietoa jostain terveyden tai sosiaalihuollon palvelusta, tai niitten lapsi on ongelmassa. Et se on tällasta. Edelleenki jos me nähdään kadulla, ni moikataan ja vaihdetaan kuulumiset. Me eletään vaan niin erilaist elämää. Et mä luulin sillon tiettyjen ihmisten kohdalt, et me ollaan ikuisesti ystäviä, ja aina niinkun pidetään yhtä, ja ne oli läheisempiä kun omat perheen jäsenet. Mut ei se sitte ollukkaan niin.” (H4)

”Työni puitteissa mä oon kohdannu kolme mun vanhaa käyttökaveria. Mä oon niille kertonu, miten mä oon sieltä lähteny, tai miks mä oon joutunu lähtee sielt pois, ja mitä mun elämä on tänä päivänä. Ja tota, sillä tavalla mä jaan niille sitä toivoa. Ja tällä hetkellä mul on täällä työkokeilus yks kaveri, kenen kans mä aikanaan käytin ja hän on ollu nyt vuoden, vähän reilun raittiina. Mut sillee, et jos se ihminen ei halua apua ottaa vastaan, ni

tota.. Mä sanon, et voi aina ottaa yhteyttä työnumeroon. Jos tulee jotain, ni tota, voit soittaa. Et oon sitte käytettävissä.” (H3)

Moni irtautuneista on tänä päivänä tekemisissä joidenkin sellaisten vanhojen kavereidensa kanssa, jotka ovat itsekin irtautuneet päihteistä ja rikoksista. Heidän kanssaan ollaan tekemisissä muun muassa vapaa-ajalla, erinäisten järjestöjen toiminnan kautta, NA:n kautta ja seurakuntapiirien kautta. Muun muassa yksi haastateltavista kertoi entisen pitkäaikaisen käyttökaverinsa olleen nyt 4 vuotta puhtaana ja olevan hänen NA-kumminsä. Irtautuneet kaverit ”vanhan maailman” ajoilta, joiden kanssa pystyttiin olemaan tänä päivänä tekemisissä, koettiin ilon aiheeksi ja voimavaraksi omassa elämässä.

9 KOKEMUKSIA POLIISIN KOHTAAMISISTA

Karkeasti ilmaistuna voisi sanoa, että irtautuneilla oli kolmenlaisina mieleen jääneitä asioimistilanteita poliisin kanssa – *hyviä ja huonoja*, sekä niin sanotusti *neutraaleja*, missä poliisi hoiti työnsä tehokkaasti ja asiallisesti, aiheuttamatta sen koomin välittämisen tunnetta kuin pahennustakaan. Valtaosa haastatelluista kertoi kohtaamisten olleen tilanteiden itsensä ikävyydestä huolimatta pääasiallisesti asiallisia. Haastatteluissa tuotiin kuitenkin esille enimmäkseen pointteja hyvistä ja huonoista kohtaamisista, ja niitä tulen myös käsittelemään tässä pääkappaleessa. Tämä on mielestäni loogista, sillä puhuttaessa samaa minkälaisista vuorovaikutustilanteista, eivätpä ne neutraalit tai arkiset tilanteet välttämättä niin mieleen painu – varsinkaan jos elämäntilanteessa on ollut kohtaamisia enemmän jatkuvasti kuin poikkeuksellisesti. Osan haastatelluista elämässä poliisit olivat olleet kuvioissa enemmän tai vähemmän jo lapsuudessa esimerkiksi vanhempien elämäntyylin takia, osa taas oli poliisin kanssa tekemisissä vasta nuoruudessaan ja aikuisiällä. Osalla kohtaamisia poliisin kanssa oli jossain vaiheessa päihteistä ja rikollista elämäänsä useamman kerran päivässä, osalla harvemmin.

9.1 Positiivisesti mieleen jääneet asioimistilanteet poliisin kanssa

Hyviksi kohtaamisiksi kerrottiin tilanteet, joissa poliisilta oli saanut ihmisarvoista ja inhimillistä kohtelua, vaikkakin tilanne itsessään oli ollut ikävä. Henkilön elämäntilanteen kokonaisvaltaisemmalla näkemisellä pelkän päihteen tai tehdyn rikoksen sijaan, sekä aidolla

ihmisen elämään hyvää toivovalla asenteella koettiin olevan merkitystä. Jotkut haastatelluista kertoivat törmänneensä poliiseihin, jotka saivat niin sanotusti ”eri puolilla olemis-” tai ”vihollisasetelman” hälvemään osaamalla selittää, että he tekevät työtään, jonka tekisi joku muu jos he eivät sitä tekisi, ja että rikoksen selvittäminen on yksi asia ja henkilölle avun saaminen toinen asia. Myös yksittäisten rohkaisevien ja kannustavien sanojen merkitys nähtiin suureksi. Inhimillisyyttä pidettiin parempana keinona päästä kohtaamaan ihmistä kuin auktoritaarisuutta.

”Mulla oli tuota, vuostuhannen vaihteessa, yhen kerran ku tuli tää (kaupungin nimi)n, se on nykyään komisario vissiin, tää (nimi mainittu). Se tuli kerran illalla joskus viikonloppuna, kaheksan – yheksän aikaan, ni tuli sinne koppiin ja.. Tai se kysy, että voiko hän tulla juttelemaan. Mää sit heti tyrmäsin sen, et ette tähän aikaan tuu kuulustelemaan. Se sano et ei hän kuulustelemaan tuu, et hän tulee muuten vaan juttelemaan. Ja mää sitte: ”No tule.” Ni se sit jutteli, että yrittäsit mieltä nyt. Että mulla oli silloin tyttöystävä ja pien tyttö.. Että sulla on kaunis vaimo ja pien lapsi, että onko tässä mitään järkeä. Kyllä se jätti niinku.. Ja sitä rupes funtsaamaan. Ja se tuntu tosi hyvältä, että niinku poliisiki, että se tulee tollai.” - - ”Että poliisi voi kyllä lannistaa, mutta kyllä jos se, ei se tarvii olla kummonen sana, ni tota, kyllä se jää niinku miettimään varmasti moni, että välittääkö noi ihan oikeesti, että..” (H8)

”Ja sit on muutama, kaks on tullu vastaan semmosta niinku, tosi tota niinku lämmintä, ja semmost oikeesti niinku ihmistä. Et ne on niinku vaivautunu, ja yks just tota.. Mikä sen nimi oli.. En muista.. Tutki sitä mun huumejuttua.. Ni se kans oli ihan – tajus et ku tulee tos kunnossa sinne (viittaa käyttöaikaiseen kuvaansa puhelimestaan), ni se sano niinku, et hänenki niinku sympatit on käyttäjien puolella. Et tota, et ne haluu kiinni ne, ketkä pyörii tuolla, kerää siit vaan rahaa kultaketjut kaulassa, ja niinku myy sitä ja näin. Että ne on niinku ne ketkä ne haluu, eikä niinku.. Et niitten sympatit on niinku käyttäjien puolella. Ja järkkäili mulle vanhemmat sinne jouluks käymään, ja oli niinku tosi ystävällinen. Ja ei mulle tullu mitään sellasta, et onpa se ystävällinen, et enpä kerro nyt mitään. Se oli lähinnä niinku, tuli päinvastoin siitä. Ei se niinku, ei se niitten ystävällisyys ainakaan mun kohdalla niinku mitään kuulusteluja pilaa.” (H5)

Kuulustelutilanteissa hyväksi on koettu se, että henkilön on annettu puhua ja tilanne on hoidettu asiapohjalta tuomalla faktoja pöytään – ilman turhaa manipuloimista, provosointia tai itsehillinnän menettämistä. Myös se nähtiin hyvänä, että on yritetty keskustella vähän muustakin, kuin itse käsillä olevasta rikoksesta, kuten henkilön tulevaisuudesta ja syistä miksi henkilö on joutunut tilanteeseen. Useamman haastatellun näkemys oli, että rikoksesta epäiltyjä ihmisarvoisesti kohteleva kuulustelija saa hyvän maineen myös rikollispiireissä, ja että ystävällisyys ei ainakaan heidän kohdallaan vaikuttanut negatiivisesti siihen,

mitä he kuulusteluissa kertoivat tai tunnustivat. Ennemminkin päinvastoin, että he puhuivat jopa mieluummin, kun kokivat tutkijan ottavan heidät ihmisen ihmisenä.

”Ehkä hyvii kokemuksi on semmoset, mitä on ollu, että ne on antanu puhuu. Oot sä sit selittäny tai et. Eikä semmosii, ketkä on niinku stopannu, et älä puhu paskaa. Että se, koska sillon sä saat myös itse sen kokemuksen, et eihän sun tee mieli sillon mitään niinku puhuu tai keskustella.” - - ”Mut mä mietin jotenkin myös niinku kuulusteluissa.. Et kyllä multa on hirveästi myös niinku kyselty, et miten mä oon joutunu sinne. Et se on ollu jotenki semmonen.” (H6)

”Mää oon pärjänny kyllä poliisien kanssa pääsääntöisesti ihan hyvin. Että ne kyllä mun mielestä niin ymmärti sen, että ne ei saanu musta ikinä mitään irti, ja ne aina löi vaan niitä faktoja pöytään. Ja kyllä mä ne pääsääntöisesti tunnustin, mitkä oli faktoja. Ja joo.. Kyllä mulla oli hyviä kokemuksia. Vaikka jatkuvastihan mä olin vangittuna ja pidätettynä tossa.. Mutta, kyllä mä aina koin, että se on niinku mun oma moka eikä poliisien syy että mä oon siellä.” (H8)

”Ja sitte myöskin, ne saa niinku ne hyvät tutkijat, ni ne saa sen maineen myös, et on niinku hyvä tyyppi. Siis tuolla käyttömaailmassaki. Et se on hyvä tyyppi. Enkä mä oo ikinä kuullu, et siihen samaan yhteyteen ois kukaan rikollinen ikinä liittäny sen, että sitä voi jallittaa. Koska ne tietää, et se ei onnistu silti, vaikka se on hyvä tyyppi.” (H5)

Niin sanottu ”päihdetyön kiittämättömyys” nousi haastatteluissa esille, että kylvetyn sadon korjuuta ei välttämättä tule koskaan itse näkemään, vaikka istutus tuottaisikin myöhemmin satoa. Tai sitten sen voi nähdä vasta useamman vuoden tai vuosikymmenen päästä, vaikkakin tilanteesta olisi jäänyt aikanaan tärkeä muistijälki ihmiselle, jota henkilö on jäänyt pohtimaan. Monilla haastatelluista oli elämänsä varrelta useampi muistijälki mahdollisuudesta muutokseen ennen irtautumistaan. Esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden, sosiaalityöntekijöiden, päihdetyöntekijöiden, vankilatyöntekijöiden... lisäksi myös poliisin kerrottiin voivan tehdä henkilölle muistijäljen toivosta toisenlaisesta elämästä. Muun muassa eräs haastatelluista kertoi poliisin muistaneen kertoa hänen ystävättärensä olevan selvin päin sekä nähneen hänen elämässään mahdollisuuden parempaan, mikä oli jäänyt mieleen:

”Mä muistan niinku semmosenki..” - - ”Mun yks ystävätär oli siis monen vuoden tuomiolla. Ja sit se (poliisi) muisti kertoa, että se on muuten nyt selvin päin. Et tiiätkö, et se ois mahollista. Et itseasias hän kävi kattomassa sitä. Niinku tiiätkö, että ne on ollu semmosii kohtaamisii. Ja niinku se, et millon mä oon kokenu niinku ihmisyyttä. Tai aina ku ne sano, et vieläkö sä oot ton hullun (viittaa entiseen miesystäväänsä) kanssa, et sulla ois niin paljon niinku parempaa. Parempaan niinku mahollisuuksii.” (H6)

Lisäksi vastaan kerrottiin tulleen muutaman poliisin, jotka olivat vuosien saatossa ja tummaksi tullessa ottaneet päihde- ja rikoskierteessä olleen jopa niin sanotusti ”henkilökohtaiseksi taakakseen”. Asia koettiin positiivisesti. Myöskään poliisin inhimillisyyttä ja tunteiden näyttämistä ei pidetty joka tilanteessa huonona asiana, vaikkakin yleinen näkemys stereotypisestä suomalaisesta poliisista saattaa olla virallinen, kylmä ja tunteeton. Poliisin tunteiden näyttämisen kokemista tilanteessa vaikuttavana ja positiivisena asiakkaan suunnasta ilmentää muun muassa seuraava sitaatti:

”Me oltiin sitte siellä käräjäsaliissa, ja totaniin, mulle entuudestaan tuntematon poliisi oli viemässä sieltä alhaalta vankeja sitte käräjäsaliin. Kun ne käräjät loppu ja me tultiin totaniin alakertaan, ja siin oli samaan aikaan ruokailukärryt, ja mä otin ruoan siitä ja hän rupes sulkemaan mun sellin oveen, ni hän sano, että tota, saisisko hän tulla hetkeksi sun kanssa juttelee siitä huolimatta vaikka sä syöt. Mä sanoin tule vaan. Ja tota, tää poliisimies sitte kysy multa, että hän seurasi sua käräjillä, et onko sulle tapahtunu jotain. Mä sanoin, et on mulle tapahtunu, että mä oon tullu viime syksynä uskoon. Sillon elettiin seuraavaa kevättä, ja.. Niin tää poliisi otti ristin kaulastansa ja rupesi itkemään. Ja tota, mä ajattelin siinä, että on tää nyt tilanne, että minä oon itkeny täällä monta kertaa, mut ei täällä koskaan ennen poliisi mun kanssa oo itkeny. Mut se teki ihan valtavan vaikutuksen. Hän sano sitte, et voidaanko me rukoilla. Mä sanoin sit, että rukoillaan. Että mää koen tän ihan, että mä rukoilin Jumalalta, että voisitko antaa mulle jotain apua, että mää en meinaa jaksaa olla täällä. Ei ollu sillä tavalla.. Että viikko on pitkä aika yksin.. Ni tää sano tää poliisi, että hän ei oo koskaan uransa aikana ollu viemässä vankeja täältä alakerrasta käräjäsaliin, ja se oli jo eläkeikä hälläkin lähellä. Mut, että tänä aamuna kun käskyn jaolla, tai mikä se siellä teillä onkaan, niin kysyttiin, et kuka käyttäs tämän päivän sillä tavalla, et veis vankeja alhaalta käräjille ja takasin alas, niin se sano, että hänestä tuntu, että tänään hänen on mentävä. Ja nyt hän tietää miksi hänen oli mentävä.” (H2)

Omaa elämäkatsomustaanhan ei saa viranomaistyössä tuputtaa tai asioita ottaa puheeksi ellei asiakas samanlaista arvoperustaa ilmennä. Tapauksessa moisesta ei kuitenkaan ollut kyse, sillä henkilöllä oli samanlainen elämäkatsomus kuin tilanteessa olleella viranomaisella jo valmiiksi.

Positiivisena asiana on koettu viranomaistahojen ymmärrys ja se, että on annettu mahdollisuus, kun on toipumisen tielle lähtenyt. Organisaatiosta on koettu löytyvän osaltaan tietotaitoa asioista. Ja raittiina oloa sekä sitä, että haluaa selvittää asioitaan, on koettu arvostettavan poliisissa. Myös positiivisen palautteen saaminen poliiseilta esimerkiksi kadulla vastaan tullessa tai samoissa koulutuksissa ollessa jokunen vuosi raitistumisen jälkeen on koettu mukavaksi. Että usko ihmiseen on niin sanotusti palautunut poliisin taholtakin.

”Mä oon huomannu monen meidän asiakkaan kohdalla, ku ollaan menty tuonne oikeuteen ja on sanottu se, et siellä arvostetaan tänä päivänä sitä sun toipumista. Poliisin puolellaki ymmärretään se. Ja ollaan käyty monen kanssa hoitamas niit viimesiä kuulusteluja pois, ja huomataanki et se poliisi ei oo meidän vihollinen, vaan me ollaan itte aiheutettu se, et se poliisi tekee sitä työtään.” (H3)

*”Musta on kiva, et niinkun, sit ku mä raitistuun ja tutut huumepoliisit, niinkun katupartiot kun näki tuolla (kaupungin nimi), niin siin kesti jonku aikaa et ne tarkisti hakuja. Ja sit oli hauska niinku kun oli ollu jonkun aikaa jo selvin päin, reilun vuoden – kaks, ni sit alko tulee niitä, et onpa kiva nähdä et sul menee noin hyvin, ja tekee tosi hyvää nähdä et sul menee noin hyvin, ja, se on tuntunu hyvältä. Koska usein nääki poliisit, ja sit jossain koulu-tuksis ja muissa missä on ollu, niin poliisit usein sanoo, et kun ei nää mitään muuta kun sen niinku – et se päättyy aina yhdellä tai kahdella tavalla – joko sä meet vankilaan tai hautausmaalle. Et koskaan, oikeestaan koskaan, ei nää niit positiivisia muutoksia. Et kuinka tärkeetä se on heillekki ollu, että on saanu nähdä, et siit *naurua* täysin toivottomast tapauksesta, niin kasvaaki oikeesti ihminen, joka halua ottaa vastuuta omista tekemisistään ja olla yhteiskunnan jäsen.” (H4)*

Valtaosa haastatelluista kertoi tänä päivänä arvostavansa poliisin työtä ja näkevänsä sen tärkeäksi, kunhan ihmisiä kohdataan vain ihmisinä.

”Omasta elämäntyylistäni huolimatta, mä oon aina ajatellu, et poliisilla on tärkeä rooli täs yhteiskunnassa. Ilman poliisia, ni tääl olis oikeesti kaaos. Ja neki ihmiset, jotka, esimerkiks nuoret, jotka tatuoi itteensä näitä All Cops Are Bastards -tatuointeja, niin jos heidän jollekki läheiselle tapahtuu jotain, tai jos heidän vaikka äitinsä ryöstetään, tai lapsen päälle ajetaan suojatiellä, he tarvii sillon poliisia. Ja mä oon aina ajatellu, et rikolliset ja poliisit, niin se on semmost kissa- ja hiirileikkiä. Ei tää yhteiskunta toimis ilman poliisia. Ja se ei oo poliisin vika, et mä aikoinaan valitsin toisel tavalla elää omaa elämäni. Mulle poliisit, niinku mä sanoin, ni on aina ollu asiallisia. Et vaikka mä oon ollu semmonen henkilöityny kiusan henki, ni se on ollu ammatillista, se ei oo ollu henkilökohtasta.” (H4)

9.2 Negatiivisesti mieleen jääneet asioimistilanteet poliisin kanssa

Haastatellut tuntuivat ymmärtävän hyvin jäljestä käsin, että poliisi teki tilanteissa työtään, ja että tietyt silloisessa elämäntilanteessa ikäviltäkin tuntuneet asiat oli vain hoidettava. Asioiden meneminen niin sanotusti henkilökohtaiselle tai asian hoitamisen kannalta epä-asialliselle tai suhteettomalle tasolle koettiin kuitenkin tarpeettomaksi. Samoin kuin se, jos poliisin huomattiin menettävän tilanteessa itsehillintänsä. Poliisilta toivottiin haasteltujen keskuudessa tilannetajua ja kykyä nähdä paremmin asioiden taakse sekä henkilön elämä kokonaisuutena (esimerkiksi henkilöllä jo valmiiksi oleva epätoivo ja itseinho, sosiaaliset

ja taloudelliset ongelmat ja niin edelleen) pelkän yksittäisen rikoksen sijaan. Päihde- ja rikoskierteessä olevan henkilön kerrottiin tajuavan yleensä tilanteensa ilmankin, että poliisi latistaisi häntä henkisesti vielä lisää.

Kuulustelutilanteissa huonoksi koettiin, että kaikkien poliisien ei oltu koettu kohtaavan kuulusteltavaa ihmisarvoa kunnioittavasti. Joidenkin poliisien oltiin koettu käyttäytyneen suhteettomasti ja ymmärtämättömästi ihmisen elämäntilanteeseen katsoen sekä osoittaneen auktoriteettiasemaansa väärällä tavalla – käyttäjään nähden yläpuolelle asettuvasti. Lisäksi kuulustelutilanteissa kerrottiin esiintyneen joidenkin poliisien taholta itsehillinnän menettämistä ja huutamista.

”Ehkä niinku se semmonen niinku, et katotaan vähän niinku alaspäin sitä narkkaria ja sitä käyttäjää ja tota, ei kohdata sitä ihmisenä. Ja tota.. Toki, joissaki tilanteissa se on niinku ihan mun vika, että se toinen on niinkun – tai mä oon provosoinu sitä tilannetta omalla käytökselläni ja muuta, mut sit on monia semmosia tilanteita, et ois toivonu ehkä semmosta niinkun asiallista kuulustelutilannetta, mutta on niin kun kokenu monesti sen, että poliisin puolelt tuli sitä provosointia, ja jotenkin semmosta niinkun tosi alentavaa käytöstä ja tota..” (H3)

”Ja ne huonot poliisit on semmosii, ketkä tota huutaa – kuulustelijat huutaa. Esimerkiks mä oon ollu niinku tossa kunnossa (viittaus kuvaan itsestään käyttäjältä) kuulustelussa, koko elämä ihan päin helvettii, ihan paskana, jostain pikkurikoksesta kiinni ja kuulusteltavana, niinniin, sit niinku huudetaan ja puhutaan sillee niinku todella rumasti. Ja ihan niinku todella, et ei oo niinku minkään arvonon. Muutama kuulustelija tullu semmonen vastaan.” - - ”Siit tulee siis tosi paska olo, et ne ei niinku nää sitä – nää yhtään sitä sen ihmisen ahdinkoo siellä.” - - ” - - ku raahataan semmosist ihan pikkurikoksista, ja semmosta ihan niinku reppanakäyttäjää, ni ei semmost tarvii polkee niinku henkisesti vielä alaspäin. Ei sil oo mitään poliisityön kans tekemistä, ja se tuntuu tosi pahalle. Se ei niinku – mä en ymmärrä sitä. Ja mä en nää siitä hyötyy tai mitään. Mun mielestä sillä poliisilla on ittelään jotain henkilökohtasii ongelmii sillon.” (H5)

”Ku se, että kerro mitä sä teit!? (Lyönti pöytään.) Vittu ymmärrä, että sä oot tehny väärin! (Lyönti pöytään.) Ja näin ei tehä! (Lyönti pöytään.) Tiiätsä mitä täs tapahtuu?! (Lyönti pöytään.) Et sitte, ku se tulee niinku tosi silleensä sieltä auktoriteetistä, ni sit tekee mieli näyttää vaan niinku keskarii, et vittu pidä toi.” (H6)

”Sillon aikoinaan, ni kyllä mua häiritsi, suututtiki se, et mun käsilaukkua – poliisi, niin repi mun käsilaukuista saumat auki ja hihnat irti.. Ja hakattiin niinku pöydällä nyrkkiä ja huudettiin ja kiroiltiin niin et mä näin sen. Ja niinkun, kovisteltiin jonkun verran. Mä koin sen henkilökohtaseks vainoomiseks. Mut poliisi teki työtään.” (H4)

Poliisin yksittäisillä sanoilla kerrottiin olevan yllättävän suuri merkitys – sen lisäksi, että hyvässä, niin myös pahassa. Yhdellä haastatelluista oli jäänyt mieleen esimerkiksi seuraavanlainen tilanne:

"Sitte toinen, ku ajoin poliisia karkuun. Ja poliisi sitte tota, yks huuti ihan naama punasena mulle, että: "Oisit ajanu kolarin ja oisit kuollu." Ni kyllä sekin sattuu ja tuntu, että vaikka siinä oli sillon, että varmaan haistatteli ja en muista, mutta tota.. Mut kyllä sitä sit niinku jälkeen päin mielti, et voi että se poliisi sano tuollai, että oisit ajanu kolarin ja kuollu.." (H8)

Haastatelluissa oli eroja reagoinnissa siihen, jos he olivat jääneet kiinni jostakin rikoksesta. Toiset olivat pyrkineet pakenemaan ja tekemään vastarintaa. Toiset taas olivat nähneet sen tilanteessa turhaksi ja vaan itselleen lisää harmia aiheuttavaksi, joten olivat pääasiallisesti siinä vaiheessa tyytyneet osaansa vastarintaa tekemättä. Oman vastarinnan tekemisen tai vastaavasti sen, että ei ollut itse uhkaava eikä väkivaltainen poliisia kohtaan, vaikutus voimankäyttötilanteisiin tunnistettiin ja tunnustettiin haastateltujen keskuudessa. Poliisin koettiin myös omalla tavallaan kunnioittavan rikollista, joka ei ole millään tavalla vaarallinen kiinniotettava tai vastaavaa. Poliisin ei pääasiallisesti katsottu kiinniottilanteissa käyttäneen tilanteen hoitamisen kannalta tarpeettomia voimakeinoja. Joitakin kokemuksia tilanteiden hoitamisesta epäasiallisesti haastatelluissa kuitenkin nousi esille.

"Se tuntu tosi pahalta, ku mä olin (putkan toimipaikka) putkassa, mul oli jotain väärennetyjä reseptejä kengässä piilossa. Sit ne virkapuvussa olevat konstaapelit, ne tutki mun vaatteen.. Siis, ne löys ne reseptit sieltä kengästä, ni ne heitti mua täysii sil kengällä päähän. Ja tuntu tosi ikävältä. Emmä niit juttui tehny siks et mä oisin halunnu. Emmä tehny niitä ikinä siks et mä halusin. Mä tein niit ihan siks ku oli pakko." (H5)

"Ja sitte tota, kerran oon ajanu autolla karkuun. Siis, hurjastelin ihan hulluna, varmaan tosi hullusti. Ni sitte sain ne poliisit siit suuttuu. Ne pidätti mut, ni tuli Maglitee päähän. Mä ymmärrän sen et ne menee tosi tunteisiin siitä, että vaarantaa niinku muita ihmisii, ku ajaa autolla karkuun, mutta tota.. En mä tiiä onks mul mitään varaa tos sanoo mitään. Mut se niinku – se tuntuu silti pahalta." (H5)

Henkilön elämän kokonaisvaltaisempaa näkemistä peräänkuulutettiin myös sen suhteen, että poliisin ei oltu aina koettu toiminnassaan huomioineen, että henkilöä on voitu esimerkiksi käyttää lapsuudessaan, nuoruudessaan tai huumemaailmassa eläessään seksuaalisesti tai muulla tavalla hyväkseen, mikä vaikuttaa siihen miten hän kokee asioita.

”Siel on ollu ihan helvetisti sitä, ku on niinku alistettu, virkavalta alistanu. Ja se, että ku siellä on ollu päällä, ni mä ymmärrän myös jälkikäteen sen, että sillä on ollu joku tarkoitus ja jotain pitäs niinku tehdä, ni ne tekee sen. Mut sit se, et miten mä oon niinku ite kokenu sen, koska mulle on aina niinku alastomuus ja kaikkea.. Virkavalta on repiny mut niinkun alasti, riisunu ja halunnu tutkia, kun mä en oo pystyny, ku sielt on tullu se pienen lapsen hätä ja paniikki. Mut eihän ne voi ymmärtää sitä.” - - ”Sitä, et must on tuntunu, et multa on niinku kaikki viety ja riistetty, niinku niissä hetkissä. Ja millon ne on sitte nippusiteillä vetäny, ja millon on vedetty niinku ja.. Et mä en oo myöskään niinku semmosta niinku hirveetä väkivaltaa niinku viranomaisilta kokenu, että.. Jotain niinku pientä, mut se on ollu ihan niinku ite aiheutettuaakin sitte, et oon vastarintaa tehny.” (H6)

Kiinniottokynnys koettiin joidenkin haastateltujen keskuudessa matalaksi – erityisesti sen jälkeen kun oli muutamasta rikoksesta jäänyt kiinni ja tullut niin sanotusti tutuksi kasvoksi poliisien keskuudessa. Myös kohtelun kerrottiin huonontuneen tai menneen henkilökohtaisemmaksi joidenkin poliisien kanssa sen myötä, kun oli ollut poliisin kanssa enemmän tekemisissä. Osa haastatelluista kuvasi asiaa, että todella harvoin sai hyvää tai edes asiallista kohtelua, missä olisi kohdattu niin sanotusti ihminen ihmisenä. Haastatellut kertoivat tosin ymmärtävänsä myös poliisin inhimillisyyden ihmisenä ja turhautumisen siihen, että *”oli niin paljon tullu jo tutuks ja aina sama mies”(H2)* tai *”nopeesti mä henkilöidyin siksi henkilöksi, joka levittää ja myy heroinia” - - ”mult ei koskaan saatu kotietsinnässä” - - ”ei koskaan löytyny huumeit päältä” (H4).*

Haastatteluista nousi esille myös yksi tilanne, missä henkilöllä oli kokemus, että häntä oli syytetty ilman syytä:

”Yks juttu, mikä on ollu huonoa poliisin toiminnassa, on semmonen ainoa kerta kun mua on syytetty syyttä. Tää on ainoa kerta.” - - ”-97, kun mä olin päässy sielt ekalt tuomiolta. Mä olin saanu itteni töihin, elämäni kuntoon suht hyvin. Olin monessa eri ravintolas töissä tos (kaupunki)n keskustassa. Ja (työpaikan nimi)lla muun muassa ynnä muualla. Niinni tota.. Yks idiootti tutkija (poliisin toimipaikka) ni soitti kaikki mun työantajat läpi, ja sano, et teillä on töissä tämmönen (henkilön itsensä sukunimi), kenellä on tämmönen ja tämmönen rikostausta. Ja sitten se sano, et mua epäillään tota törkeästä ryöstöstä. Tos (kaupunki)n keskustassa oli joku tyyppi, ni ollu pankkiautomaatilla ja sit sitä oli tökätty jollain jutulla selkään. Sormilla tai asean piipulla tai jollain ja pakotettu nostaan rahaa.” - - ”Mulle tuli ihan puskan takaa, tuli viidestä eri ravintolasta puhelu sillon aamulla, ja mä sain kenkää jokaisesta. Ja sitte mua epäiltiin siit jutusta, mitä mä en ollu tehny.” - - ”Ja tota, sit siit jutusta. Se teki siit tutkintapyyntö. Tai siis syyttäjälle lähti sun muuta. Siit tuli heti syyttämättäjättämispäätös. Se ei ollu se ihminen nähny yhtään keitä siin oli. Se hylättiin saman tien, ei se menny ees rosikseen. Ja mä en ollu oikeesti tehny sitä. Ja siit lähti mun elämän taas niinku ihan vitun paha alamäki. Mä muistan ku illalla tuli siitä viimeisestä raflasta – mä ajattelin et mulla on ainaki vielä tuol (ravintolan nimi)ssa töitä – ni sit ne

soitti sieltäki illalla, et tota, et sä voi nyt tulla tännekään töihin, niin kauan ku tää juttu on kesken. Ni sillan mää lähin silmät – mää rupesin itkee – ja sit mä lähin vittu itkuissani haakee kamaa ja vedin itseasias överit siitä, ja jouduin sairaalaan yön yli. Sähköllä käyntiin. Ja siit lähti. Sit mä olin puol vuotta myöhemmin (vankilan nimi)ssä, ja siit sit alko se kauhee vankilakierre.” (H5)

10 NEUVOJA TULEVILLE POLIISEILLE PÄIHDE- JA RIKOSKIERTEESSÄ OLEVIEN KOHTAAMISEEN

10.1 Ihmisarvoinen kohtaaminen ja itsetutkiskelu omien asenteiden suhteen

Irtautuneet toivoivat poliisilta päihde- ja rikoskierteessä olevien kohtaamista ihminen ihmisenä. Sen näkemistä, että vastassa on ihminen ja sen elämä, eikä pelkästään päihde tai rikollisuus, mitkä ovat aina seurausta jostakin. Tärkeäksi nähtiin, että poliisilla olisi ikään kuin kykyä asettua ihmisen elämäntilanteeseen ja huomata ihmisen olevan aivan toisenlaisen avun tarpeessa kuin sen, että poliisi ylenkatsoisi, alkaisi moraalisoimaan tai käyttämään esimerkiksi manipulointia tai uhkauksia. Useampi haastatelluista kertoi ymmärtävänsä, että joukossa on myös vaikeita ja aggressiivisia huumeidenkäyttäjiä ja taparikollisia, mutta olivat sitä mieltä, että suurin osa käyttäjistä ymmärtää kyllä tilanteensa ja heille riittää kohtaaminen ihminen ihmisenä. Kohtelemisen ”elinolosuhteiden mukaan” nähtiin aiheuttavan helposti myös niin sanotusti hyökkäys- tai puolustusreaktion, mikä vaikeuttaa asioimista entisestään. Henkilön leimaamisen, ongelmassa elämisen ja sen ruokkimisen minkälainen joku elinolosuhteidensa perusteella suhteen on, ei nähty tuovan mitään hyötyä sitä ajatellen, että ihminen tulisi irtautumaan päihteistä ja rikoksista tai kanssakäyminen poliisin kanssa tulisi toimimaan, vaan pikemminkin päinvastoin.

Poliisin toivottiin tekevän myös itsetutkiskelua omaan käytökseensä ja suhtautumiseensa, että tiedostaisi, mistä esimerkiksi mahdollinen negatiivinen ennakoasenne päihteidenkäyttäjää kohtaan johtuu. Esimerkiksi osalla heroiniä käyttäneistä haastatelluista oli kokemus, että he kokivat olevansa päihteisen ja rikollisen elämäntapansa aikana poliisien mielestä pahinta mahdollista sakkia ja heroinin olevan poliisin silmissä ihan viimeinen aine. Asia ymmärrettiin haastateltujen keskuudessa sitä kautta, että monille heroiniä käyttäville kerrottiin käyneen nopeasti niin, että ennen asialliset ja ystävälliset ihmiset alkoivat tekemään aivan järjettömiä rikoksia. Henkilön kohtelemisen ”pohjasakkana” ei kerrottu kuitenkaan auttavan tässäkään tapauksessa mitään. Tärkeäksi kerrottiin muistettavan, että huumeiden-

käyttäjilläkin on todennäköisesti jossakin joku joka häntä on joskus rakastanut tai rakastaa – hänkin on jonkun lapsi, voi olla jonkun äiti tai isä.

”Mut se et niinkun, et mistä ne henkilökohtaset mielikuvat ja asenteet sitä päihdeongelmaist kohtaan johtuu?” - - ”Koska meillä jokaisella on jotain syitä et miks me suhtaudutaan vaik päihdeongelmaisiin tai mielenterveysongelmaisiin jollain tavoilla. Mistä ne kumpuaa? Ja mitä mä oikeesti tiedän päihdeongelmista? Mitä mä oikeesti tiedän päihdeongelmien taustoista? Niistä syistä, et miks ne on syntyyny ne päihdeongelmat?” (H4)

Haastateltujen keskuudessa nähtiin, että poliisin resurssit ovat rajalliset ja päätehtävä selvittää käsillä oleva rikos sekä ennaltaehkäistä uusien rikosten tekemistä. Poliisin toivottiin kuitenkin kohtaamistilanteissa kykenevän keskustelemaan muistakin asioista, kuin ainoastaan rikoksesta, mikä on tehty. Sillä, että henkilölle tulisi kokemus, että poliisi haluaa aidosti auttaa ja henkilön parasta, koettiin olevan merkitystä esimerkiksi luottamuksen herättäjänä. Asiattoman käytöksen – kuten huutamisen kuulustelutilanteessa tai toisen kuoleman toivomisen ääneen – kerrottiin sen sijaan aiheuttavan aivan vastakkaisen reaktion. Kuulustelutilanteessa parhaaksi nähtiin antaa vain henkilön puhua – esimerkiksi keskeyttämisen tai sen toteamisen, että ei usko sijaan – jos hän on sellainen, joka ylipäättään puhuu. Henkilön uskottiin kyllä puhuvan jossakin vaiheessa tunnustavan tai puhuvansa itsensä pussiin, jos on jotakin tehnyt. Tutkijoiden nähtiin kannattavan odottaa ennen kuulusteluja, että henkilö on selvinnyt sekavuustilasta ja vierotusoireista, vaikkakin se ottaa oman aikansa. Haastatteluissa nousi esille, että ongelma luottamussuhteen syntymisessä poliisiin voi hyvien kohtaamistilanteiden suhteenkin olla se, että aina ei ole sama poliisi, joka hoitaa asiaa.

”Että jotenki tällanen vihollisasetelma katoais, että me ollaan vihollisia keskenään, että ei tulis sellasta. Että joku poliisi osais selittää, että mä teen tätä työkseni ja mun kuuluu tehdä näin, mut mä haluan samalla auttaa sua. Et jos vaan kerrot kuinka mä voin auttaa, niin mä yritän tehdä sen. Et tämmösiä poliiseja ei oikein ollu. Ehkä ite tänä päivänä, jos olisin poliisi, ni kysysin useammin, että voinko auttaa. Että mä en oo sun vihollinen.” (H2)

”Kyllä se on paljon mitä yksittäiset sanat, niinku mä sanoin sen, et se yks toivo mun kuolemaa ja toinen taas toivo, et mää lopettaisin. Ni kyllä niillä on merkitystä.” - - ”Ei ainaakaan nyt rupee ääneen toivomaan toisen kuolemaa, että.. Koska, kyllä nyt, monihan siihen lähtee siihen touhuun, ja ei niillä oo tarkoitus mennä sinne rämpimään ja rötöstelemään. Mut siihen vaan ajautuu siihen pisteeseen, että se menee siihen rämpimiseen ja rötöstelemiseen. Et sitä ainetta on saatava. Kyllä mää tiän monia, varmaan 80 prosenttia haluais hypätä sieltä pois siitä touhusta. Mut ku ei vaan pysty lähteä.” (H8)

Päihteidenkäyttäjä- ja rikollisympäristössä elämisestä – ja poliisin kohdalla kyseisenlaisessa ympäristössä työtehtävien hoitamisesta – aiheutuva kyynistyminen nousi esille joissakin haastatteluissa. Sitä, että poliisilla olisi mahdollista purkaa ja käsitellä haastavia tilanteita käyden niitä esimerkiksi työpaikalla läpi jonkun kanssa, pidettiin hyvänä, jotta kyynistymistä pystyttäisiin välttämään.

”Mut uskoisin, että poliisin työssä, kun sitä on sit tehny 10–15–20 vuotta ja kohdannu kai-ken maailman niinku huumeruiskut kädes päälletulevii narkomaaneja ja muuta, ni mä uskon et se kovettaa kans tietyl taval niinku että.. Niinku väkisinkin. Ittelle on käyny niin, ku et eihän jossain vaihees, et ei mulla tuntunu missään. Et jengii kuoli ympäriltä niinku koko aika, ni mä olin vaan et voi vittu se jäi velkaa mulle sen puoltoist tonnii tai.. Et ei sil ollu mitään merkityst, että.. Se on hirveää mitä ihmiselle tapahtuu siinä, kun sitä elää semmoses niinku ympäristössä. Ja poliisihan tietyl tavalla elää semmosessa ympäristössä.” (H7)

Haastatelluilla oli erilaisia kokemuksia poliisien uskon palautumisesta ihmiseen irtautumisen jälkeen. Moni kertoi saaneensa ”vanhasta elämästään” tutuilta poliiseilta hyvää ja kannustavaa palautetta elämäntapamuutoksestaan, kun sitä oli kestänyt jonkin aikaa. Osalla haastatelluista oli kuitenkin myös kokemus, että poliisi on viimeinen instanssi millä palaa usko ihmiseen, jos koskaan, verrattuna esimerkiksi muihin viranomaistahoihin. Hyvän palautteen saaminen poliisilta koettiin merkitykselliseksi. Poliisin uskon palautumisen ihmiseen irtautumisen jälkeen toivottiin kuitenkin joidenkin poliisien kohdalla tapahtuvan nopeammin.

10.2 Päihde- ja rikoskierteessä olevan motivaation merkitys

Haastatteluissa nousi esille, että kaikki eivät ole valmiita, eikä heillä ole riittävää motivaatiota, lopettaa rikollista elämäntapaansa. Haastattelujen perusteella asia ei auta poliisissaan kuin hyväksyä, jos niin on. Moni haastatelluista näki, että omakohtaisen motivaation puuttuessa hyvätkään neuvot eivät välttämättä tule läpi – sen koomin poliisilta kuin keneltäkään muultakaan. Nuorten kohdalla vaikuttamismahdollisuudet nähtiin paremmiksi kuin pitemmän linjan päivittäisten huumeidenkäyttäjien tai uusintarikollisten. Tärkeäksi nähtiin tarttuminen tilanteeseen ja auttaminen tilanteen ohittamisen sijaan, jos ihmisestä itsestään lähtee halu lopettaa ja saada apua.

”Ku siin on vähän semmonen juttu, et niin kauan ku ihminen ei halua lopettaa, ni se on ihan sama kuka ohjaa ja mihin päin, ni se on vähän niinku semmost vastatuuleen kusemist tietyl tavalla, et ei siit oo mittään hyötyy.” (H7)

”Mut ehkä niinku semmonen aika tärke juttu on se, et jos se ihminen niinku, jos joku sanoo mulle, et se halua lopettaa käyttämisen, niin silloin tarttuu siihen tilanteeseen kii, kun se sanoo ne sanat. Niin se on niinku semmonen hetki, et silloin se on vastaanottavainen. Mut sit jos itte niinku lähtee tuputtaa sitä raittiutta tai elämäntapamuutosta. Menisiksä nyt katkalle ja katotaan sit sen jälkeen sitä.. Niin sit se toinen kyllästyy, et okei mä meen katkalle. Niin sitä mä yleensä odotan, kun mä yritän motivoida ihmistä, et se sanoo, et kyllä mä voisin lähteä katkalle, et mä voisin kokeilla et mitä täs tapahtuu. Monesti mä just painotan sitä, että kato se katko, kato se kuntoutus, ja kato sen jälkeen vähän aikaa ja kato sen jälkeen sun ympärille, et miten sun elämä on muuttunu. Jos sä haluat viel sen jälkeen lähtee käyttämään ni lähe käyttämään. Mut kato nyt muutama kuukaus elämästä. Et aineet ei häviä mihinkään, ja osa kavereist kuolee, mut uusia tulee, että aineita saat aina jos haluat lähteä käyttää. Sit jotku on kattonu sen, ja osa on raittiina tänä päivänä, ja osa on lähteny käyttää, ja jotkut on kuollu, mut sitähan se on. Se on surullista, mut niin se on.” (H3)

Niin sanottu päihdetyön epäkiitollisuus, että aina ei näe istutuksensa sadon korjuuta, vaikka sanat jossakin tilanteessa saattaisivat jäädä tärkeänäkin muistijälkeenä mieleen, nousi haastatteluisissa esille. Irtautuminen voi tapahtua esimerkiksi vasta useiden vuosien päästä, vaikka yksittäisillä sanoilla on aikanaan ollut tärkeäkin merkitys. Poliisin kerrottiin voivan joissakin tilanteissa jättää henkilölle muistijäljen toivosta toisenlaisesta elämäntavasta.

*”Yhen kerran ni mä oksensin koko pidätyssellin lattian täyteen. Mul oli niin kovat vieroitusoireet. Mä olin niin nuori ja niin kokematon poliisiasioissa, et mä en tienny et siel on lääkäripalveluit käytettävissä *nauraa*, niin se ois voinu olla ihan hyvä, et siin kohtaa sinne olis tullu lääkäri. Tai sit poliisi olis sanonu, et.. Viimesenä päivänä ennenku mä pääsin pois.. Et olis tämmönen paikka, missä saisit lääkityksen, et me voidaan antaa kyyti sulle katkalle. Mä en tiedä et olisko se auttanu mitään, mut ainaki se ois tehny muistijäljen mun mieleen, tai ainaki mä luulen et se olis tehny semmosen muisti- tai kokemuksen, et niinkun, toi hoitaa työnsä, mut se myös toivoo mulle hyvää. Et koska usein kuitenkin päihteiden käytön, et sä sit loppujen lopuks lopetat, ni se vaatii useita semmosia kosketuksia niinku jollain tavalla, et joku ottaa puheeks.” - - ”Tai et tossa on tuo esite. Samalla ku annetaan tavarat pois, niin tossa on esite, et kato tota.” (H4)*

Parhaiten henkilön ajattelemaan laittavan kerrottiin kuitenkin, jos muutokseen motivoija ei olisi viranomainen, vaan henkilö, joka olisi itsekin kokenut saman ja täten tietäisi tasantarkalleen mistä ja miten puhua.

10.3 Kokemusasiantuntijuutta poliisiin

Moni haastatelluista näki päihdeongelman asiaksi, mistä voi koulutuksen kautta tietää paljon, kuitenkin lopulta ymmärtämättä siitä mitään, jos ei ole itse sitä kokenut. Täten moni toivoikin, että poliisissa ja vankiloissa voitaisiin käyttää enemmän rekistereistä tarkastettuna ja elämäntavan perusteella luotettaviksi todettuja, pitkän matkan rikoksettomia ja raittiita ”entisiä konnia” kokemusasiantuntijoina sekä kohtaamaan tällä hetkellä samassa tilanteessa olevia. Myös yhteistyötä järjestöjen ja organisaatioiden kanssa, joista kokemusasiantuntijuutta löytyy, toivottiin enemmän. Sitä pidettiin hyvänä, että osa poliiseista soittaa toiselle taholle – esimerkiksi jollekin kaupungin päihdetoimijalle, josta löytyy kokemusasiantuntijuutta – ja kysyy neuvoja, apua ja mahdollisesti keskusteluapua esimerkiksi päihdetai mielenterveysongelmaisen asiakkaan auttamiseksi. Tahoina, joista kokemusasiantuntijuutta löytyy, mainittiin muun muassa Irti Huumeista ry, Kris ry ja Nimettömät Narkomaanit. Myös osan seurakunnista käsin vankilatyötä tekevistä kerrottiin olevan kokemustaus-
taisia.

Kokemusasiantuntijoiden nähtiin saavan parempi kontakti tällä hetkellä päihteiden ja rikosten tiellä oleviin, koska he pääsevät niin sanotusti samalle ymmärryksen tasolle kohtaamaan ihmistä kuin valtaosa viranomaisista. Moni haastatelluista kertoi toivoneensa usein päihteisen ja rikollisen elämänsä aikana, että esimerkiksi putkassa tai vankilassa olisi ollut joku jonka kanssa jutella, mutta että useasti se oli sitten viranomainen tai esimerkiksi sairaanhoitaja tai vastaava, joka vaan mittaili verenpaineita ynnä muuta. Tilanteeseen katsoen tarpeenmukaista apua ei siis aina saatu. Moni haastatelluista kertoi itseään puhutelleen aikanaan paremmin tilanteet, joissa tuli tunne, että toinen on itsekkin kokenut ja tietää mistä puhuu, kuin jos aito kokemus asiasta puuttuu. Kokemusasiantuntijoiden uskottiin tavoittavan erityisesti nuoret sekä sellaiset aikuiset, jotka ovat loppu elämäntyyliinsä. Kokemusasiantuntijoiden käyttämisestä perusteltiin myös sillä, että monella päihteiden käyttäjällä ja rikollisella on ongelmana se, että heidän on vaikea kuvitella itselleen muuta elämäntapaa, koska eivät koe osaavansa mitään muuta tai tietävänsä mistään muusta, eikä heillä ole välttämättä muita sosiaalisia suhteita kuin ihmisiä, jotka käyttävät huumeita ja joiden kanssa he itse niitä käyttävät.

Sosiaali- ja terveysalalla kokemusasiantuntijoita hyödynnetään yhä enemmän niin henkilökunnan ymmärryksen lisäämiseksi erinäisistä sairauksista kuin kokemustiedon jakamiseksi samassa tilanteessa oleville. Haastateltujen keskuudesta kumpusi myös idea, että terveys-

asemille ja päihdelaitoksiin olisi hyvä saada enenevässä määrin kokemustaustaisia henkilöitä töihin, joiden kanssa poliisikin voisi tehdä viranomaisyhteistyötä. Koulutetun sosiaalityöntekijän sijaan jossakin partiossa voisi olla täten mukana kokemustaustainen ihminen, mikäli hän olisi tehtävän luonteeseen katsoen soveltuvampi kohtaamaan ja auttamaan tehtävällä vastaan tulevia ihmisiä.

Päihde- ja rikoskierteessä olevilla kerrottiin usein olevan semmonen asenne sosiaalivirkailijoita, vankilavirkailijoita, poliiseja ynnä muita viranomaisia kohtaan, että heihin ei voi luottaa. Ainoastaan se kerrotaan, mikä ”kannattaa kertoa”/mistä on välitön lyhyen matkan hyöty itselle ja tuomioita vältellään usein viimeiseen asti. Totuutta sen sijaan ei kerrota eikä sitä mikä todella auttaisi, jos asiansa yhteiskunnan kanssa haluaisi saada selväksi ja päihde-, rikos- ja vankilakierteen katki. Esimerkiksi eräs haastetelluista kertoi vankilälähtetä toimissaan huomanneensa, että kun vankilaselliin menee istumaan kouluttamaton ihminen, jolla on kokemus ja ymmärrys, tuomiota istuva henkilö saattaa tyhjentää kaiken, kertoen että ei ole kenellekään koskaan puhunut, koska viranomaisille ei voi puhua – he eivät ymmärrä eikä heihin voi luottaa. Myös edellä mainittua pointtia silmällä pitäen – ihmisen motivoimiseksi selvittelemään asioitaan yhteiskunnan suuntaan ja keskusteluavuksi kierteessä olevalle asioidensa jäsentämiseksi – ei kokemusasiantuntijuuden merkitystä pidä unohtaa tai vähätellä.

10.4 Tiiviimpää viranomaisyhteistyötä

Sen lisäksi, että tiiviimpää yhteistyötä toivottiin kokemusasiantuntijuutta omaavien päihde-toimijoiden, kuten järjestöjen ja vertaistukitoiminnan kanssa, tiiviimpää yhteistyötä toivottiin myös viranomaistahojen välillä. Esimerkkinä mainittiin poliisin yhteistyö RISEn ja vankilaviranomaisten suuntaan. Tiiviimmistä viranomaisyhteistyöstä nähtiin olevan apua erityisesti nuorille ja nuorille aikuisille, mutta miksei myös irtautumiseen motivoituneille ja elämäntapaansa kyllästyneille vanhemmille henkilöille. Eräs KAN-kodilla aikanaan työskennellyt haastateltu antoi hyvän käytännön esimerkin viranomaisyhteistyön merkityksestä silloin kun se todella toimii:

”Niin kerran tapahtu niin, että täältä (kaupungin nimi)n laitokselta soitti yks poliisi, ja kerto mulle totaninoin kaverista, ja sano et ku tää on semmonen kaveri, et tää ei kuulu näihin porukoihin ollenkaan, ja se onneton pyörii vaan näissä porukoissa, kun se ei osaa

mennä mihkään muualle. Että otatko sen sinne hoitokotiin ja koitat auttaa, jos tuomari vapauttaa sen, et hän voi koittaa puhuu tuomarille, että se pääsisi vapaaksi. Mä sanoin et jos se saa maksusitoomuksen ni joo. Ja totaniin, tämmönen hieno toiminta oli kyllä siinä. Niin seuraavana päivänä soitti semmonen kärjätuomari kun (etunimi sukunimi) ja se kysy multa, et onko totta, että otat tällaisen kaverin sinne, jos hän vapauttaa sen. Mä sanoin et totta on, koska se poliisi ilmotti, et maksusitoomusasiat on selvät, ja se kysy se (kärjätuomarin nimi) multa sit, että: ”Kuinka kauan sulta menee kun tuut tänne?” ni mä sanoin, että viistoista minuuttia. Se sano, että tuu hakemaan, että hän vapauttaa sen. Ja kaveri ei oo ollu kuule sitte uusista rikoksista enää vankilassa. Töitä on tehny vuosikausia ja muuta, mutta en sano et se olis sen ansioo ollu, että se pääs sinne KAN-kodille. Ehkä se oli koko tämän poliisin toiminnan, sen tuomarin ja kun hän tiesi kuinka häntä tahdottiin auttaa ja muuta. Hän oli semmonen niinkun siellä on suurin osa, että yks vahva persoona vetää kaikkia niinku huvittaa eikä kukaan uskalla sanoo vastaan eikä tehdä, ja.. Sit niinku joskus ku tapahtuu sellasta, et se yks vahva persoona kun sieltä, sen elämä jos muuttuu, niin moni seuraa häntä.” (H2)

10.5 Faktojen pöytään lyöminen: mihin elämäntapa tilastollisesti johtaa?

Faktojen pöytään lyömistä tilastotietoina myös rikollisen elämäntapaa koskien – sen lisäksi, että niitä lyödään pöytään kuulusteltavan rikoksen osalta – ehdotettiin, ja pidettiin asiana, mikä saattaisi pysäyttää ja laittaa miettimään, onko ylläpidettävä elämäntapa todella sen arvoinen. Faktoja elämäntapaa koskien voisi selvittää ja tuoda esille esimerkiksi kuulustelija. Hyväksi nähtiin, jos jokaisella poliisilaitoksella olisi poliisin tueksi ja uusintarikolliselle annettavaksi myös painettu pieni vihkonen, mikä sisältäisi tilastotietoa. Se voisi sisältää faktoja esimerkiksi kyseisenlaista elämäntapaa ylläpitävien keskimääräisestä elinikästä, uusintavankilaprocentageista, siitä kuinka suuri prosentti taparikollisten lapsista seuraa samoja jälkiä verrattuna ei-rikollisen lapsiin ja niin edelleen. Tässä voisi olla jollekin jatkojalostuskelpoinen opinnäyteidea, mikäli moista vihkosta ei ole vielä olemassa? Faktojen pöytään lyömisessä painotettiin muistettavan, että henkilö yleensä aina kuuluu johonkin yhteisöön, minkä kokee tarjoavan hänelle jotakin. Esimerkiksi eräs haastatelluista kertoi hänellä olevan 30–40 vuottakin kestäneitä kaverisuhteita taparikollisiin, joiden tietää kyllä halutessaan säilyvän, mutta toisin nähtiin säilyvän suhteen vaimoon tai lapsiin. Täten samainen haastateltu totesi sidonnaisuusjärjestyksensä ihmissuhteissa olleen rikollisen elämänsä aikana aivan väärässä järjestyksessä – jos sidonnaisuus on suurempi taparikollisten yhteisöön kuin partneriin tai lapsiin.

”Lyödä faktoja pöytään. Teillä on kumminki tilastoja. Kertoa sille, että tämä on sinun matemaattinen elinikäsi. Ja sinun iässä näin paljon joutuu sitte vankilaan, uusintavankilaan,

ja tämä prosentti onnistuu ja tämä epäonnistuu.” - - ”Et olis semmonen pieni vihkonen – lappunen – missä olis ne todelliset faktat, et mihin tää elämä vie.” (H1)

”Ja sitten kertoa, mikä mun mielestä tärkeätä, ettei ne tekis samoja virheitä, ku minä, että mä oon (lapsen nimi mainittu) lukuun ottamatta oikeastaan, ja (toisen lapsen nimi) lukuun ottamatta, oikeastaan kaikki muut lapset hylänny rikoksien takia. Eli laittomuus on ollu mulle tärkeempää ku omat lapset, ni mä maksan niistä edelleenkin, että meille ei oo tullu semmosta hyvää suhdetta. Ne on pettyneitä ihan aiheesta ja katkeroitunu ihan aiheesta ja jälleesti näin.. Niinni moni ei sillon laske tätä saldoo, että mitä siitä seuraa, kun ei huolehdi omista lapsista. Ja sit toinen on se, että nyt ku lapsella ei välttämättä oo se turvallinen olo, vaan se pienestä asti näkee jonku väärän toimintamallin, roolimallin, ja on suuri todennäköisyys, et siitä tulee lapsestakin rikollinen, ja siitä tekee isä rikollisen, tai isä ja äiti yhdessä tekevät siitä rikollisen.” - - ”Ni pitäs kertoa sille, et näistä niinku seuraa se, et sun lapsi vieraantuu sinusta, kun oot vankilassa, ja teille ei kasva semmonen hyvä suhde, niinku pitäs kasvaa. Ja haluatko, että lapsikin todennäköisesti joutuu vankilaan, että siellä on monessakin suvussa, löytyy tätä vankilataustaa sukupolvesta toiseen. Eli tämmösiä faktoja lyödä pöytään, ni siinä kaveri vois miettiä, että onko tää sen arvosta.” - - ”Niin se voi olla semmonen pysäyttävä, et jos ei niin itseensä ajattele, niin ajattelis edes lapsiaan, että siinä mielessä, että sille tulis sitä toivoa, että tässä on vielä mahdollisuutta, vaikka nyt joudutkin vähäksi aikaa vankilaan tai pidätetyks, tai vaikkei tuliskaan semmosta tuomio..” (H1)

10.6 Päihteidenkäyttäjän kunnon tarkkaileminen kentällä

Osa haastatelluista kertoi vankiloiden ja putkien toimineen heille tärkeinä tai jopa ainoina katkoina, mikä piti heidät lopulta hengissä ja terveinä. Poliisin toivottiin kentällä seuraavan ihmisten kuntoa, ja toimivan sen mukaan asiakkaidensa parhaaksi. Poliisin toivottiin myös osaavan motivoivan kohtaamiaan ihmisiä suhtautumaan vankilaan mahdollisuutena, sen sijaan että siellä vain makaisi, valittaisi ja murehtisi kuinka huonosti kaikki on.

”Mut monelle on paras kuule tuo vankila, tai ku kiinniotetaan. Ni kyllä mulleki on poliisit sanonu täällä (kaupunki)ssä, että nyt kahtottiin taas, että nyt menee (henkilön itsensä sukunimi)llä niin lujaa, että on otettava muutamaks viikoks kiinni se. Kato ihan vaan rauhoittumaan, ja varmaan tarkotti, että pysyy elossa, ku otetaan vähäks aikaa kiinni, että nyt menee niin lujaa. Kannattaa sitä tarkkailla sitte ku lähet tonne kenttätyöhön, et missä kunnossa kaveri tosissaan on, et se on monelle.. Voi olla sitte pelastus ihan että joutuu. Ei se aina huono homma oo, että joutuu kiinni tonne. Moni ei kerkeä joutua kiinni, et sitte ne löytyy tuolta, tunnustetaan tatuoinneista..” (H8)

”Kyl mä sanon niinku – jos ei (kaupunki)n poliisit ois ottanu mua kiinni, ni mä en ois tässä. Jos mä en ois ollu kiinni ja jos mä en ois joutunu vankilaan – mä en ollu viiteen vuoteen ollu yli kolmee päivää selvin päin.” (H6)

10.7 Lähityö, ennaltaehkäisevä nuorisotyö ja varhainen puuttuminen

Monella tutkimukseen osallistuneista oli sydämellään erityisesti lapset, nuoret ja nuoret aikuiset. Poliisin tiedettiin tekevän lähityötä ja ennaltaehkäisevää nuorisotyötä, mutta sen toivottiin olevan entistä aktiivisempaa erityisesti riskiryhmään kuuluvien lasten ja nuorten – kuten päihdeyksiköiden nuorisokodeissa asuvien – suhteen. Sen, että poliisi käy esittäytymässä ja juttelemassa sekä esimerkiksi pelaamassa jotakin palloa sen sijaan, että tullaan huumekoirien kanssa ja haistellaan paikat tai pidetään saarnoja, uskottiin muuttavan esimerkiksi lapsuuskodista kumpuavia asenteita poliisia kohtaan, madaltavan kynnyksiä ja ehkäisevän asioiden syntyä. Lasten ja nuorten lisäksi aktiivisemmän lähityön tekemistä toivottiin myös aikuispuolella. Että poliisi kävisi aktiivisesti esittäytymässä esimerkiksi päihdehoitolaitoksissa, korvaushoitoklinikoilla, katkaisupaikoissa ja varsinkin kuntoutuslaitoksissa, kuten esimerkiksi Järvenpään sosiaalisairaalassa Etelä-Suomessa. Hyvien kohtaamisten saamisen poliisin kanssa uskottiin joissakin tapauksissa murtavan ennakkosenteita ja madaltavan myös aikuisten kynnyksiä ottaa poliisiin yhteyttä. Päihteiden käyttäjienkin todettiin syvään juurtuneista asenteista huolimatta olevan usein uteliaita näkemään, kohtaamaan ja kuulemaan, jos esittäytymään tullaan.

Haastateltujen keskuudessa muistutettiin, että suurin osa oirehtivista lapsista tulee oirehtivista perheistä, minkä todennäköisesti ainakin joku viranomainen on joutunut kohtaamaan jossakin vaiheessa työnsä puolesta. Silmien auki pitämistä kenttätyössä yhteiskunnan tuen saamiseksi lapselle ja koko perheelle riittävän varhaisessa vaiheessa perään kuulutettiin.

”Nyt tänä päivänä sen ymmärtää hyvin, ne ei oo ihmiset niinku välttämät tehny ees semmosii valintoi. Elämä on vähän niinku valinnu ehkä aika monen ison osan puolesta niinku. Et ainahan se on loppupeleissä oma valinta käyttäkö, vai eikö käytä, mutta.. Mut jos ne on ne lähtökohdat on helvetin heikot, ni se ei välttämät niinku, et se ihminen ei niinku hirveesti siinä. Ja varsinki jos se yhteiskunnan tuki on hirveen heikkoo sit niinku siinä varhases vaiheessa, että tota.. Et ei niinku anneta mahdollisuuksii, ni tota, sit se on vähän huono niinku. Ja ku se on kuitenkin niin pieni prosentti ketä oikeesti sielt maailmast niinku selviää.” - - ”Koska ihan joku laps ketä on tuntenu koko lapsuutensa niinku turvattomuutta, ja, ni, sil on aika huonot eväät kohdata tätä maailmaa muul tavalla ku vetämällä jotain

aineit, et se pystyy helpommin niinku hyväksymään tai jotain.” - - ”Kasvatuksesta tai sen puutteesta nää suurin osa johtuu näistä yhteiskunnallisista ongelmista.” (H7)

Varhaisella puuttumisella uskottiin voitavan estää ainakin osan riskiryhmään kuuluvista lapsista ja nuorista paha syrjäytyminen. Haastatteluista nousi kuitenkin esille, että jo nuorenkin kohdalla auttaminen saattaa olla haastavaa, mikäli ihmisen oma motivaatio puuttuu täysin esimerkiksi teiniajan kapinassa. Sen sijaan siinä vaiheessa, kun ihminen on alkanut käyttämään säännöllisesti huumeita, hänen nähtiin jo tietyllä tavalla valinneen elämäntapaansa, jolloin puuttuminen on vielä huomattavasti vaikeampaa, eikä puuttumaan nähty pystyvän lopulta kun ihmisen itse. Esimerkiksi yksi tutkimukseen haastateltu kertoi useamman käyttöaikaisen kaverinsa yrittäneen aikuisiällä muuttaa elämäntapaansa ja olla selvän päin, olleen vuoden – puolitoistakin, ja valuneen käyttömaailmaan kuitenkin takaisin.

Haastattelujen perusteella päihteiden käytön ja rikosten tekemisen esimerkiksi yläasteiässä, 13–15-vuotiaana, aloittavalle itselleen on suuri palvelus, jos hänen ajatusmallinsa ja sosiaalisen ympäristönsä muuttamiseen pystyttäisiin tavalla tai toisella puuttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Monen todella nuorena päihteet ja rikokset aloittaneen todettiin olevan psyykkisestikin enemmän tai vähemmän sekaisin jo parikymppisenä, ja monen siinä vaiheessa jo kuolleenkin – johtuen muun muassa siitä, että nuori ei tunne rajojaan. Henkilön itsensä lisäksi hänen arvoihinsa, asenteisiinsa ja sosiaaliseen ympäristöönsä vaikuttaminen nähtiin palveluksena yhteiskunnalle – katsoen jos henkilö tekee laittomuuksia 20-vuotiaaksi versus 30-vuotiaaksi. Yleensä ongelmat kertaantuvat ajan mittaan, kun päihteistä ja rikollista elämäntapaa ylläpidetään. Myös yhteiskunnalle aiheutuneen vahingon ja kustannusten määrä moninkertaistuu tuossa ajassa. Mielekkään tekemisen merkitys esimerkiksi itseä kiinnostavan työn, koulutuksen tai harrastustoiminnan kautta nähtiin merkitykselliseksi. Käsittelen asiaa tarkemmin alaotsikon 10.9 alla.

Pienemmältä paikkakunnalta kotoisin oleva haastateltu sanoi, että tärkeintä mitä poliisi voi tehdä pienessä kunnassa huumeongelmien kasvamisen ennaltaehkäisemiseksi, on se että kun kuntaan tulee yksikin isompi tekijä, hänet on tärkeä saada heti kiinni. Jos väliin ei päästä riittävän ajoissa, yleensä ongelma leviää pienellä paikkakunnalla kuin kulovalkea.

10.8 Irtautumiseen motivoituneen eteenpäin ohjaus

Haastateltujen keskuudessa pidettiin tärkeänä, että poliisi tuntisi oman alueensa palveluverkoston: mitä päihdepalveluita on tarjolla ja mitä kautta niihin pääsee? Samoin kuin poliisi kertoo esimerkiksi pahoinpitelyn seurauksena kuulusteluihin tulevalle asianomistajalle (uhrille) vaikkapa naisten linjasta tai rikoksesta epäillylle pahoinpitelijälle lyömättömästä linjasta – päihdeongelmista kärsiville toivottaisiin jokaisella poliisilaitoksella olevan tarjolla tietoa alueen päihdepalveluista sekä niiden käyntikortteja ja esitteitä. Hyväksi keinoksi, millä poliisi voisi auttaa irtautumiseen motivoitunutta huumeidenkäyttäjää, nähtiin että auttaisi häntä pääsemään putkasta suoraan hoitoon. Sen tosin todettiin edellyttävän, että oikeanlaisia kanavia avun saamiseksi olisi käytettävissä. Kuulustelijan kontakteja esimerkiksi alueen päihdetoimijoihin sekä kolmannen sektorin toimijoihin (yhdistykset, seurakunnat, yksittäiset kokemusasiantuntijat, joilla on aikaa ja halua auttaa ja niin edelleen) pidettiin tärkeänä asiana. Joissakin haastatteluissa esille tullutta poliisiasemilla olevaa käytäntöä tarjota esitutkinnassa esimerkiksi käyttörikoksista epäiltäessä hoitoonohjaamisvaihtoehtoa kunnalliseen terveydenhuoltoon ja päihdepoliklinikalle ei pidetty huonona.

Paikkojen, minne ohjata todellisen avun piiriin nopealla varoitusajalla, vähäisyyttä harmiteltiin haastateltujen keskuudessa. Moneen paikkaan kerrottiin olevan vaikea päästä asioiden käsittelyn hitauden tai esimerkiksi maksusitoomusasioiden vuoksi. Ja paikkoja, minne voisi vain kävellä, todettiin olevan monilla alueilla Suomea liian vähän. Nopean varoitusajan paikkojen kerrottiin olevan myös yleensä niin sanotusti lyhytaikaisen avun paikkoja tai asunnottomien paikkoja, joista käsin voi sitten hakea apua itselleen muualta, mutta jotka itsessään eivät pyri parantamaan eivätkä auttamaan. Hyvinä matalan kynnyksen paikkoina mainittiin H-klinikka ja A-klinikka. Esimerkiksi Tampereen huume klinikalle tai Helsingin huume poliklinikka Kurviin voi heidän Internet-sivuillaan olevan tiedon perusteella mennä kuka ja minkä ikäinen tahansa ilman lähetettä ja ne päivystävät 24/7. Klinikoiden aukioloajat eivät kuitenkaan ole joka suunnalla Suomea noin joustavat, vaan vastaanotolle voi mennä ainoastaan tiettyyn aukioloaikaan, joskin monessa paikkaa kuitenkin ilman lähetettä.

Osa haastatelluista toi esille, että tukihenkilön – tai mielellään useammankin – saaminen jokaiselle päihde- ja rikoskierteestä irtautujalle olisi tärkeää. Apua tarvitsevia nähtiin kuitenkin olevan paljon ja auttajia liian vähän.

”Ei haittais mitään vaikka poliisilaitoksella ois muutama puhelinnumero, et nää vois jeesata, et nää on vanhoja konnia, et nää on lopettanu rikokset ja tällasta näin.” - - ”Pitäs

löytää niitä entisiä kavereita, joilla olis vähän aikaa, ja sit kun tota niin, mitä useempi tällä yhellä kaverilla on, joka lopettaa ne.. Ni sen yhden kaverin auttaminen vaatii sen kolme – neljä tukihenkilöä. Yks ei kerkiä auttaa sitä.” - - ”Kuormittuu liikaa siinä alussa ja näin. Ni siitä ei tuu mitään. Mut jos sillä olis ne muutama puhelinnumero, mihkä se sais aina soitettua ja tälleesti näin, ni se olis niinku hieno homma.” - - ”Joku semmonen (esite) missä olis faktat, ja siinä olis myös muutama puhelinnumero, auttava taho.” (H1)

Edellä mainitunlaisen taustan omaavia henkilöitä voisi tavoittaa kokemusasiantuntijuutta omaavien toimijoiden, kuten esimerkiksi Kris ry:n, Irti Huumeista ry:n tai Nimettömien Narkomaanien kautta. Myös auttavien tahojen, kuten esimerkiksi NA:n, Irti Huumeista ry:n, seurakunnan vankilatyöntekijöiden ja niin edelleen käyntikorttien ja esitteiden jakamista kuulustelujen yhteydessä ja putkissa toivottiin aktiivisemmin.

Lääkkeettömien ja täysraittiuteen tähtäävien kuntoutuspaikkojen lakkauttamista monella suunnalla Suomea harmiteltiin. Terapeuttista yhteisöhoitoa tai pitkää psykoterapiaa pidettiin hyvänä kuntoutusvaihtoehtona. Eräs haastatelluista ehdotti, että Suomen laissa olisi hyvä olla ihan kirjattu pykälä päihde- ja rikoskierteestä irtautumista koskien mahdollisuudesta *terapeuttiseen yhteisöhoitoon* – oli sitten kyse päihteisestä tai rikollisesta elämäntavasta. Itse päihteisistä irtautumisen koettiin olevan vain pieni osa kuntoutumista, minkä jälkeen koettiin olevan edessä suuri opettelu oman pitkään jatkuneen elämäntavan korjaamisessa normaaliksi ja rehelliseksi. Päihdeongelman taustalla olevien asioiden käsitteleminen, sekä elämäntavan muuttaminen yksin omassa voimassaan, koettiin haastavaksi – ellei jopa mahdottomaksi. Myös KAN-kodin kerrottiin päihdeettömänä hoitolaitoksena auttaneen monia. Ongelmaksi nähtiin kuitenkin, että sinnekään ei ole tänä päivänä itsestään selvyys päästä esimerkiksi maksusitoomusvaatimuksien vuoksi. Sininauhaliiton etsivätoiminta mainittiin nuoria ja nuoria aikuisia mahdollisesti tavoittavana toimintana. Esimerkiksi Pirkanmaan Sininauha ry:ltä (Villa Hockey) löytyy myös lääkkeetöntä nuorille ja nuorille aikuisille (16–28v) suunnattua päihdekuntoutusta. Sininauhalta löytyy myös tuettuja asumispalveluita kaikenikäisille päihde- ja mielenterveysongelmaisille.

Suhtautuminen korvaushoitoon vaihteli haastateltujen keskuudessa, jotka asian ottivat puheeksi. Tutkimuskysymyksiin asenne korvaushoitoa kohtaan ei yksittäisenä seikkana varsinaisesti kuulunut, joskin kokemukset erinäisistä hoitomuodoista ja neuvot poliisille päihdeongelmaisten eteenpäin ohjaamiseksi, tulivat yleisesti ottaen puheeksi. Pääasiassa voisin kuitenkin sanoa, että korvaushoitoa – erityisesti ylläpitävänä hoitomuotona, joka ei pyri parantamaan, tai potilaalla ei ole itsellään motivaatiota parantua – vastustettiin. Korvaus-

hoidon mahdollinen haittoja vähentävä puoli kuitenkin tunnustettiin. Yksi haastatelluista kertoi myös itsellään olleen niin korkea toleranssi heroiinin suhteen, että lääkärin mukaan mitään muuta vaihtoehtoa ei käytännössä enää hänen kohdallaan ollut kuin metadokorvaushoito. Tänä päivänä kyseinen henkilö on ollut täysin raittiina korvaushoitolääkkeistäkin jo reilut viisi vuotta. Hän ei kuitenkaan kokenut korvaushoitoa pääasialliseksi tekijäksi, mikä hänet lopulta raitisti.

”Mä oon niin helvetin surullinen siitä, et on tullu joku saatanan korvaushoito. Mä oon niin vihanen saatana tälle koko yhteiskunnalle, et se tekee niin hirveet ihmisille, että siin ei ihmiset enää käytä eikä ne oo selvin päin. Niist tehään semmosia väliinputooja zombeja. Että se on se, mikä tällä yhteiskunnalla on tarjottavana. Ja sit se, et ku pitkät hoidot kaikki, mikä sen prosessin laittaa – kaikki lopetetaan. Mä vaan toivon, et oikeesti tää maa vois jonnain päivänä herää, että.. Et nyt mä oon ihan hemmetin kiitollinen, et mä ite sain käydä ton puolentoista vuoden terapian, ennenku seki lakkautu. Sitä ei oo enää. Nyt mä saan onneks ite olla terapeutisessa yhteisössä, tehä totani kiskohoitoa asumispalveluissa, koska niitä hoitoja ei enää osteta, asumispalveluita kyllä. Ja se on ihan niinku käsittämätöntä.”
hämmästelee (H6)

”Se on mun mielestä – niinku eettisesti mun moraalii vastaan – et niinku huumeiden käyttäjää jeesataan sillai, et valtio tarjoo sille huumeet, että.. Ymmärrän kyllä, et siin on se haittoja vähentävä näkökulma, että ei tarviis tehdä rikoksia ja näitä, mutta se on niin harmaata aluetta jotenkin sitte että.. Ja sitte ku on näitä dioskihoitoja ja näitä ylläpitohoitoja, niinku et ne saa vetää ihan mitä ne haluaa, et ei tarvii olla seulat puhtaat eikä mitään. Et voi näkyä vaikka kaikki seuloissa, ja silti sä saat sen metadoniannoksen tai tyyliin.. Ni se on mun mielestä semmonen, et siin on niinku heitetty sit jo vähän – niinku luovutettu – semmosen ihmisen kohdal. Et jos se semmonen korvaushoito on niinku vaihtoehto, ni mun mielestä sitä pitäs seulata sillei, et ottais joka viikko vaikka seulat ja nähtäis, et sitä meta-donia ei oo otettu yhtään enempää mitä se määrä on, eikä mitään oheiskäyttöä, et se pystyttäis sillai sit valvomaan, ni sit se vois olla jotenki niinku ymmärrettävis. Mut en mä tommosta ymmärrä, että ihmiset saa tehdä niinku mitä ne haluaa ja silti ne saa sen aineen sieltä niinku että.. Ja muutenki, ku mul on semmonen oma niinku vahva kanta siihen, et pitkään huumeriippuvuuteen ei oo mitään muuta lääket, ku lopettaa kokonaan kaikki tajuntaan ja mielialaan vaikuttavat aineet.” (H7)

10.9 Yhteiskunnan tuki mielekkääseen tekemiseen kannustamisessa

Tekemisen (kuten työn ja koulutuksen) merkitys siinä, että päihde- ja rikoskierteestä irtautunut saa kokea itsensä yhteiskunnan kannalta merkitykselliseksi ja arvokkaaksi, tuotiin haastatteluissa esille. Työelämään integroitumista katsoen hyvänä kuntoutumispolkuna pidettiin esimerkiksi seuraavanlaista: 1. kuntouttava työtoiminta, 2. työkoikeilu tai useam-

pikin, että kiinnostava ala löytyy, 3. palkkatuki, 4. vakituinen työ. Yhteiskunnan tukea ja työnantajan ymmärrystä toivottiin erityisesti nuorten, mutta myös aikuisten, työelämään integroitumisen suhteen. Esimerkiksi yksi haastatelluista kertoi omakohtaisen kokemuksensa, että kesti noin vuoden verran sopeutua 8 tunnin työpäivän tekemiseen pitkän päihde-elämän elämisen ja raitistumisen 5 ½ vuoden tuomiolla jälkeen.

Yhteiskunnan sosiaalinen tuki ja taloudellinen panos sekä työnantajien hyväsydämyys myös päihdenuoren työelämään integroimisen alkuvaiheessa nähtiin tarpeelliseksi, koska sopeutumisen työelämään ja sen, että henkilöstä tulee tuottava yksilö, nähtiin ottavan aikansa. Osa ei välttämättä tiedä työnteosta mitään siksikään, että työttömyys on jo lapsuuden kodista opittu ja omaksuttu malli. Sopivaksi viikkotyömääräksi ehdotettiin alkuun esimerkiksi kahta – kolmea päivää viikossa neljästä kuuteen tuntiin päivässä.

”Ja nyt vaikka yhteiskunta maksaiskin siinä vähän alussa, ni nyt jos ajatellaan, että 18-vuotias kaveri, niinni, jatkaa sinne kolmekymppiseen asti. Kolmekymppiseen mennessä on todennäköisesti yhteiskunnalle aiheutunu erilaisia kuluja vaikka 400 000. No nytten tää kaveri, sille on satsattu vaikka 30 000 euroa siihen, tai 40 – 50 000, mikä nyt sit meneekään, ei nyt varmaan sitä 40 000 enempää, ni parin – kolmen vuoden aikana.. Se pitäs olla tämmönen useamman vuoden prosessi. Ehkä lähempänä viittä vuotta. Ei se alle vuoden, se on minun mielestä liian lyhyt aika. Tai alle puolen vuoden, liian lyhyt aika. Se vaatii sen useamman vuoden koulutuksen, ja tämmösen näin, ni se vaatii. Ja sit täytyy tutustua rauhassa tavallisiin ihmisiin ja tämmöstä näin, ni se vaatis.. Ja semmosen, et sillä ois mielekästä toimintaa, ni nythän jos se löytää jonku työpaikan ni siitä tulee veronmaksaja. Siitä tulee tuottava yksilö, tietsä. Ni se sen alkupanoksen, ni se kerkiää veroilla maksaa vielä valtiolle takasin. Että yhteiskunnan niinku kannattais mieltä tätä puolta tässä asiassa.”
(H1)

Myös heikoista sosiaalisista ja taloudellisista lähtökohdista olevan nuoren harrastuksiin kannustaminen yhteiskunnan taholta nähtiin tärkeäksi siinä, että hän saisi tutustua niiden kautta niin sanotusti ”normaaleihin ihmisiin” ja integroitua oikeanlaiseen sosiaaliseen yhteisöön. Esimerkeiksi heitettiin, että vuoden salikortin kustantaminen tai joukkuepelitreeniin mahdollistaminen yhteiskunnan taholta saattaisi olla pieni panostus, mutta suuri säästö pitkällä tähtäimellä, jos nuori pysyisi niiden avulla poissa vääränlaisesta sosiaalisesta ympäristöstä ja integroituisi elämäänsä paremmin tukevaan sosiaaliseen ympäristöön. Lisäksi hän saisi kokea tekemisensä kautta onnistumista ja mielekkyyttä sekä saisi kokemuksen siitä, että hänellä on yhtäläillä mahdollisuudet mennä opiskelemaan, töihin ja harrastaa kuin muillakin, jos hän olisi saanut esimerkiksi kotoa tai koulusta kokemuksen, että hän ei

osaa tai hänestä ei ole – mikä ei pidä paikkaansa. Jokaisesta on varmasti omien lahjojensa kautta johonkin, kunhan vaan se oma mielekäs tekeminen löytyy.

11 NYKYINEN ELÄMÄNTILANNE JA TULEVAISUUDENKUVA

Irtautuneiden tämän hetkinen elämäntilanne eroaa silmissä verrattuna 7 kappaleessa kuvattuun päihde- ja rikoskierre -aikaiseen elämäntilanteeseen. Jokainen heistä joko opiskelee ja/tai on työelämässä oleva veronmaksaja tällä hetkellä. Moni on avio-/avoliitossa tai seurustelee ja monella on perhettä. Moni on saanut uusia ystäviä irtautumisensa jälkeen, tai korjattua katkenneita suhteita vanhoihin kavereihinsa, jotka eivät aikanaan lähteneet käyttämään huumeita tai tekemään rikoksia, sekä perheenjäseniinsä ja sukulaisiinsa. Heillä on koti, missä asua. Ja monilla on uusia harrastuksia. Ehkä kuitenkin suurin muutos, mikä haastateltujen keskuudessa oli havaittavissa, oli että heidän arvoperustansa sekä asenteensa itseään, muita ja elämää kohtaan ovat muuttuneet. He ovat tulleet rehellisemmiksi ja vastuuntuntoisemmiksi, sekä alkaneet luottamaan enemmän itseensä ja elämänsä hallinnassa pysymiseen. Myös heidän itsehillintänsä erityisesti haastavammissa elämäntilanteissa on parantunut.

Samoin irtautuneiden näkemykset omista mahdollisuuksistaan ja tulevaisuudestaan ovat muuttuneet 7.2 kappaleessa kuvattuun päihde- ja rikoskierteen aikaiseen nähden. Monet näkivät tärkeimmäksi tulevaisuuden tavoitteekseen päihde- ja rikoksettomalla tiellä pysymisen, kristityt irtautujat myös uskossa pysymisen. Tämä siksi, että uuden elämäntapansa ja arvoperustansa avulla he kokivat pystyvänsä säilyttämään tunteen elämähallinnastaan ja kaiken muun hyvän, mitä olivat irtautumisensa jälkeen saaneet. Asenteet olivat muuttuneet siihen malliin, että ennen ei ollut mitään syytä miksi ei olisi käyttänyt huumeita – oli elämässä sitten myötä- tai vastoinkäymisiä. Nykyään taas ei ole mitään syytä miksi käyttäisi – jos elämässä on hyviä asioita, niiden nähtiin menevän huumeiden käytöllä paljonkin huonommiksi, mutta toisaalta ei nähty myöskään mitään niin huonoa tilannetta, etteikö sitä saisi huumeilla vielä huonommaksi. Elämä osattiin ottaa vastaan päivä kerrallaan, ja osa haastatelluista sanoikin, että ei suunnittele vielääkään elämää turhan paljon, vaan katsoo hetki kerrallaan, ja tärkeintä on että pysyy tällä tiellä – muutoksessa, mihin on päässyt.

Elämäntapamuutoksen tuomaksi vahvuudeksi koettiin se, että nykyään pystyy suunnittelemaan elämää ja tekemään myös pitkän matkan suunnitelmia – ennen kun ei pystynyt. Elämä ei ole enää vain selviytymistarina tilanteesta toisensa perään. Monelta oli myös kadonnut niin sanotusti vaatimukset ja ehdot itseä ja elämää kohtaan. Tyytyväisiä oltiin pienistä hyvistä asioista, ja moni koki, että elämässä on irtautumisen ja sen mukanaan tuomien hyvien asioiden myötä kaikki oleellinen, mitä tarvitsee. Eräs haastatelluista myös ihmetteli mitä hänelle on tapahtunut, että se kaikki mitä hänellä on tänä päivänä riittää hänelle, ja välillä tuntuu, että on saanut liikaakin kaikkea hyvää osakseen. Elämästä kerrottiin auneen uusia puolia, mitä ei päihde- ja rikosmaailmassa eläessä ollut kokenut tai huomannut.

Perheelliset haastatellut näkivät lastensa hyvinvoinnin tänään ja tulevaisuudessa tärkeäksi. Ja toivoivat saavansa nähdä, että heidän lapsistaan kasvaa kunnan kansalaisia. Lapsista haluttiin ottaa vastuuta, ja heidän toivottiin tietävän, että he ovat tärkeitä. Osa kertoi opettaneensa lapsilleen esimerkiksi kunnioitusta elämää ja muita ihmisiä – kuten esimerkiksi ystäviään ja virkavaltaa – kohtaan sekä kannustaneensa koulun käyntiin. Asioita, mistä he kokivat itse jääneensä ikään kuin paitsi tai ymmärrystä vaille. Myös se nähtiin tärkeäksi, että mitä lapsille lupaa, sen myös aina pitää. Moni kertoi sen, että lapset ovat antaneet anteeksi ja tukevat muutoksessa, tärkeäksi voimavaraksi, joskin osa irtautuneista koki myös, että lasten tai muiden perheenjäsenten ja sukulaisten kanssa on vielä väleissä korjattavaa.

Monilla haastatelluista oli ”vanhasta elämästään” velkaa, mikä harmitti omalta osaltaan, mutta myös sen suhteen osattiin nähdä, että turha stressaaminen ei auta mitään. Osa makseili velkojaan pikkuhiljaa pois, sovittaen täten sitäkin puolta tiettyjen tahojen kanssa, joku oli hankkiutumassa velkajärjestelyyn ja niin edelleen. Myös velkojen hoitaminen nähtiin omalta osaltaan asioiden kohtaamisena ja vastuun ottamisena omasta elämästä.

Menneisyys nähtiin omalta osaltaan selittävänä tekijänä nykyiselle identiteetille, ja sen mukanaan tuoma elämäkokemus osattiin nähdä vahvuudeksi tulevaisuutta ajatellen. Myös jokaisesta läpi käydystä kriisistä selviäminen nähtiin omaa identiteettiä ja itseluottamusta vahvistaneena tekijänä.

Osa haastatelluista kertoi alun pelon sosiaalisia tilanteita ja niin sanottuja ”normi-ihmisiä” kohtaan hälvenneen. Osa kertoi asiassa olevan vielä työstämistä, mutta muutosta entiseen verrattuna oli heidänkin kohdallaan tapahtunut huomattavasti. Sen huomaaminen, että toisilta ihmisiltä voi pyytää apua tarvitessaan, eikä elämässä tarvitse olla yksin, nähtiin tärke-

äksi opiksi irtautumisvaiheesta myös tulevaisuutta ajatellen. Se hyvä, mitä koki itse saaneensa, haluttiin laittaa kiertämään muiden auttamisen kautta.

”Mut mä jotenki toivon, ja mä nään niinku tulevaisuuden siin, et nää on kaikki mulle niinku vahvuusii, sillee niinku tulevaan. Et mä en niinku jää yksin, ja mä en jää niitten ongelmien kaa yksin. Mä en osaa varmastikaan ratkasta kaikkee, mut ei mun yksin tarvii-kaan. Mut mä osaan pyytää apua. Ja se on ollu niinku tärkein oppi, mitä mä oon oppinu, et ei kukaan.” - - ”Mä nään kyllä niinku hirveen valosana mun tulevaisuuden. Mä nään kyllä niinku paljon mahdollisuuksia.” (H6)

”Ja se että, mä en olis uskonu ikinä, että mä voisin tehdä töitä, tai päivätöitä, tai mä menisin opiskelemaan. Mä oon aina ajatellu, et mä oon tyhmä tai mä en osaa, koska siihenhän mut on opetettu lapsesta.” - - ”Sit on saanu murtaa täs niitä uskomuksia, ja ruvennu niinku, et mä riitän. Et ei mun tartte kenellekään mitään niinku todistella. Se tuntuu ihan niinku hirveen hyvältä. Ja jotenki se, et mun ei tartte enää ajatella, et mä en ansaitsis tätä hyvää. Miks mä en ansaitsis? – Jokainen ihminen ansaitsee.” (H6)

Opiskelevat haastatellut odottivat toiveikkaina valmistumisestaan, että pääsisivät mielekkäisiin/vaikuttaviin työtehtäviin, joita sitten tekisivät lopun elämänsä. Yksi haastateltavista kertoi suunnittelevansa valmistumisensa jälkeen myös jatko-opintoja ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Tasaista ja turvallista 8–16 arkirutiinielämää arvostettiin useiden haastateltujen keskuudessa, ja taloudellinen omavaraisuus sekä kauppaoستosten ja laskujen maksaminen nähtiin tärkeäksi osaksi vastuun ottamista omista tekemisistä.

Myös se nähtiin hienoksi, että muut asiat jäsentävät elämää nykyään kuin huumeet, eivätkä arjen valinnat sen koomin kuin esimerkiksi ulkomaan matkatkaan liity huumeisiin. Myös kyky muistaa asioita esimerkiksi vuoden takaa sekä se, missä järjestyksessä jokin on tapahtunut, koettiin hienona ja joillekin haastatelluista uutena asiana.

”On niin siistii, et mun elämä on mun eikä huumeitten. Koska kuitenkin, mä uskon niin täysin siihen, et loppujen lopuks, en mä oo käyttäny huumeita, vaan huumeet on käyttäny mua. Ja tänä päivänä mun elämä on mun oma elämä. Mä saan itte päättää, et minkälainen mun huomisen päivä on. Tottakai mul on velvollisuudet, mut velvollisuudet kuuluu aikuisen ihmisen, ja kaikkien ihmisten, elämään. Ja mä oon kiitollinen siitä, et mulla on niit velvollisuuksia.” (H4)

”Mä haluun nauttii kaikest siit hyvästä, mitä mä oon saanu osakseni, ja mä haluun laittaa sen kiertämään. Nyt mä pystyn suunnittelemaan elämää.” - - ”Ja mä en vaan lillu eteenpäin – semmoses niinku seisovas vedessä, pyöri yhtä ja samaa lätäkköä ympäri. Vaan niinkun, mä oon elämän virrassa, mut mä itte määrään mihin se mua se vene vie. Ja se on sii-

nä makeeta. Et niinku, mä oon sitä mieltä, et tänä päivänä mä elän, ennen mä en eläny.”
(H4)

PÄÄTELMÄ

Olen käyttänyt tutkimukseni taustateoriana irtautumista, ja tarkastellut sen kautta päihde- ja rikoskierteessä eläneiden kokemuksia elämäntapamuutoksestaan sekä näkemyksiä, miten tällä hetkellä samassa tilanteessa olevat voisivat kierteestä irti päästä. Lisäksi olen pyrkinyt kartoittamaan haastateltujen kokemuksia poliisin kanssa asioimistilanteista ja heidän näkemyksiään siitä, missä poliisi on heidän kohdallaan onnistunut ja mitä voitaisiin jatkossa tehdä toisin. Uskon tutkimukseni tuoneen lisäperspektiiviä aihealasta tehtyjen opinnäytteiden joukkoon sen suhteen, että se tuo esille poliisinäkökulmaa – monet irtautumista koskevat tutkimukset ja opinnäytteet kun on tehty sosiaalipuolen näkökulmasta. Lisäksi toivon erityisesti empiriakappaleiden 9 ja 10 tuovan kiinnostavaa ja käyttökelpoista kokemustietoa poliisiin.

Katson tutkimukseni aineistolähtöisen rakentamisen induktiivista analyysiä käyttäen sekä teemahaastattelun tutkimusmenetelmänä olleen tarkoituksenmukaiset ja onnistuneet valinnat tutkimuksen toteutukselle, että tutkimukseni pääasiallinen painopiste saatiin haastattemieni kokemusasiantuntijoiden kokemuksille ja näkemyksille. Kuten jo aikaisemminkin työssäni avasin, opinnäytteeni alkuperäinen tarkoituskaan ei ollut tuoda esille yksiselitteisen oikeiksi katsottavia tai liian laajalti yleistettäviä näkökantoja, vaan ilmentää irtautuneiden subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä yhteiskunnallisesti katsoen merkittävään ongelmaan ja kysymyksiin. Tässä tutkimukseni onnistui mielestäni hyvin. Tutkimukseni otos oli kahdeksan henkilöä, joten jonkinäköistä kertomien yhtäläisyyttä ja yleistettävyyttä pystyi kuitenkin hakemaan.

Johdannossa esittelemäni tutkimuskysymykset, joihin opinnäytteessäni hain vastauksia, olivat: 1. Mitkä ovat ne taustalla ohjaavat motiivit, kyvyt ja voimat, minkä avulla päihde- ja rikoskierteestä irtautuminen on tapahtunut, ja mitkä ylläpitävät uutta elämäntapaa? 2. Mitä neuvoja ja tietoa kyseisenlaisen elämäntapamuutoksen läpikäyneet kokemusasiantuntijat voivat tuottaa poliiseille, jotta kierteet saataisiin katkaistua riittävän ajoissa? Ja minkälainen toiminta poliisiin osalta olisi voinut ennalta estää tai katkaista kyseisenlaisen kierteen synty-
misen tai jatkumisen haastateltujen kohdalta? Vai olisiko mikään?

Sekä aihealan teoreettisen tutkimuksen että haastattelujen perusteella voidaan todeta, että irtautujan tulee kokea tarve elämäntapansa muutokseen omakohtaiseksi ja hänen tulee olla motivoitunut, jotta irtautuminen voi tapahtua ja kestää. Ulkoapäin pystyy toki jättämään muistijälkiä mahdollisuudesta muutokseen, mitkä saattavat siinä hetkessä tai myöhemmin laittaa irtautujan miettimään elämäänsä ja tavoitteitansa, mutta itsessään desistanssin alkamista ei pysty ulkoapäin, esimerkiksi poliisin toimesta, vaikuttamaan, jos henkilöllä ei ole minkäänlaista omakohtaista motivaatiota irtautumiseen. Irtautumista aikaansaavia ja ylläpitäviä motiiveja, kykyjä ja voimia ovat tutkimukseni perusteella *päihteiden käytön negatiiviset vaikutukset* (kuten kuolemanpelko elämäntavan mukanaan tuomien terveyshaittojen, sosiaalisen ympäristön vaarallisuuden tai käyttökaverin kuoleman vuoksi, vakavan rikoksen tekeminen tai siitä kiinni jääminen sekä pitkät vankeusrangaistukset), *elämäntapaan kyllästyminen, hengellisen herätyksen kokeminen, toivon toisenlaisesta elämäntavasta kokeminen vertaisten rohkaisemana, lapsen saaminen, kunnollinen ja aidosti rakastava puoliso, korvaavan rakentavan ja mielekkään tekemisen* (esimerkiksi työ, opiskelu, vapaaehtoistyö, harrastukset) saaminen aikaisemman elämäntavan tilalle ja *henkilön arvoperustan* sekä *sosiaalisen yhteisön muuttuminen muutosta tukevaksi*.

Poliisin toiminnalta irtautuneet toivoivat jatkossa päihde- ja rikoskierteessä olevien *ihmisarvoista kohtaamista ja heidän elämänsä kokonaisvaltaisempaa näkemistä* kuin pelkän elämäntavan (päihteen tai tehdyn rikoksen) kautta. Poliisien, joilla on henkilökohtaisia ennakoasenteita esimerkiksi jotakin tiettyä päihdeidenkäyttäjärühmää kohtaan, toivottiin tekävän *itsetutkiskelua asenteidensa suhteen*, mistä ne johtuvat, jotta he kykenisivät hoitamaan työnsä asiallisesti, esimerkiksi henkilökohtaisuuksiin menemättä tai itsehillintäänsä menettämättä. *Uskon palautumista poliisinkin taholta ihmiseen*, joka on tietävästi päässyt päihde- ja rikoskierteestään irti ja saanut elämänsä kuntoon, toivottiin – joskin osa haastelluista oli sitä myös kokenut. Poliisin kyynistymiseen työssä toivottiin kiinnitettävän huomiota ja poliisien pystyvän käymään työpaikallaan läpi työssään kohtamia haastavia asioita esimerkiksi *purkukeskusteluiden* muodossa, jotta kyynistymistä pystyttäisiin ennaltaehkäisemään. Poliisilta toivottiin toisaalta sen ymmärtämistä, että *kaikilla kierteessä olevilla ei ole halua lopettaa* päihdeiden käyttöään ja rikosten tekemistä, mutta toisaalta *tarttumista tilanteeseen henkilön auttamiseksi silloin kun hän itse ilmentää kiinnostustaan irtautumiseen*. *Kokemusasiantuntijoiden käyttämistä* poliisissa, sekä yhteistyötä kokemusasiantuntijuutta omaavien organisaatioiden kanssa, toivottiin poliisilta lisää. Myös *tiivimpää viranomaisyhteistyötä* toivottiin. Kuulustelijan kerrottiin kannattavan lyödä *faktoja*

pöytään rikokseen liittyvien faktojen lisäksi myös siitä, *mihin ylläpidettävä elämäntapa tilastollisesti johtaa*. Myös *kuulustelijan tietämystä alueen päihdetoimijoista sekä kontakteja* heihin ja muihin auttaviin tahoihin, pidettiin tärkeänä. Kuulustelijalla ja putkissa toivottiin olevan jaossa *esitteitä*, missä olisi *faktatietoa siitä, mihin elämäntapa johtaa*, sekä *auttavien tahojen yhteystietoja*. *Päihteidenkäyttäjien kunnon tarkkailemista kentällä* pidettiin tärkeänä – toisinaan jopa hänen henkensä pelastavanakin työnä. *Lähityötä* erityisesti riskilasten- ja nuorten parissa sekä *ennaltaehkäisevää nuorisotyötä* toivottiin entistä enemmän. Myös lähityötä ja esittäytymistä esimerkiksi päihdekuntoutuslaitoksissa toivottiin lisää. Yhteiskunnalta toivottiin sekä sosiaalista että taloudellista tukea mielekkääseen tekemiseen, kuten työhön tai vaikkapa riskinuoren harrastuksiin, kannustamisessa.

Itse koen saaneeni tästä tutkimuksesta, ja erityisesti tekemistäni haastatteluista, tulevana poliisina paljon eväitä sekä kentälle että tutkintaan. Toivon pystyväni tulevassa työssäni ymmärtämään päihde- ja rikoskierteessä olevia, ja auttamaan heitä parhaani mukaan niissä resursseissa ja mittapuissa, mitkä minulla tulee työssäni olemaan. Toivon, että tutkimuksessa esille nousseet neuvot ja kokemukset voisivat puhua myös kanssaopiskelijoilleni ja tuleville kollegoilleni. Olen saanut tästä tutkimuksesta myös jatkojalostuskelpoisia ideoita katsoen Vaasan yliopiston graduani. Opiskelen poliisiopintojen ohella tällä hetkellä myös hallintotieteiden maisteriohjelmaa pääaineenani julkisjohtaminen. Opintoni ovat loppusuoralla – ainoastaan gradu puuttuu. Olen kirjoittanut aikaisemmin gradun teoriaa noin 20–30 sivua sekä istunut pakolliset seminaarit pois alta aiheenani Yhteiskuntavastuu julkisissa hankinnoissa: Lähiruoan osuuden lisääminen julkiskeittiöiden elintarviketarjonnassa. Eli toisin sanoen graduni aihe ei ole liittynyt millään tavalla tämän opinnäytteeni aiheeseen tai poliisiopintoihini. Gradu on ollut kesken noin kaksi vuotta aiheen kiinnostamattomuuden ja ajan puutteen vuoksi. Olen aikaisemminkin miettinyt aiheen totaalista vaihtoa, mutta tämän tutkimuksen myötä olen saanut ideoita mistä kirjoittaa. Mikäli saan tutkimusluvut toteuttaa poliisiorganisaatiossa tapahtuvan kyselyn Vaasan yliopiston työhön, eikä aihetta ole lähivuosina liialti tutkittu, olisin kiinnostunut gradussani kartoittamaan: Minkälaisia verkostoja eri puolilla Suomea sijaitsevilla poliisilaitoksilla on käytössä päihdeongelmaisten auttamiseksi? Miten hyvin yksittäiset poliisit tuntevat alueensa päihdepalvelut? Minkä verran kokemusasiatuntijuutta hyödynnetään päihdetietouden lisäämiseksi ja päihdeongelmaisten auttamiseksi tämän päivän poliisissa? Ja minkälaisia ideoita laitoksilta nousee toiminnan kehittämiseksi? Huumeepoliisin hommat ovat opintojeni alusta asti kiinnostaneet minua. Voin kuitenkin sanoa, että kiinnostukseni sille puolelle suuntautua on opinnäytteeni myötä kirkastunut minulle entisestään. Uskon myös, että päihde-, samoin kuin myös mie-

lenterveysongelmat, ovat yhteiskunnassamme vain kasvava ongelma, eli työt sillä puolella eivät varmasti tule loppumaan. Kuten eräs haastatelluista totesi, että apua tarvitsevia on paljon ja auttajia liian vähän. Monien tahojen yhteistyötä ja yhteiskunnan tukea tarvitaan ongelmien ennaltaehkäisemisessä ja kierteiden katkaisemissa. En halua olla omalta osaltani kantamatta korttani kekoon asioihin vaikuttamiseksi.

LÄHTEET

- Ahtiala, Päivi & Ruohonen, Kaisa 1998: ”Se oli sitä koko elämä”. Kokemuksia ja näkemyksiä huumeriippuvuudesta. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Bean, Philip 2004: *Drugs and Crime*. Devon and Oregon: William Publishing.
- Carver, Charles S. & Scheier, Michael F. 1998: *On the Self-Regulation of Behavior*. Cambridge, U. K.: Cambridge University Press.
- Deci, Edward L. & Flaste, Richard 1996: *Why We Do What We Do: Understanding Self-Motivation*. New York: Penguin.
- DeLisi, Matt 2005: *Career Criminals in Society*. London: Sage Publications.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere, 86–87.
- Farabee, David; Joshi, Vandana & Anglin, M. Douglas 2001: Addiction Careers and Criminal Specialization. *Crime & Delinquency* 53:1.
- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. *Suomalaisen Kirjallisuuden Toimituksia* 702. Pieksämäki.
- Granfelt, Riitta 2003: Päähteettömien päivien valo. Tutkimus kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana. *Espoon diakoniasäätiö*.
- Healy, Deirdre 2010: *The Dynamics of Desistance: Charting Pathways Through Change*. Willan Publishing, 60, 78, 83–84.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. *Yliopistopaino, Helsinki*, 47–48, 66.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997: *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hough, Mike; McSweeney, Tim & Turnbull, Paul 2001: *Drugs and Crime: what are the links? A review paper prepared for DrugScope’s submission to the Home Affairs Select Committee*. Criminal Policy Research Unit, South Bank University.
- Jaatinen, Jaana 2000: Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. *Raportteja* 251. Stakes.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku 2001: Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. *Julkaisussa Suutari, Minna (toim.) Val lattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja* 20, Helsinki, 133.

- Kaplan, Howard B. & Damphousse, Kelly R. 1995: Self-Attitudes and Antisocial Personality as Moderators of the Drug Use-Violence Relationship. In: Kaplan, Howard B. (ed.): Drugs, Crime and Other Deviant Adaptions. Longitudinal Studies. New York: Plenum Press.
- Karekivi, Leena 1999: Ehkä en kokeilisikaan jos... Tutkimus ylivieskalaisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvästä terveystieteellisestä vuosina 1989–1998. Jyväskylän yliopiston tutkimusraportteja 154. Jyväskylän yliopisto.
- Karsikas, Vuokko 2005: Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.
- Kekki, Tuula 2009a: Huumeet ja rikostorjunta – Poliisien käsitykset huumerikollisuuden ja poliisitoiminnan muutoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 76/2009.
- Kekki, Tuula 2009b: Taparikollisuus, huumeet ja rikoskierre. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 80/2009.
- Kekki, Tuula 2012: Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet. Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnat taparikollisuudesta. Helsingin yliopisto: Sosiaalityö- ja sosiaalisen laitoksen julkaisuja 2012:5.
- Kiehelä, Hannu 1997: Rikollisuuskäsitykset ja ammattiorientaatio. Nuorisirikollisuus poliisien, sosiaalityöntekijöiden ja vankien arvioimana. Poliisin oppikirjasarja 6/1997. Helsinki: Sisäministeriö.
- Kinnunen, Saara 2016: Isän kaipuu – mielen sovinto isäsuhteessa. Kauniainen: Perussanoma Oy.
- Kivivuori, Janne 2008: Rikollisuuden syyt. Jyväskylä: Nemo.
- Korhonen, Ulla 2013: Huumeriippuvuus – irti riippuvuuden otteesta. Helsinki: Delfiini Kirjat
- Koski-Jännes, Anja; Jussila, Antti & Hänninen, Vilma 1998: Miten riippuvuus voitetaan. Keuruu: Otava.
- Koski-Jännes, Anja 2008: Motivaatiomenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Teoksessa Koski-Jännes, Anja; Riittinen, Liisa & Saarnio, Pekka (toim.) Kohti muutosta. Motivoimismenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Helsinki: Tammi.
- Kääriäinen, Juha 1994: Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994.
- Laub, John H. & Sampson, Robert J. 2001: Understanding Desistance from Crime, teoksessa Torny, Michael (toim.) Crime and Justice: A Review of Research. University of Chicago Press 28, 5.
- Laub, John H. & Sampson, Robert J. 2003: Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent boys to age 70. Harvard University Press, 19.

- Lappalainen-Lehto, Riitta; Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2008: Haasteena päih-teet. Helsinki: WSOY.
- Lönnqvist, Jouko 2014: Porttiteoria ja nuorten alkoholinkäyttö – mikä on porttiteoria? Kansanterveys 7/2014. Kansanterveyslaitoksen tiedotuslehti. http://web.archive.org/web/20060304010218/http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/pdf/2004_7.pdf Viitattu 30.8.2016
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2016a: Vanhempain Netti. Lasten kasvatus. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/kasvatuksen_tap_oja/ Viitattu 29.8.2016.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2016b: Vanhempain Netti. Lapsen itsetunnon tukemi-nen. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_itsetunno_n_tukeminen/ Viitattu 29.8.2016.
- Maruna, Shadd 2000: Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. Amer Psychological Assn; 1 edition.
- McNeill, Fergus 2006: A desistance paradigm for offender management. *Criminology and Criminal Justice* 6.
- Miller, William 2008: Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Koski-Jännes, Anja, Liisa Riittinen & Pekka Saarnio (toim.) Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Helsinki: Tammi.
- Myllärniemi, Jorma 2014: Isän merkityksestä pojalle. Verkkolähde: <http://www.jotte.info/isaton> 21.9.2016.
- Mäkelä, Klaus (1967). Pakkoauttajat. Teoksessa: Lars D. Eriksson (toim.): Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi.
- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Ollgren, J.; Forsell M.; Varjonen V.; Alho H.; Brummer-Korvenkontio H.; Kainulainen H.; Karjalainen K.; Kotovirta E.; Partanen A.; Rönkä S.; Seppälä T. & Virtanen A. 2014: Amfetamiinien ja opioidien ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2012. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (5), 513–523
- Orford, Jim 2001: Addiction as excessive appetite. *Addiction*, 96 (suppl. 1), 15–31.
- Otero-Lopez, Jose Manuel; Luengo-Martin, Angeles; Miron-Redondo, Lourdes; Carrillo-La-Peña, Maria Teresa & Romero-Triñanes, Estrella 1994: An Empirical Study of the Relations Between Drug Abuse and Delinquency Among Adolescents. *The British Journal of Criminology*. Volume 34 No. 4 Autumn 1994. Oxford University Press.
- Parker, Howard; Aldridge, Judith & Measham, Fiona 1998: *Illegal leisure*. London: Routledge.
- Pekkarinen, Elina 2010: Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 102, Helsinki.

Ropponen, Mervi 2011: Kokemusasiantuntijuus kehittämisen välineenä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrian toiminta-alueella. Sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro gradu -tutkielma. Vaasa: Vaasan yliopisto, filosofinen tiedekunta.

Ryan, R. M & Deci, E. L. 2000: Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist* 55, 68–78.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 9.4.2016.

Taite 2016: Huumetyön erikoislehti 2/2016. Irti Huumeista ry. 16.

Tuomola, Pekka 2012: Huumeiden ja lääkkeiden ongelmakäytön taustat. Teoksessa Seppä, Kaija; Aalto, Mauri; Alho, Hannu & Kiiänmaa, Kalervo (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Varjonen, Vili 2015: Huumetilanne Suomessa 2014 -raportti. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja, Raportti 1/2015. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20\(1\).pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20(1).pdf?sequence=1) Viitattu 15.4.2016.

Viikki-Ripatti, Sari 2011: Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena, teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus *Acta Poenologica* 2/2011, 197–223.

Wadsworth, Michael 1979: *Roots of Delinquency*. UK.

West, Robert 2006: *Theory of Addiction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Wikipedia 2016: Kokemus. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Kokemus> Viitattu 16.4.2016.